

พุทธจริยศาสตร์

อาจารย์วสิน อินทร์ระ

พุทธจริยศาสตร์

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ
อาจารย์วศิน อินทสระ
ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พุทธศักราช ๒๕๖๖

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๕

คำนำชมรมกัลยาณธรรม

หลายครั้งที่มากราบเยี่ยมท่านอาจารย์วศิน อินทสระ ที่บ้านพักชอยพิบูลสงครามนั้น ท่านมักจะปรารภถึงหนังสือ “พุทธจริยศาสตร์” ว่าเป็นจริยศาสตร์แนวพุทธเล่มแรกของเมืองไทย เป็นหนังสือที่เขียนยาก ต้องประมวลหลักธรรมที่สำคัญไว้ให้เป็นหมวดหมู่ตามลำดับ เดิมที่ท่านต้องเขียนเพื่อใช้เป็นตำราสอนนักศึกษาในคณะศาสนาและปรัชญามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าภาควิชา และเป็นอาจารย์ผู้สอนเองด้วย โดยทางคณะฯ ได้เปิดสอนวิชาพุทธจริยศาสตร์ เป็นวิชาใหม่ ในราว พ.ศ. ๒๕๓๘ (ท่านเล่าไว้ในคำนำครั้งแรก) ข้าพเจ้ายังไม่มีเวลาศึกษาเนื้อหาดังกล่าว ได้แต่กำหนดจดจำไว้ว่า เป็นหนังสือเล่มสำคัญที่ต้องศึกษาทำความเข้าใจ และหาโอกาสเผยแพร่แบ่งปันให้กว้างขวางต่อไป

จนเมื่อท่านอาจารย์ถึงแก่อนิจกรรมวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๖๘ ที่ผ่านมา ในงานบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทาน ที่วัดมกุฏกษัตริยารามนั้น ข้าพเจ้าได้รับความเมตตาจากท่านเจ้าคุณอาจารย์ พระราชสุทิวรวิหารเถี (ชัยยันต์ จตุตถาโย ป.ธ.๕, ผศ.ดร.) คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย วชิรญาณวรวิหาร มจร. เสนอให้พิจารณานำเล่มนี้มาจัดพิมพ์ใหม่เพื่อแจกเป็นที่ระลึกในชุดหนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพของท่านอาจารย์ ซึ่งมีกำหนดงานพิธีในเดือนมีนาคม ศกนี้ ศิษย์ขอกราบขอบน้อมในเมตตาของท่านเจ้าคุณอาจารย์ มา ณ ที่นี้เป็นอย่างสูง ที่ทำให้ศิษย์มีโอกาสได้อ่านหนังสือดังกล่าวซ้ำแล้วซ้ำอีกในช่วงตรวจอักษร

เตรียมการจัดพิมพ์ ได้ทราบว่า ท่านเจ้าคุณอาจารย์เป็นศิษย์รุ่นแรกๆ ที่ได้ใช้หนังสือนี้เป็นตำราเรียนในชั้นปริญญาตรี ปีที่ ๓ (เอกพุทธศาสตร์) ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ท่านมีความประทับใจในเนื้อหาสาระธรรมของพุทธ-จริยศาสตร์มาก ถือเป็นหนังสือเล่มสำคัญในใจ ที่ท่านได้ใช้เป็นแนวปฏิบัติธรรมประจำองค์และอาศัยเป็นคู่มือในงานสอนงานบรรยายแก่นักศึกษาและบรรดาศิษย์ของท่านตลอดมา

ในส่วนตัวข้าพเจ้าเอง ตื่นตาตื่นใจกับเนื้อหาของพุทธจริยศาสตร์เล่มนี้มาก เพราะท่านอาจารย์ได้นำหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา มาอธิบายให้เข้าใจง่าย แบ่งหมวดหมู่ธรรมะ เป็นระดับต้น กลาง และระดับสูง กอปรด้วยอัจฉริยภาพแห่งวรรณศิลป์ชั้นครู จึงเรียงร้อยถ้อยธรรมได้งดงาม เป็นลำดับขั้นตอน สละสลวย ชวนอ่าน มีตัวอย่างที่ช่วยเพิ่มพูนศรัทธาปสาทะและเห็นภาพในใจชัดเจน เชื่อมโยงธรรมไปสู่ภาคปฏิบัติในชีวิตจริงได้เป็นรูปธรรม นำไปสู่การพัฒนาชีวิตจิตใจ ให้เจริญตามหลักไตรสิกขา สร้างสุขที่ประเสริฐและมีคุณภาพ เพิ่มพูนคุณค่าสาระแห่งชีวิตแก่ผู้ศึกษา รังสรรค์ประโยชน์และวิถีจริยธรรมแก่สังคมมนุษย์โดยรวมตามลำดับอย่างยั่งยืน

หากท่านอาจารย์ยังมีชีวิตอยู่ ข้าพเจ้าจะบอกเล่าความประทับใจต่างๆ และอุดมการณ์ที่มั่นคงในแผนทีธรรมที่ท่านประทานไว้ให้ กราบอนุโมทนาที่ท่านเมตตาฝากมรดกธรรมอันประเสริฐ ไว้เป็นทิพย์สมบัติของพระพุทธศาสนา ท่านคงจะยิ้มมีความสุขยิ่งที่ได้ทราบว่าผลงานของท่าน มีส่วนช่วยให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจแก่นแท้และคุณค่าชีวิต สามารถบูรณาการธรรมนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ทั้งช่วยจรรโลงจิตใจแก่เพื่อนมนุษย์สืบไปอย่างกว้างขวาง

บัดนี้ แม้ชีวิตท่านจะหาไม่แล้ว ผลงานอันทรงคุณค่าต่างๆ ที่ท่านมุ่งมั่นเพียรสร้างสรรค์ไว้ด้วยปัญญาอันเลิศตลอดชีวิต ก็ยังคงส่องแสงธรรมสว่างไสว เป็นธงชัยแห่งพระอริยเจ้าตลอดไป รวมทั้ง “พุทธจริยศาสตร์” เล่มนี้ ที่เดินทางมายาวนานเกือบ ๓๐ ปี บุญกุศลอันไพบุลย์ด้วยมหาปัญญาทานบริสุทธ์ที่ท่านตั้งใจบำเพ็ญไว้ด้วยดี ขอจงเป็นประทีปธรรมนำทางดวงจิต ให้ท่านไปสู่สุดดีสัมปรายภพ ให้ท่านอาจารย์ได้ทำหน้าที่ที่ท่านรักตลอดไปบนสวรรค์ชั้นฟ้า จนกว่าจะถึงวันนิพพานบรมสุข ทั้งขอให้เป็นจุดจพระธรรมเจดีย์ที่ประดิษฐานปัญญาและคุณงามความดี เป็นทิฏฐานุคติแก่สาธุชนผู้สดับ และศิษยานุศิษย์ทั้งหลายตลอดไปชั่วกาล เทอญ

กราบน้อมรำลึกพระคุณด้วยเศียรเกล้า

ทพญ. อัจฉรา กลิ่นสุวรรณ

ประธานชมรมกัลยาณธรรม

คำนำในการพิมพ์ครั้งแรก จากใจผู้เขียน

หลักสูตรใหม่เมื่อ ๒ - ๓ ปีมานี้ ได้เปิดวิชาพุทธจริยศาสตร์ขึ้น
ในคณะศาสนาและปรัชญา (วิชาเอกพุทธศาสตร์) ชั้นศาสนศาสตร์
ปีที่ ๓ และในระดับปริญญาโท ทั้งเอกศาสนาปรัชญาและเอกพุทธ
ศาสนศึกษา

ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายให้บรรยายวิชาพุทธจริยศาสตร์ ทั้ง
ในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท เนื่องจากเป็นวิชาใหม่ ผู้สอนจึง
ต้องเตรียมรวบรวมเรียบเรียงตำราขึ้นใหม่

ที่ท่านเห็นอยู่นี้ เป็นเอกสารประกอบคำบรรยายในชั้นปริญญาตรี
ปีที่ ๓ (เอกพุทธศาสตร์) ข้าพเจ้าทำต้นฉบับเป็นคร่าวๆ มีนักศึกษา
บางรูป (คือพระมหาประพันธ์ ปกสุสโร วัดมกุฏกษัตริยาราม) ได้อาสา
เอาไปพิมพ์แล้วเอามาแจกนักศึกษาด้วยกัน เมื่อจบ ๑ เทอม ก็เป็น
หนังสือตำราเรียนอย่างที่ปรากฏอยู่นี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณเป็นพิเศษ
ซึ่งพระมหาประพันธ์ ปกสุสโร ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ในการต้อนรับนักศึกษาใหม่ปีนี้ นักศึกษาคณะศาสนาและ
ปรัชญาขออนุญาตพิมพ์พุทธจริยศาสตร์เป็นที่ระลึกในงานต้อนรับ
ข้าพเจ้าอนุญาตด้วยความยินดี

เพื่อเป็นประโยชน์ในวงกว้าง จึงได้พิมพ์เพื่อไว้สำหรับจำหน่ายแก่นักศึกษาและประชาชนทั่วไปด้วย และหวังว่าพุทธจริยศาสตร์เล่มนี้น่าจะเป็นประทีปดวงน้อย ให้ท่านผู้อ่านได้มองเห็นบางสิ่งบางอย่างซึ่งไม่เคยมอง หรือเคยมองข้ามไปบ้างก็ได้

“ภาสเย โขตเย ธมฺมํ ... ธมฺโม หิ อสิณฺ ธิโร”

“ช่วยกันกล่าวธรรม ช่วยกันส่องประทีปคือธรรม
เพราะธรรมนั้นแลเป็นธงของท่านผู้แสวงหาคุณทั้งหลาย”
ท่ามกลางปุถุชนผู้มีดบอดอันเป็นเหมือนกองหยากเยื่อที่สาងได้ยาก
สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมรุ่งเรืองยิ่งด้วยปัญญา
 (เอวํ สงฺการภูเตสฺ อนฺธภูเต ปุถุชฺชเน
 อติโรจติ ปญฺญาเย สมฺมาสมฺพุทฺทสวโก)

วศิน อินทสระ

๗ กรกฎาคม ๒๕๔๑

คำนำผู้เขียน ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒

สำนักพิมพ์ธรรมดาขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือพุทธจริยศาสตร์
ข้าพเจ้าอนุญาตด้วยความยินดี

หนังสือเรื่องนี้ได้พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๔๑ (๘ ปีมาแล้ว)
เพื่อการศึกษาในคณะศาสนาและปรัชญา ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏ
ราชวิทยาลัย เมื่อหนังสือนี้ออกไปแล้ว ทราบว่าวิทยาเขตต่างๆ ของ
มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้นำหนังสือนี้ไปใช้ในการศึกษาวิชาพุทธจริยศาสตร์
นอกจากนี้ยังเป็นที่นิยมอ่านของประชาชนทั่วไปด้วย

บัดนี้สำนักพิมพ์ธรรมดาจะจัดพิมพ์ขึ้นใหม่ มุ่งประโยชน์
แก่ประชาชนทั่วไป ข้าพเจ้าหวังว่าหนังสือนี้จะทำให้ท่านผู้อ่านเข้าใจ
พุทธศาสนามากขึ้น

ด้วยความปรารถนาดีอย่างยิ่ง

วศิน อินทสระ

๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๕

สารบัญ

คำนำชมรมกัลยาณธรรม	๒
คำนำในการพิมพ์ครั้งแรกจากผู้เขียน	๕
คำนำผู้เขียนในการพิมพ์ครั้งที่ ๒	๗
บทนำ จริยศาสตร์ จริยธรรม และพุทธจริยศาสตร์.....	๑๓
๑ จริยศาสตร์คืออะไร.....	๑๕
ประโยชน์ของจริยศาสตร์.....	๑๘
๒ จริยธรรมคืออะไร.....	๒๒
ความสำคัญและประโยชน์ของจริยธรรม.....	๒๓
ทำอย่างไรคนในชาติของเราจึงจะมีจริยธรรมอันน่าพอใจ.....	๒๘
๓ พุทธจริยศาสตร์คืออะไร.....	๓๑
บทที่ ๑ พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น.....	๓๓
๑ ศิล.....	๓๔
สาระสำคัญของศิลปะ.....	๓๔
ประเภทของศิลปะ.....	๓๖
ความเศร้าหมองและความฟ่องแผ้วของศิลปะ.....	๓๘
โทษของความเป็นผู้ทุศีล.....	๓๙
อานิสงส์ของความเป็นผู้มีศีล.....	๔๐
ส่วนเพิ่มเติมบางประการเกี่ยวกับศิลปะ.....	๔๕

๒	จริยธรรม ๑๐ ประการ.....	๕๒
	๑. การไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตร่างกายของบุคคล และสัตว์.....	๕๒
	๒. ความเมตตากรุณา.....	๕๒
	๓. การไม่โลภและไม่ขโมย.....	๕๔
	๔. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการเสียสละ.....	๕๕
	๕. การไม่ละเมิดของรักของผู้อื่น.....	๕๗
	๖. การรู้จักความพอดี.....	๕๘
	๗. การไม่พูดปด.....	๖๐
	๘. การมีสัจจะและความจริงใจ.....	๖๒
	๙. การไม่หลงและเสพสิ่งเสพติดให้โทษ.....	๖๓
	๑๐. ความเป็นผู้มีสติยับยั้งชั่งใจรู้สึกผิดชอบชั่วดี.....	๖๕

บทที่ ๒ พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง.....๖๗

๑	อกุศลกรรมบถ ๑๐.....	๖๘
	๑. ปาณาติบาต.....	๗๐
	๒. อทินนาทาน.....	๗๑
	๓. กาเมสุมิฉฉาจาร.....	๗๒
	๔. มุสาวาท.....	๗๓
	๕. ปิสุณาวาจา.....	๗๔
	๖. ผรุสวาจา.....	๗๕

๗. สัมผัสปลาปะ.....	๗๗
๘. อภิขณา.....	๗๘
๙. พยาบาท.....	๗๘
๑๐. มิจฉาทิฏฐิ.....	๗๙
๒) กุศลกรรมมถ ๑๐.....	๘๐

บทที่ ๓ พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง..... ๘๓

๑) มรรคมืองค์ ๘.....	๘๔
๒) มรรคมืองค์ ๘ กับชีวิตประจำวัน.....	๙๑
๓) กิจในอริยสัจ ๔.....	๙๒

บทที่ ๔ หัวใจสำคัญของพุทธจริยศาสตร์..... ๙๕

๑) การไม่ทำความชั่วทั้งปวง.....	๙๗
- วิธีละความโลภ.....	๙๗
- วิธีละความโกรธ.....	๑๐๐
- วิธีละความหลง.....	๑๐๕
๒) การทำกุศลหรือความดีให้เกิดขึ้น.....	๑๐๗
- วิธีสร้างความดี.....	๑๐๗
- วิธีรักษาคุณความดี.....	๑๑๔
๓) การทำจิตให้ผ่องแผ้ว.....	๑๒๒

บทที่ ๕ ธรรมชาติของมนุษย์..... ๑๔๑

- ๑ สามภรรสนะเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์..... ๑๔๒
- ๒ ปมชีวิตของมนุษย์..... ๑๔๕
- ๓ ความสุข ๓ ระดับ..... ๑๔๗

บทที่ ๖ พันธกรณีทางศีลธรรม..... ๑๕๓

- ๑ พันธกรณีภายนอก..... ๑๕๖
- ๒ พันธกรณีภายในหรือพันธกรณีทางศีลธรรม..... ๑๕๘
- ๓ อำนาจทางศีลธรรมกับความอิสระทางศีลธรรม..... ๑๖๐

บทที่ ๗ ความสัมพันธ์ตามหน้าที่ของมนุษย์ในสังคม..... ๑๖๑

- ๑ หน้าที่ของมนุษย์..... ๑๖๒
- ๒ จริยปรัชญาทางสังคมของพระพุทธศาสนา..... ๑๗๑

บทที่ ๘ คุณธรรม..... ๑๘๕

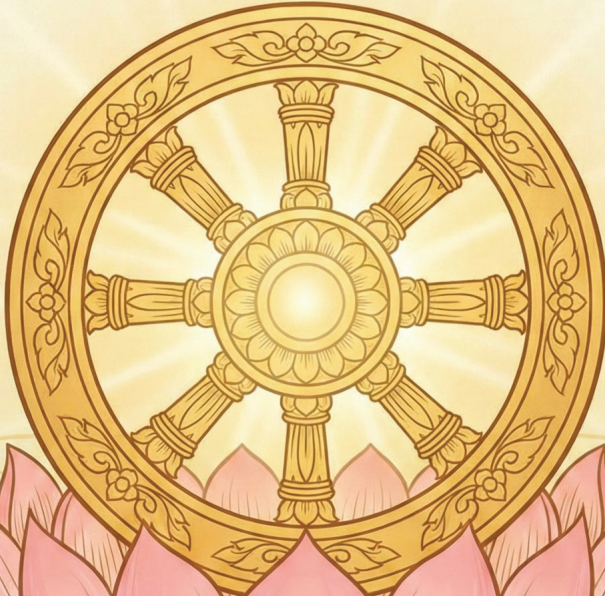
- ๑ หน้าที่กับคุณธรรม..... ๑๘๖
- ๒ คุณธรรม ความรู้ และนิสัย..... ๑๘๗
- ๓ คุณธรรมกับความสุข..... ๑๘๘
- ๔ ทรรศนะของนักปราชญ์ต่างๆ..... ๑๙๐
- ๕ เสรีภาพทางปัญญา..... ๑๙๗
- ๖ ปัญญา : คุณธรรมสูงสุดในพระพุทธศาสนา..... ๒๗๑

บทนำ

จริยศาสตร์ จริยธรรม
และพุทธจริยศาสตร์

๑. จริยศาสตร์คืออะไร

การศึกษาวិชาทุกวิชา เราจำเป็นต้องหาคำจำกัดความ หรือ ความหมายของวิชานั้นเสียก่อน เพื่อความเข้าใจแจ่มแจ้งในวิชานั้น เหมือนเราจะคบคนคนหนึ่ง ถ้าเราไม่รู้เรื่องราวส่วนตัวเขาบ้าง เช่น ตระกูล การศึกษา พ่อแม่ พี่น้อง เป็นต้น ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุก ฝ่ายในการคบกัน สะดวกแก่การให้อภัย และเห็นใจในความผิดพลาด บกพร่องบางอย่าง เพราะเรารู้เรื่องของเขา จึงเข้าใจเขา สมดังคำว่า **“ความเข้าใจทุกอย่างคือการให้อภัยทุกอย่าง”** หมายความว่า เมื่อเรา เข้าใจความจำเป็นอันเป็นมูลเหตุแห่งการกระทำของเขาแล้ว เราขอม ให้อภัยได้โดยไมยาก การให้อภัยในความบกพร่องผิดพลาดของผู้อื่น และเปิดโอกาสให้เขากลับตัวหรือแก้ตัวเสียใหม่นั้น เป็นความปลื้มใจ อย่างยิ่งของผู้ผิดพลาด และเป็นการแสดงถึงจิตใจอันสูงส่งของผู้ให้อภัย สมดังสุภาษิตอังกฤษบทหนึ่งว่า

“To err is human to forgive divine”

“การทำผิดเป็นเรื่องของมนุษย์

ส่วนการให้อภัยเป็นเรื่องของเทวดาหรือผู้มีใจสูง”

จริยศาสตร์นั้นเป็นวิชาที่ทำให้คนใจสูง มีจิตใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่น มีความประพฤติดี เว้นสิ่งที่ควรเว้น ทำสิ่งที่ควรทำ แสวงหาคำตอบ ว่าอะไรดี อะไรชั่ว วิเคราะห์เบื้องหลังแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ว่า เขาประพฤติเช่นนั้นๆ เพราะอะไร มีอะไรอยู่เบื้องหลังแห่งการกระทำ ของเขา คล้ายจิตวิทยา มีข้อแตกต่างเพียงเล็กน้อย เช่น จิตวิทยาศึกษา พฤติกรรมของคนและอารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับใจ ไม่ได้พิจารณา

ว่าถูกหรือผิด ส่วนจริยศาสตร์พิจารณาถึงความถูก ผิด ดี ชั่ว ของ พฤติกรรมและอารมณ์นั้นๆ ด้วย เป็นต้น

จริยศาสตร์เป็นคำสันสกฤต ตามตัวอักษรแปลว่า “ศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติ, ข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติ, ตำรา หรือวิชาที่ว่าด้วยความประพฤติ”

ถือเอาความอีกที่หนึ่งว่า วิชาหรือตำราอันว่าด้วยอะไรควรเว้น อะไรควรทำ อะไรผิด อะไรถูก อะไรดี อะไรชั่ว ที่ควรเว้นและควรทำ นั้นเพราะอะไร เป็นต้น ในสิ่งที่ดีด้วยกันนั้นอะไรดีที่สุด **จริยศาสตร์ จึงเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติทางศีลธรรม**

จริยศาสตร์ตรงกับคำอังกฤษว่า Ethics (เอธิคส์) ซึ่งหมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยศีลธรรม, หลักศีลธรรม, กฎที่ว่าด้วยความประพฤติ และพฤติกรรม (The science of morals : The principles of morality : Rules of conduct and behavior.)

โดยคำจำกัดความนี้ ท่านจึงจัดจริยศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งของ ปรัชญา เรียกว่า ปรัชญาศีลธรรม (Moral philosophy) ส่วน วิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ นั้น เดิมทีเดียวเป็นปรัชญาเหมือนกัน ท่าน เรียกว่า ปรัชญาธรรมชาติ (Natural philosophy) ต่อมารู้จักกันในนามวิทยาศาสตร์

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว จริยศาสตร์ยังว่าด้วย นิสสัย อุปนิสัย และอธยาศัย ของมนุษย์อีกด้วย นิสสัยนั้นคือ การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งจนเคยชิน ทั้งทางดีและทางชั่ว ถ้าเคยชินไปในทางดี ก็เป็นนิสัยดี ถ้าเคยชินไปในทางชั่ว เป็นนิสัยชั่ว มีสุภาชิตฝรั่งอยู่ประโยคหนึ่งว่า

“Thirty times make a habit”

“๓๐ ครั้ง สร้างนิสัย”

หมายความว่า ทำอะไรซ้ำๆ ด้วยความสมัครใจ ด้วยความนิยมชมชอบแล้ว จะสร้างเป็นนิสัยขึ้น เช่น คนไม่เคยสูบบุหรี่ ลองสูบบุหรี่ดูสักกระยะหนึ่ง ก็จะติดบุหรี่ มีนิสัยในการชอบบุหรี่ คนที่เคยนอนตื่นสาย หัดตื่นเช้าเสียสัก ๓๐ วัน ก็จะสร้างนิสัยตื่นเช้า อันเป็นนิสัยใหม่ของเขา

ความประพฤติของคนเรานั้น ไม่ว่าจะทางดีหรือชั่ว เมื่อสั่งสมทุกวันจนเคยชินแล้วก็จะ เป็นนิสัย เหมือนเชือกที่ควั่นเป็นเกลียวแล้ว เพิ่มขึ้นวันละเกลียว นานวันไปเป็นเชือกเส้นใหญ่ ยากที่จะตัดให้ขาดได้ จึงควรสั่งสมความประพฤติที่ดีและเว้นความประพฤติที่ชั่ว

นิสัยที่ยังรากลึกแล้วนั้นเองกลายเป็นอุปนิสัย เปรียบเหมือนต้นไม้ที่ยังรากลึกในแผ่นดิน เป็นต้นไม้ถาวร ถอนได้ยาก อุปนิสัยคือลักษณะนิสัยอันถาวร อีกคำหนึ่งที่ใช้แทนกันได้คือคำว่า **“สันดาน”** แปลว่า ทำสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ข้ามภพ ข้ามชาติ อย่างเช่น พระพุทธเจ้านั้นได้รับการยกย่องว่า ทรงมีพระอุปนิสัยอันดี มีพระสันดานบริสุทธิ์ มาเป็นเวลานานหลายร้อยหลายพันชาติ จึงทรงทำได้ง่าย ทำชั่วได้ยาก ส่วนผู้ที่มีอุปนิสัยไม่ดีนั้น จะทำชั่วได้ง่ายทำดีได้ยาก เพราะเขานิยมไปในทางชั่ว

อุปนิสัยนี้เองทำให้คนเราแตกต่างกันได้มากๆ และทำให้คนชาติหนึ่งแตกต่างจากคนอีกชาติหนึ่ง เช่นคนไทยแตกต่างจากคนญี่ปุ่น คนญี่ปุ่นแตกต่างจากคนอังกฤษ และคนอังกฤษแตกต่างจากคนอินเดีย เป็นต้น อุปนิสัยของคนในชาติรวมๆ กัน ทำให้คนชาตินั้นมีลักษณะของตนขึ้นมา เช่นชอบสนุกรื่นเริงหรือเคร่งขรึมเอาจริงเอาจัง เป็นต้น

ส่วนอธยาศัยนั้น เฟ่งเล้งไปทางความหยาบหรือประณีตของจิตใจ เช่น มีจิตใจอ่อนโยนหรือแข็งกระด้าง ละเอียดอ่อนประณีตเพียงใด เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ไม้สักเป็นไม้เนื้อดี เปรียบเหมือนคนที่มือป็นิสัยดี แต่ไม้เนื้อดีนั้นถ้ายังไม่ได้ตกแต่งให้ประณีตโดยการเลื่อยไสกบ ชัดกระดาดทราย ลงเซลแล็ก เป็นต้น ก็ยังดูไม่ประณีต ยังหยาบอยู่ ใช้ทำพื้นหรือฝาไม้ได้ เมื่อทำให้ประณีตด้วยกรรมวิธีดังกล่าวแล้ว จึงเป็นไม้เนื้อดีที่สวยงามควรเป็นพื้นหรือฝาได้ คนเราก็ก็นั่นกันคนที่มือป็นิสัยดี แต่ถ้ายังไม่ได้ขัดเกลาให้ประณีต ไม่ได้ฝึกฝนให้มีอธยาศัยงาม ก็ยังบกพร่องอยู่ อย่างที่เรามักได้ยินพูดกันว่า “ปากร้ายจิตใจ” เป็นต้น แสดงว่า คนนั้นใจเขาดี แต่ปากร้ายอย่างนั่นเอง ถ้าเขาพูดดีด้วย มีมารยาทงามด้วย เขาจะดีสักเพียงใดลองนึกดู เหมือนไม้เนื้อดีที่ขัดถูให้ประณีตเรียบร้อยแล้ว จึงเป็นผู้ดีพร้อมทั้งกาย วาจา ใจ หรือเหมือนผ้าเนื้อดี สีสวย รูปทรงงาม ย่อมประทับใจผู้ใช้และผู้ที่เห็น

นิสัย อุปนิสัย และอธยาศัย นั้นเป็นส่วนภายในของคน เรารู้อะไรเหล่านี้ได้จากความประพฤติของเขาซึ่งปรากฏออกมาทางกาย วาจา ความประพฤติจึงเป็นเหมือนกระจกเงา ส่องให้เห็นอุปนิสัยของคนเป็นต้น รูเล็กๆ ที่ช่องฝาหรือช่องประตู ทำให้เรามองเห็นพฤติกรรมของคนในห้องทั้งหมดได้ฉับใจ ความประพฤติหรือการกระทำของคนแม้เพียงเล็กน้อยในบางเรื่องก็อาจทำให้ผู้อื่นมองเห็นอุปนิสัยของเขาได้ ฉะนั้น จริยศาสตร์ได้ช่วยตีค่าของมนุษย์ โดยมองทางนิสัยใจคอและความประพฤติที่แน่นอนตามที่บุคคลเหล่านั้นสมัครใจทำ

มนุษย์แต่ละคนมีหน้าที่หลายอย่าง เช่น มีหน้าที่ต่อพ่อแม่ พี่น้อง บุตร ภรรยา หรือ สามี เพื่อนฝูง ผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นต้น บางทีมีหน้าที่หลายอย่างประดังกันเข้ามาพร้อมๆ กัน แต่ไม่อาจทำพร้อมกันได้ ต้องเลือกทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ในฐานะเป็นนักเรียน เขามีหน้าที่เรียนหนังสือ แต่บางครั้งเขาต้องหยุดเรียนเพื่อพยาบาลแม่หรือพ่อซึ่งกำลังป่วย เด็กอีกคนหนึ่งกำลังจะเข้าสอบไล่ปลายปี แต่เขาได้รับโทรเลขจากบ้านต่างจังหวัดว่าแม่กำลังป่วยหนัก ขอให้รีบไปพบแม่ เขาควรจะทำอย่างไร? เขาควรทำอย่างไรก่อน? พักอย่างไรไว้ อะไรคือความดีโดยตรงซึ่งเขาควรทำ อะไรคือความดีโดยอ้อมซึ่งเขาค่อยทำทีหลังได้ อะไรจำเป็นที่สุดในเวลา นั้น อะไรคือความดีอันสูงสุดซึ่งเขาต้องป็นฝ่ายขึ้นไปให้ถึง ในการนี้จะต้องทิ้งความดีอื่นๆ บางอย่างไว้ก่อน

โดยนัยดังกล่าวมานี้ จริยศาสตร์จึงพยายามศึกษาถึงอุดมการณ์ หรืออุดมคติ (Ideals) ของชีวิตมนุษย์ แล้วแสดงให้เห็นว่า อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ แม้สิ่งที่เห็นว่าควรทำแล้วก็ชี้ต่อไปว่า ควรทำอย่างไร

จริยศาสตร์พูดถึงความดีอันสูงสุดของมนุษย์เท่าที่มนุษย์จะมีได้ จะขึ้นให้ถึงได้ ให้เลือกทำสิ่งที่มีคุณค่าเหนือกว่า เมื่อมีสิ่งที่มีคุณค่าด้วยกันหลายๆ อย่าง ขออย่าไว้เป็นตอนสุดท้ายว่า จริยศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วย ความถูกต้อง ความผิด ความดี ความชั่ว และวิเคราะห์ถึงความดีอันสูงสุด ความดีตามอุดมคติ ไม่ใช่ความดีที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเห็นว่าดี แต่ต้องการให้เป็นความดีสากลที่เรียกว่า Objective good นั่นเอง

ประโยชน์ของจริยศาสตร์

จริยศาสตร์มีประโยชน์อย่างไร? กล่าวโดยย่อดังนี้

๑. ถ้าเราพิจารณาด้วยดีจะเห็นว่า ในสังคมมนุษย์นั้นมีการกระทำที่ถูกต้องและการกระทำที่ผิด มีทั้งผู้ทำถูกและทำผิด ผู้ใดทำสิ่งที่ถูก เราเรียกเขาว่าเป็นผู้ถูก ผู้ใดทำสิ่งที่ผิดเราเรียกเขาว่าเป็นผู้ผิด คล้ายๆ วัณโรคบวกกับคน เราเรียกเขาว่าคนเป็นวัณโรค ติดบวกกับคน เราเรียกเขาว่าเป็นคนดี เป็นต้น ในการประกอบกิจการต่างๆ นั้น บางคนทำได้ดี บางคนทำได้ไม่ดี ตัวอย่างอาชีพแพทย์และครู บางคนเป็นแพทย์ที่ดี บางคนเป็นแพทย์ที่เลว บางคนเป็นครูที่ดี แต่บางคนเป็นครูที่เลว ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น จริยศาสตร์จะช่วยแก้ข้อข้องใจในเรื่องนี้ให้เราได้ เพราะจริยศาสตร์ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์และเบื้องหลังแห่งพฤติกรรมนั้น

จริงอยู่ จิตวิทยาสอนว่า อย่าพูดว่า **ใครถูก ใครผิด (Who is right who is wrong.)** ให้พูดว่า **อะไรถูก อะไรผิด (What is right what is wrong.)** ที่สอนเช่นนี้ ก็เพื่อชี้ลงไปที่การกระทำ ไม่ชี้ลงไปที่บุคคล และเป็นแนวทางแห่งจิตวิทยาในการให้เกียรติบุคคลเพื่อไม่ให้เขาเสียกำลังใจ เพราะโดยปกติคนเราไม่ค่อยชอบให้ใครมาพูดว่าเราผิด แต่ถ้าใครว่าเราถูก กลับชอบ แต่ในชีวิตธรรมดา เมื่อเราพูดถึงใครและพูดถึงการกระทำของเขา เราชอบพูดโดยภาษาสามัญว่า เขาถูกหรือผิด ดีหรือช่วยอยู่นั่นเอง

คนเราไม่ได้มีความสามารถไปเสียทุกด้าน บางคนมีความสามารถสูงมากทางเทคนิคและการบริหารธุรกิจ แต่ไม่มากเมื่อพูดถึงความสำนึกในคุณค่าทางจิตใจหรือคุณค่าแห่งชีวิตด้านใน (Inner life)

เขาจึงหาความสงบสุขไม่ได้แม้จะร่ำรวยและมีชื่อเสียง เพราะเขารู้จักชีวิตเพียงซีกเดียว แต่ถ้าเขาได้ศึกษาจริยศาสตร์ ก็จะช่วยให้เขากระทำในทางที่ถูกต้องควร นำสิ่งที่เขาได้ศึกษานั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ความสามารถที่มีอยู่เดิมนั่นเอง ทำให้เขาเป็นคนที่สมบูรณ์ เขาใจผู้อื่นเข้ากับคนอื่นได้ดีขึ้น และมีความสุขใจขึ้น

๒. ชีวิตในสังคมมนุษย์ควรจะมียุติธรรมตามสมควร เพื่อให้ชีวิตของเรามีระเบียบ เราควรยอมรับระเบียบกฎเกณฑ์บางอย่างของสังคม ที่เห็นด้วยปัญญาแล้วว่ามีประโยชน์ เป็นไปเพื่อความดี ความสุข และยอมรับความจริงบางอย่างในสังคม เช่นสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วอย่างไร เราต้องเข้าใจบางสิ่งบางอย่างหรือปรับตัวปรับใจให้ถูกต้อง ไม่ตะแบงแข็งขันหรือเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างดื้อรั้นถือดีไม่ฟังเสียงใด และเข้าไปขวางหรือฝืนอย่างแข็งทื่อ ไม่ยืดหยุ่นตามกรณีอันควร ซึ่งจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนและขัดแย้งโดยไม่จำเป็น นอกจากนี้เราจะต้องมีหลักในการดำเนินชีวิต รวมทั้งข้อปฏิบัติที่จะทำให้เราเจริญขึ้น มีความก้าวหน้าในชีวิตตามสมควร ทั้งนี้ต้องหมายความว่าก้าวหน้าไปในทางที่ดีงาม ทางที่เป็นบุญกุศล ทางที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและชุมชน จริยศาสตร์จะช่วยเราได้มากในเรื่องนี้ เพราะจริยศาสตร์จะชี้ทางแห่งอุดมคติให้ สัมกับคำ Ethics (จริยศาสตร์) ซึ่งเป็นวิถีชีวิต (The way of life)

๓. ความประพฤติทางศีลธรรมและหลักจริยศาสตร์นั้น ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นหลักเพื่อเพิ่มพูนสติปัญญา เพื่อพัฒนาเชื้อชาติเพื่อความประพฤติที่ดีงาม เพื่อให้คนได้ทำหน้าที่อันถูกต้องเหมาะสมในฐานะนั้นๆ ให้มีมโนธรรม (conscience) คือความรู้สึกผิดชอบชั่วดี

มีหิริโอดตัปปะ คือความละอายในสิ่งที่ควรละอาย เกรงกลัวต่อสิ่งอันควรเกรงกลัว กล้าในสิ่งอันควรกล้า เพิ่มพูนบุญกุศลให้แก่ชีวิตทุกๆ วัน

๔. จริยศาสตร์บอกให้เรารู้คุณค่าอันแท้จริงของชีวิต พยายามตอบคำถามที่ว่าอะไรคือคุณค่าที่เราควรแสวงหาโดยไม่เสียเวลาเปล่า คือคัมหม์น้อย มีคุณค่าควรแก่การลงทุนลงแรง ในระยะต้นๆ แห่งชีวิต มนุษย์เรามักใช้เวลาให้เสียไปมาก โดยไม่ได้อะไรให้คัมหม์กัน และมักจะรู้สึกเสียดายภายหลังเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้ว เราจึงมักได้ยินคนผู้ใหญ่พูดเสมอว่า ถ้าใช้เวลาให้เป็นประโยชน์เมื่อวัยเด็กหรือวัยหนุ่ม เวลานี้คงจะดีกว่านี้ แต่เวลาเป็นสิ่งที่เสียแล้วก็เสียไปเลย เรียกคืนไม่ได้ มนุษย์เราได้ทำเวลาให้สูญเปล่า และค่อนข้างจะเป็นโทษเสียด้วย จึงเป็นสิ่งที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง คนบางคนที่ทำอะไรได้มากและทำได้ดีด้วยนั้น เพราะเขามีสติปัญญา มีความเพียร และใช้เวลาให้เป็นประโยชน์นั่นเอง เขาได้กำหนดคุณค่าแห่งชีวิตเอาไว้อย่างถูกต้องเหมาะสม บุคคลที่ไม่ได้กำหนดคุณค่าแห่งชีวิตของตนไว้ให้แน่นอนเหมาะสมนั้น จะมีชีวิตอยู่อย่างสงบสุขไม่ได้เลย จะไม่พบความพอใจในชีวิต ต้องดิ้นรนเร่าร้อนโดยไม่จำเป็นอยู่ตลอดเวลา และต้องเสียเวลาไปมาก เหมือนเดินทางโดยไร้จุดหมาย และมีได้กำหนดเส้นทางไว้ล่วงหน้า

เนื่องจากจริยศาสตร์ศึกษาถึงคุณค่าแห่งชีวิตมนุษย์ พยายามเราให้คนมีความรู้สึกอันดี ค้นหาคุณค่าที่แท้จริงแห่งชีวิต และช่วยเป็นแรงบันดาลใจให้มนุษย์พยายามแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุด มีคุณค่าที่สุดในชีวิตของตน จริยศาสตร์จึงเป็นประโยชน์แก่ชีวิตโดยตรง เป็นศาสตร์แห่งคุณค่าอันควรแก่การศึกษาอย่างยิ่ง

๒. จริยธรรมคืออะไร

จริยธรรม แปลว่า ธรรมที่ควรประพฤติ ตามคำแปลนี้ เล็งไปทางฝ่ายดีคือบุญหรือกุศลธรรม จริยธรรม ตรงกับคำอังกฤษว่า Ethically คล้าย Ethics ที่หมายถึงจริยศาสตร์นั่นเอง

มงคลในพระพุทธศาสนา มีอยู่ข้อหนึ่งเรียกว่า **ธรรมจริยา** แปลว่าการประพฤติธรรม หรือประพฤติถูกต้อง ในที่นั้นท่านกล่าวถึงการประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐^๑ ว่าเป็นธรรมจริยา คือเว้นจากการฆ่า การลัก การประพฤติผิดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เว้นจากโลภ ออยากได้ของผู้อื่น การปองร้ายผู้อื่น และความเห็นผิด ธรรมจริยานี้ ถ้ากลับคำ จริยา มาไว้ข้างหน้าเสีย ก็จะเป็นจริยธรรม

จริยธรรมหรือศีลธรรมนั้นจะมีความหมายคล้ายคลึงกันหรือเกี่ยวกัน จะเรียกว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ได้ โดยทั่วไป ศีล หมายถึง การเว้นสิ่งที่ควรเว้น ธรรม หมายถึง การประพฤติสิ่งที่ควรประพฤติ การที่คนเรารู้แล้วเว้นสิ่งที่ควรเว้นและทำสิ่งที่ควรทำได้นั้น นับว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อสังคมอย่างใหญ่หลวง

^๑ กุศลกรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกุศล ทางแห่งการบำเพ็ญคุณงามความดี

ความสำคัญและประโยชน์ของจริยธรรม

มองกว้างๆ จริยธรรมหรือศีลธรรมมีประโยชน์และจำเป็นต่อสังคมดังนี้

๑. จริยธรรมเป็นรากฐานอันสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคงและสงบสุขของปัจเจกชน สังคมและประเทศชาติอย่างยิ่ง รัฐควรมีแนวนโยบายให้ประชาชนมีจริยธรรมอันดี เป็นหลักประการแรกและถือว่าเป็นอุดมคติที่เดียว ส่วนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและอื่นๆ ให้เป็นอันดับรองลงมา ทั้งนี้ เพราะการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การศึกษาวิชาการและการเมืองการปกครอง ซึ่งไม่มีจริยธรรมเป็นแกนกลางหรือเป็นหลักยึดแล้ว ย่อมให้โทษมากกว่าให้คุณ เพราะคนจะนำสิ่งเหล่านั้นไปใช้ในทางเสียมากกว่าทางดี ผู้มีความรู้มาก แต่ไม่รู้จักริธีที่จะประพฤติตน ย่อมก่อความเสียหายได้มากกว่าผู้มีความรู้น้อย ถ้าเปรียบความรู้เหมือนดิน จริยธรรมย่อมเป็นเหมือนน้ำ ดินที่ไม่มีน้ำยึดเหนี่ยวเกาะกุม ย่อมเป็นฝุ่นละอองให้ความรำคาญมากกว่าให้ประโยชน์ คนที่มีความรู้แต่ไม่มีจริยธรรม จึงมักเป็นคนทีก่อความรำคาญหรือความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นอยู่เนืองๆ

“ความประพฤติตัวเป็นสิ่งสำคัญของคนเรา ในการนำชีวิตให้ผาสุกหรือสำเค็ญ และในการทำความเห็นของตนให้เป็นสาระประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การเรียนวิชาความรู้ต้องทำคนเรียนให้มีความสามารถในกิจการ จึงจะได้ชื่อว่าสำเร็จประโยชน์ในการเรียน แต่ผู้มีความสามารถตั้งนั้นแล้ว แต่ประพฤติตัวไม่ดี ก็ไม่มีใครพอใจคบหาสมาคมด้วย เป็นอันไม่มีทางนำชีวิตไปโดยผาสุก เข้าภาษิตว่า มีความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด ความประพฤติตัวนั้น ควรหัดมาแต่ยังเล็กโดย

ลำดับ จึงจะเป็นปกติจืดติดตัวไป เมื่อเด็กมาอยู่ในสำนักครู ครูควรเอาใจใส่ฝึกสอนธรรมปฏิบัติคราวละเล็กละน้อยเสมอไป และควรตรวจตราดูแลความประพฤติด้วย ถ้าเห็นประพฤติผิดก็ต้องหมั่นว่ากล่าวสั่งสอน ชี้โทษ ชี้คุณให้เห็น การสอนให้นักเรียนรู้สึกด้วยน้ำใจของเขา ในสิ่งที่ควรเว้นหรือควรประพฤตินั้นเป็นปกติจะติดตัวไปข้างหน้า เช่นนี้ การสอนวิชาความรู้ในโรงเรียนจึงจะสำเร็จประโยชน์เต็มที่ ให้ความรู้ทั้งความสามารถและความฝึกตัว ครูไม่ควรทอดธุระในการฝึกสอนธรรมปฏิบัติแก่นักเรียนเลย...”^๒

๒. การพัฒนาบ้านเมืองต้องพัฒนาจิตใจของคนก่อน หรืออย่างน้อยก็ให้พร้อมๆ กันไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วิชาการอื่นๆ เพราะการพัฒนาที่ไม่มีจริยธรรมเป็นแกนนำนั้นจะสูญเปล่าเสียเป็นอันมาก ทำให้บุคคลลุ่มหลงในวัตถุและอบายมุขมากขึ้น จริยธรรมในสังคมจึงควรได้รับการพิจารณาเป็นอันดับแรก ถ้าจริยธรรมดีขึ้น อบายมุขลดลงแล้ว เศรษฐกิจและปากท้องของประชาชนก็จะดีขึ้น ที่เศรษฐกิจต้องเสื่อมโทรม ประชาชนบางส่วนต้องหิวโหยนั้น เพราะชนบางส่วนของสังคมนั้นเองละเลยจริยธรรม กอบโกยเอาทรัพย์สินไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไป ด้วยวิธีการต่างๆ ความเห็นแก่ตัวจัด แล้งน้ำใจ เอารอดเอาเปรียบ ขาดเมตตาปราณีในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ นั้นมิใช่สัญลักษณ์ของการขาดจริยธรรมดอกหรือ...

ถ้าไม่ยอมให้จริยธรรมก้าวขึ้นมาเป็นอันดับหนึ่งในการพัฒนาบ้านเมืองก็ควรให้เดินเคียงคู่กันไปกับการพัฒนาด้านอื่นๆ มิฉะนั้นแล้ว

^๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, การศึกษา, มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๑๔

ความวุ่นวายในสังคมมหาสิ้นสุดลงได้ไม่ เพราะการพัฒนาที่ยั่วยุให้คนมีความโลภและมีตัณหามากขึ้นนั้น มีแต่จะก่อความยุ่งเหยิงซับซ้อนให้แก่นุชฌิมมากขึ้น

๓. พุดถึงจริยธรรม คนส่วนมากเล็งไปถึงการถือศีล กินเพล เข้าวัดฟังธรรม จำศีลภาวนา ไม่ทำอย่างอื่นอันช่วยให้สังคมก้าวหน้า แต่ตามความเป็นจริงแล้ว จริยธรรม หมายถึงความประพฤติ การกระทำ และความคิดที่ถูกต้องเหมาะสม การทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง สมบูรณ์ เว้นสิ่งควรเว้น กระทำสิ่งที่ควรทำ ด้วยความฉลาดรอบคอบ รู้เหตุรู้ผล ถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล นำเอาสิ่งเหล่านี้มาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยนัยนี้ จะเห็นว่าจริยธรรมมีคุณค่าและจำเป็นสำหรับคนทุกคนในทุกอาชีพทุกสังคม สังคมจะอยู่รอดได้ก็ด้วยจริยธรรม จะสงบสุขหรือวุ่นวายก็ขึ้นอยู่กับจริยธรรมที่ปัจเจกชน ครอบครัวหรือสังคมนั้นๆ ประพฤติปฏิบัติได้มากน้อยเพียงใด

“แม่ในการเกษตร เป้าหมายสูงสุดของเกษตรกรรมไม่ใช่การเพาะปลูกพืชผล แต่คือการบ่มเพาะความสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์ การบำรุงรักษาพื้นแผ่นดินและการชำระจิตใจของมนุษย์ให้บริสุทธิ์ เป็นกระบวนการเดียวกัน”^๓

๔. การทุจริต คดโกง ในวงการต่างๆ การเบียดเบียนกันในรูปแบบต่างๆ อันเป็นเหตุให้สังคมเสื่อมโทรม มีสาเหตุที่แท้จริงมาจากการขาดจริยธรรมของคนในสังคมนั้นๆ ทรัพยากรธรรมชาติในโลกนี้ นำจะพอเลี้ยงชาวโลกไปได้อีกนาน ถ้าชาวโลกช่วยกันละทิ้งความ

^๓ วาทะของมาซาโนบุ ฟูกูโอกะ นักเกษตรกรรมธรรมชาติ ชาวญี่ปุ่น เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ อ้างใน ศ.นพ.ประเวศ วะสี พุทธเกษตรกรรมกับศานตวิสัยของสังคมชาวบ้าน พ.ศ. ๒๕๓๐ หน้า ๓๐

ละโมภโลภมากเสีย แล้วเรามีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายและช่วยกัน
สร้างสรรค์สังคม โดยยึดเอาจริยธรรมเป็นทางดำเนิน ไม่ใช่ยึดเอา
ลาภ ยศ ความมีหน้ามีตาในสังคมเป็นจุดมุ่งหมาย ถ้าสิ่งนั้นจะเกิดขึ้น
ก็ให้ถือเป็นเพียงพลพลอยได้ และนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการประพฤติ
ธรรม เช่น อาศัยลาภผลเป็นเครื่องมือในการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
อาศัยยศและความมีหน้ามีเกียรติในสังคมเป็นเครื่องมือในการจูงคน
ผู้เคารพนับถือเข้าหาธรรม

๕. จริยธรรมสอนให้เราเลิกดูหมิ่นกดขี่คนยากจน ให้เอาใจใส่
ดูแลเอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นบุพการีของชาติ สอนให้เราถ่อมตัว
เพื่อเข้ากันได้ดีกับคนทั้งหลาย ไม่วางโตโอหัง อวดดีหรือก้าวร้าวผู้อื่น
สอนให้เราลดทิฐฐิมานะลงให้มากๆ เพื่อจะได้มองเห็นสิ่งต่างๆ ตาม
ความเป็นจริง ไม่หลงตัวคิดวิปลาสไปว่า ตนสำคัญกว่าใครๆ รู้ดีและ
สามารถกว่าใครๆ หหมด **จริยธรรมสอนให้ผู้นำสังคมหรือผู้นำรัฐมี
จริยธรรมสูง เพื่อเป็นที่เคารพกราบไหว้อย่างสนิทใจของคนทั้งหลาย
ผู้นำรัฐหรือผู้นำชุมชนควรเป็นผู้สามารถนำความสงบสุขทางใจมาสู่
มวลชนอีกด้วย ปวงชนควรเลือกบุคคลผู้มีคุณลักษณะดังกล่าวมา
เป็นผู้นำของตน สันติสุขจะเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกเพราะความ
สามารถของผู้นำเช่นนั้น ความแข็งแกร่งทางกำลังกาย กำลังทรัพย์
และกำลังอาวุธนั้น ถ้าปราศจากความแข็งแกร่งทางจริยธรรมเสียแล้ว
บุคคลหรือประเทศชาติจะเจริญมั่นคงอยู่นานไม่ได้**

“สกุลก็ดี ชาตีกดี จะทรงอยู่ได้โดยสวัสดิ ก็เพราะถือธรรม
เป็นหลัก ดุจดเดียวกับบุคคล ปราศจากธรรมแล้ว แม้ชาติก็อาจสาบสูญ
หรือร่วงโรยลงไป ดังเคยมีตัวอย่างในตำนานนั้นๆ ไม่ต้องกล่าวถึง
สกุลอันจักเป็นได้ก่อนเพราะอย่างนั้น (คือเพราะไม่มีธรรมเป็นเครื่อง

รักษา) อันจะรักษาสกุล รักษาชาติ ต้องรักษาธรรมเป็นคู่กัน นี้ได้แก่ถือ พระศาสนา อีกประการหนึ่ง สกุลก็ดี ชาติก็ดี จะดำเนินไปในวิถีแห่ง ธรรม ก็ต้องมีกุลทายาท (ผู้สืบสกุล) และชาตินายก (ผู้นำชาติ) ที่ดี เป็นผู้นำ”^๔

สังคมที่เจริญมั่นคงต้องมีจริยธรรมเป็นเครื่องรองรับหรือ เป็นแกนกลาง เหมือนถนนที่มั่นคงและตึกที่แข็งแรง เขาใช้คอนกรีต เสริมเหล็ก แม้เหล็กจะไม่ปรากฏออกมาให้เห็นภายนอก แต่ก็มีความ สำคัญอยู่ภายใน นายช่างย่อมรู้ดี ทำนองเดียวกับบัณฑิตย่อมมองเห็น อย่างแจ่มแจ้งว่า จริยธรรมมีความสำคัญในสังคมเพียงไร

รวมความว่า จริยธรรมทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคมนั้น มีความ สำคัญอย่างยิ่งยวด สำคัญเท่าหรือสำคัญกว่าเสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคเสียอีก เพราะถ้าปราศจากจริยธรรมเสียแล้ว ปัจจัย เครื่องอาศัยเหล่านั้นก็จะกลายเป็นพิษขึ้นมาทันที จริยธรรมนั่นเองจะ ช่วยรักษาเสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคของบุคคลและ สังคมไว้ แม้ชีวิตก็เหมือนกัน จริยธรรมได้ช่วยคุ้มครองรักษาไว้ มิฉะนั้น แล้ว ชีวิตจะถูกทำลายลงไปก่อนเวลาอันสมควร โดยบุคคลผู้มีจิต หมักหมมอยู่ด้วยบาป ปราศจากจริยธรรมเสียแล้ว เด็กหนุ่มจะมั่วสุม อยู่ด้วยอบายมุขนานัปการ เด็กสาวจะหลงใหลมัวเมาอยู่กับแพะชันต่างๆ และจะถูกข่มเหงรังแกไม่เว้นวัน ผู้ใหญ่จะหมกมุ่นอยู่ด้วยการชวงชิง อำนาจและผลประโยชน์ทางทรัพย์สินแล้วเบียดเบียนกัน คนชราผู้เป็น บุพการีของชาติจะถูกทอดทิ้งให้ว่าเหว ไรที่พึ่งพิง นักบวชจะมีชีวิตอยู่ อย่างลวงโลก ไร้ยางอาย วางโต อวดมั่งอวดมี เมื่อเป็นดังนี้ ลองคิด

^๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, มหาสมณโฆวาท, มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๒

ดูเถิดว่าสังคมนี้โลกนี้ จะนำขยะแขยงน่ารังเกียจเพียงใด

ในทางกลับกัน สังคมได้อบอวลไปด้วยจริยธรรม เด็กหนุ่มจะตั้งหน้าศึกษาเล่าเรียน บำรุงกำลังกาย กำลังสมอง กำลังสติปัญญา และกำลังใจให้แข็งแกร่ง เพื่อเตรียมตัวไว้รับใช้ชาติ เด็กสาวก็ทำนองเดียวกัน ประพฤติตนอยู่ในธรรมของสตรี น่ารัก น่าถนอม ทำตนเป็นกำลังอันสำคัญของครอบครัวและสังคม ผู้ใหญ่ตั้งหน้าทำงานตามหน้าที่เต็มความสามารถ ดำเนินชีวิตอยู่ในทางดีเพื่อเป็นหลักและเป็นตัวอย่างที่ดีของอนุชน คนแก่เฒ่าตั้งอยู่ในศีลธรรม จิตใจสงบระงับ เป็นที่พึ่งพิงทางใจของลูกหลาน นักบวชมีชีวิตอยู่อย่างบริสุทธิ์ ทั้งอาชีพและอาจารย์ (ความประพฤติ) เมื่อเป็นดังนี้ ลองคิดดูเถิดว่า สังคมนั้นจะรื่นรมย์น่าอยู่สักเพียงใด นี่คือความสำคัญและประโยชน์ของจริยธรรม

ทำอย่างไรคนในชาติจึงจะมีจริยธรรมอันน่าพอใจ

คำตอบในเรื่องนี้ก็คือ เราต้องปลูกฝังคนของเราให้เห็นคุณค่าของจริยธรรมอย่างจริงจัง ให้เห็นคุณค่าภายในหรือคุณค่าแท้ (Intrinsic value) มากกว่าคุณค่าภายนอกหรือคุณค่ารอง (Extrinsic value) กล่าวคือให้เห็นคุณค่าของคุณธรรมมากกว่าความมั่งคั่งยศศักดิ์ ชื่อเสียง ให้เห็นความสุขจากความสงบและความเรียบง่าย มีค่าเหนือความหรูหราฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ให้เห็นความสุขอันเกิดจากสติปัญญาและคุณธรรม มีค่าเหนือสุขทางผัสสะหรือโลกียสุข ถ้าเห็นได้อย่างนั้นก็ถือว่าเป็นการเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงนั่นเอง

วิธีปลูกฝังทำอะไร วิธีปลูกฝังก็ด้วยการแนะนำพร่ำสอน ทำตัวอย่างให้ดู ผู้ใหญ่ในครอบครัว ผู้นำในสังคมทุกระดับ ต้องทำตัวอย่างให้ดู มีชีวิตอยู่อย่างอุดมคติให้ดู มีความสุขอย่างเรียบง่ายให้ดู อันที่จริงชีวิตที่เรียบง่ายที่สุดนั้นแหละเป็นชีวิตที่ดีที่สุด ศีลธรรมนั้นแหละเป็นวิถีที่ดีที่สุดเพื่อความสงบสุขของชีวิต (The simplest life is the best life, morality is the best way of life.)

เราต้องปลูกฝังคนของเราให้เห็นคุณค่าของผู้มีความรู้ดี สามารถดี และจริยธรรมดี เขาจะเกิดในตระกูลไหนไม่สำคัญ จะยากจนหรือมั่งมีอย่างไรไม่สำคัญ เมื่อมีคุณสมบัติดังกล่าวก็ควรได้รับการยกย่องเชิดชู ปลูกฝังคนของเราให้เลิกริษยากัน เลิกใส่ร้ายป้ายสีกัน ให้ถือเอาคนดีเป็นตัวอย่างในสังคม

เราต้องปลูกฝังคนของเราให้รักหน้าที่มากกว่าความสุขสบายส่วนตัว ให้รักษาความซื่อสัตย์สุจริตมากกว่าผลประโยชน์อันได้มาโดยมิชอบ และให้รักษาความดี ความสุขใจไว้เสมอ แม้นคนเหล่าอื่นจะพากันละทิ้งความดีและเป็นอยู่ด้วยความวุ่นวายก็ตาม

ถ้าเราทำได้แบบนี้ ภายใน ๕๐ ปี จริยธรรมในสังคมของเรา จะขึ้นสู่ระดับอันน่าพอใจ ภายใน ๑๐๐ ปี จริยธรรมจะหยั่งรากลึกมั่นคงและจะเจริญเติบโตไปนาน ชาติของเราจะแข็งแกร่ง ประชาชนจะอยู่เย็นเป็นสุข เป็นชาติตัวอย่างในโลกอีกชาติหนึ่งที่โลกจะเอ๋ยอ้างถึงด้วยความนิยมชมชอบ ชาติที่มีบุคคลผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติดังกล่าวย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่เสื่อม จริยธรรมเป็นรากฐานแห่งความเจริญของบุคคลและของชาติ การช่วยกันมีจริยธรรมจึงเท่ากับช่วยให้รากฐานแห่งความเจริญของชาติมั่นคง เรามาสร้างตน สร้างสังคม

และชาติ ด้วยการมีจริยธรรมกันเกิด เชื่อว่าได้สร้างพลังอันยิ่งใหญ่ให้
แก่ตนและแก่สังคมของมนุษยชาติ ในกรณีนี้ เราต้องเปลี่ยนทัศนคติ
จากวัตถุนิยมมาเป็นจริยธรรมหรือปัญญานิยม สังคมมนุษย์จึงจะอยู่
รอดได้ สมกับคำของท่านอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) ที่ว่า

“ต้องมีระบบความคิดใหม่ ถ้ามนุษยชาติจะอยู่รอดได้ (We shall require a substantially new manner of thinking if mankind is to survive.)”^๔

ดร.ราธกฤษณะ นักปรัชญานามอุโฆษแห่งอินเดียได้กล่าวไว้ว่า
“ความคิดมีอิทธิพลยิ่งใหญ่ต่อชีวิตและสังคมของมวลมนุษย
ความเป็นของเราเป็นผลแห่งความคิดของเรา (All that we are is the result of what we have thought.) ในแง่หนึ่ง เราคิด
ว่าเราอยู่ในโลกแห่งวัตถุ แต่อีกแง่หนึ่ง ซึ่งเป็นแง่ที่สำคัญกว่า เราอยู่
ในโลกแห่งความคิด ถ้าเราเปลี่ยนความคิดได้ ชีวิตของเราก็จะเปลี่ยน
ไป ลักษณะความเป็นอยู่ของโลกก็จะพลอยเปลี่ยนไปด้วย”^๖

ทรรศนะของท่านอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ และของท่านราธกฤษณะ
ปราชญ์ตะวันตกและตะวันออก ในยุคสมัยที่ใกล้กัน ลงรอยเดียวกัน
คือ ให้ความสำคัญแก่ความคิด ถ้าเราจะเปลี่ยนโลก ต้องเปลี่ยนความ
คิดของโลกก่อน

จบตอนนี้ด้วยวาตะของท่านพุทธทาสภิกขุ ปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่
ของไทยในยุคปัจจุบัน ท่านผู้เป็นธรรมนิยามได้กล่าวถึงความสำคัญ
ของจริยธรรมไว้ว่า

^๔ อ้างใน ประเวศ วะสี, พุทธเกษตรกรรมฯ หน้า ๕๑

^๖ Radhakrishnan : The Dhammapada : Oxford University Press ๑๙๖๘

“ธรรมะสามารถช่วยได้ในทุกกรณีอย่างแท้จริง หากแต่บัดนี้เรายังไม่รู้จักรักรณะอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ โดยนำมาใช้แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องและทันแก่เวลา

พวกเราในยุคนี้ ไม่ได้ค้นคว้าพิสูจน์ทดลองธรรมะเหมือนที่เรากะทำต่อวิชาวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ ฯลฯ ดังนั้นจึงไม่มีธรรมะมาช่วยเรา”

๓. พุทธจริยศาสตร์คืออะไร

เราได้ทราบความหมายคำว่า จริยศาสตร์ จริยธรรม มาพอสมควรแล้ว ต่อไปจะพูดถึงความหมายของพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งเมื่อแปลตามตัวอักษรแล้วก็คือ จริยศาสตร์แนวพุทธนั่นเอง อีกนัยหนึ่งคือ จริยศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา

ท่านผู้ศึกษาปรัชญา ถ้าสังเกตจะพบว่าในประวัติของนักปรัชญาแต่ละท่านนั้น จะมีจริยศาสตร์ของท่านผู้นั้นรวมอยู่ด้วยเสมอ เช่น จริยศาสตร์ของโสเครตีส เพลโต อริสโตเติล หรือของนักปรัชญาอื่นๆ ในสมัยต่อมา ทั้งสมัยกลาง สมัยใหม่และสมัยปัจจุบัน หมายความว่าท่านเหล่านั้นมีทรรศนะอย่างไรต่อจริยธรรม หรือความประพฤติของมนุษย์

พุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งท่านผู้มีพระพุทธรเจ้าเป็นต้นได้ทรงวางไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้น ท่ามกลาง และระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด

เพราะจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติของชีวิตหรือความดีอันสูงสุด (Supreme good) เพื่อขึ้นให้ถึงความดีงามอันสูงสุดนั้น จะต้องปฏิบัติ (Path : Way : Method) สำหรับดำเนิน คือเป็นการสร้างเหตุเพื่อบรรลุผล ถ้าต้องการผลอันสูงสุดก็ต้องสร้างเหตุให้สมควรกัน

พระพุทธศาสนาเป็นกัมมวาทะ กิริยวาทะ วิริยวาทะ คือกล่าวการกระทำและความเพียรว่าเป็นเบื้องต้นแห่งความสำเร็จผลทั้งปวงไม่ประสงค์ให้ใครได้ดีหรือประสบความสำเร็จลอยๆ หรือด้วยการอ้อนวอน แต่ให้สำเร็จด้วยการกระทำเอง พระพุทธศาสนาจึงได้เรียกย่องจากนักปราชญ์ชาวต่างประเทศบางคนว่าเป็น A Self - do - it - Religion (ศาสนาที่ต้องทำเอง)

“อุดมคติคือสิ่งที่ดีที่สุดที่ชีวิตควรจะได้ ชีวิตธรรมดากับชีวิตในอุดมคตินั้นผิดกัน คนเราเกิดมาไม่ใช่เพื่อทำงานอย่างเดียว แต่ควรจะมาและมีชีวิตอยู่ เพื่อจะได้สิ่งที่ดีที่สุดที่ชีวิตควรจะได้ ไม่ใช่เพื่อรวย ไม่ใช่เพื่อเกียรติยศ ชื่อเสียง หรืออยู่ดีกินดี แต่ควรมีชีวิตอยู่เพื่อความดับทุกข์ เพื่อพระนิพพาน”^๗

^๗ พุทธทาสภิกขุ, โฉวาทปฏิบัติธรรม, ๒ พฤษภาคม ๒๕๐๒

พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น

ถ้าจะถามว่า ระดับของพุทธจริยศาสตร์มีอยู่อย่างไร หรือพุทธจริยศาสตร์มีกี่ระดับ คำตอบคือ ๓ ระดับ ได้แก่

๑. พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น เป็นจริยศาสตร์เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม หลักธรรมคือ ศีล ๕ ธรรม ๕ ทิศ ๖

๒. พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง เป็นจริยศาสตร์เพื่อการขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น หลักธรรมคือ ศีล ๘ หรือกุศลกรรมบถ ๑๐

๓. พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง เป็นจริยศาสตร์เพื่อพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชน หลักธรรมคือ มรรคมีองค์ ๘

ในที่นี้ จะไม่พูดถึงรายละเอียดของหลักธรรมเหล่านั้น เพราะมีตำราให้อ่านอยู่มากแล้ว แต่จะหยิบยกปัญหาบางประการที่เกี่ยวกับหลักธรรมเหล่านั้นมาพิจารณาเป็นเรื่องๆ ไป ศึกษาในกรณีที่เป็นปัญหามาสงสัย และพิจารณาว่าที่ถูกต้องควรจะเป็นอย่างไร ในบทนี้จะนำเอาสาระสำคัญของศีลมากล่าวก่อน พอเป็นแนวทางดังนี้

๑. ศีล

สาระสำคัญของศีล

สังคมมนุษย์เดือดร้อนวุ่นวายด้วยเหตุหลายประการเช่น ความยากจน โรคภัยไข้เจ็บ ความขัดแย้งทะเลาะวิวาท ฯลฯ แต่สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่พวกเราหมกมองข้ามไปคือ การที่คนในสังคมขาดการควบคุมตนด้วยศีล ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น ทางร่างกายบ้าง ทางทรัพย์สินบ้าง มนุษย์จึงรู้สึกหวาดหวั่นพรั่นพรึง รู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ถ้าคนเราในสังคมควบคุมตนด้วยศีลได้ ไม่ให้ประทุษร้ายกัน
ด้วยกาย วาจาแล้ว สังคมของเราน่าอยู่กว่านี้มากมายทีเดียว

ศีลคืออะไร?

ศีลคือเจตนางดเว้นความชั่วทางกาย วาจา และทางใจด้วย
เจตนางดเว้นทุจริตทางกาย วาจา ท่านเรียกว่า **เจตนาศีล** การงดเว้น
จากมโนทุจริต ๓ เรียกว่า **เจตสิกศีล** คือศีลที่เกี่ยวกับใจโดยตรง แม้ไม่
ทำด้วยกาย วาจา ก็ทำให้ศีลทางใจขาดได้ มโนทุจริต ๓ นั้น คือ (๑) อภิ
ชฌา โลภอยากได้ของผู้อื่น (๒) พยาบาท คิดปองร้ายผู้อื่น (๓) มิจฉา
ทิฎฐิ เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่า ความดีไม่มี ความชั่วไม่มี
ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว เป็นต้น คิดอย่างนี้ เห็นอย่างนี้เป็นมโนทุจริต
เป็นบาปทางใจ ส่วนที่ประพฤติผิดออกมาทางกาย ทางวาจา ก็เป็นกาย
ทุจริต วจีทุจริต เว้นกายทุจริตและวจีทุจริตเสียได้ จัดเป็นเจตนาศีล

วิรัติหรือเวรมณี คือเจตนางดเว้น นั้นมี ๓ อย่างคือ^๑

๑. สมათานวิรัติ งดเว้นด้วยการสมათานคือตั้งใจไว้ เช่น
ตั้งใจไว้ว่า จะไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์...ไม่ดื่มสุราเมรัย เป็นต้น แล้วเว้น
ได้ตามความตั้งใจนั้น อย่างที่รับศีลหรือสมათานศีลกันอยู่ในปัจจุบัน

๒. สัมปตตวิรัติ งดเว้นได้เมื่อประจวบกับเหตุการณ์อันเป็น
เหตุให้ล่วงละเมิดศีล ไม่ได้ตั้งใจไว้ก่อน เช่น เห็นกระเป๋าสตางค์ของ
คนอื่นหล่นทิ้งไว้ในที่ๆ ไม่มีใครเห็นนอกจากตน ทั้งเป็นเวลาที่เขาเดิน
ทรัพย์ด้วย แต่เพราะคิดเห็นใจผู้อื่น จึงเว้นเสีย ไม่ถือเอาทรัพย์นั้น
ในเรื่องอื่นๆ ก็ทำนองเดียวกัน คือเว้นความชั่วนั้นๆ เสียได้ แม้มีโอกาส
จะทำ

^๑ อรรถกถาทีฆนิกาย ภาค ๑ หน้า ๓๗๗ อรรถกถา ขุททกนิกาย หน้า ๑๕๖ และ
อรรถกถาสังคณี หน้า ๑๘๘

๓. สมจเฉทวิริตี การงดเว้นได้อย่างเด็ดขาด ถอนรากถอนโคน ขอนี้หมายถึงการเว้นความชั่วของพระอริยเจ้า ซึ่งท่านได้มาพร้อมกับ การบรรลุอริยมรรค อริยผล สำหรับปุถุชน พออนุโลมความชั่วบางอย่างที่ตนเคยทำ แล้วต่อมามละเว้นได้เด็ดขาด และไม่คิดจะทำอีกเลย เช่น เคยติดสุรา เห็นโทษของการติดสุรา แล้วเลิกได้เด็ดขาดตลอดชีวิต ไม่คิดจะดื่มอีกเลย

นี่คือศีลในความหมายว่า งดเว้นจากความชั่ว ยังมีความหมายอื่นๆ อีก แต่จะไม่นำมากล่าวในที่นี้ เพราะหัวข้อนี้ ต้องการเน้นเฉพาะส่วนที่เป็นสาระสำคัญของศีล

ประเภทของศีล

ศีลมีหลายประเภท ขอเลือกกล่าวในที่นี้แต่เพียง ๕ ประเภทคือ

๑. วาริตศีล หมายถึง ข้อห้าม คือพระพุทธรเจ้าทรงห้ามไว้ว่าอย่าทำ ใครทำเข้าเป็นผิดศีล เช่น ทรงห้ามภิกษุฉันอาหารในเวลาวิกาล ห้ามคฤหัสถ์ดื่มสุราเมรัย พร้อมทั้งชี้โทษไว้ให้ด้วย

๒. จาริตศีล หมายถึง ข้อที่พระพุทธรเจ้าทรงอนุญาตเป็นพุทธรบัญญัติว่าต้องทำ ถ้าไม่ทำถือเป็นผิด เช่น ทรงบัญญัติให้ภิกษุทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ทุกๆ กึ่งเดือน คือ ๑๕ วันต่อครั้ง ถ้าภิกษุไม่อาพาธ ไม่ทำอุโบสถเสียเลย เพราะเกียจคร้านหรือเบื่อหน่ายบ้างอย่างนี้ผิดจาริตศีล

๓. อาทิตพรหมจรรย์ศิลป์ ศิลที่เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นของพรหมจรรย์ หรือศีลอันเป็นส่วนแห่งบทบัญญัติสำหรับป้องกันความเสียหาย เช่นศีล ๒๒๗ สำหรับภิกษุ ศีล ๑๐ สำหรับสามเณร เป็นต้น หรือศีลในองคัมภรค คือ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ

๔. อภิสมาจาริกศีล คือ ศิลที่เกี่ยวกับความประพฤติ มารยาทอันละเอียดละไม สมบัติผู้ดี

๕. อาชีพปริสุทธศีล ศิลที่เกี่ยวข้องกับความบริสุทธิ์หมดจดแห่งอาชีพะ ไม่คดโกง หลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ มีความสำคัญมากในสังคมปัจจุบัน คนไม่ค่อยไว้ใจกันในการติดต่อเกี่ยวข้องธุรกิจ กลัวถูกโกง ถูกหลอก ถูกขี้โกง เบียดบัง เพราะไม่แน่ใจว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะซื่อตรงในอาชีพหรือไม่ เอาของเลวปนของดีขายอย่างเป็นทางการของดีโกงตาชั่ง ผู้ไม่มีความรู้ ไม่ทันเล่ห์เหลี่ยมของคนโกงในสาขาอาชีพนั้นๆ ยิ่งกิจการใหญ่ยิ่งทำสัญญากันอย่างเข้มแข็งรัดกุม ควบคุมการทำงานอย่างเข้มงวดกวัดขั้น พอเพลอกก็ถูกโกง เสมือนหนึ่งว่าคอยจ้องจะโกงอยู่แล้ว ถ้ามนุษย์เราถือศีลในอาชีพเสียอย่างหนึ่ง คนในสังคมของเราจะไว้วางใจกัน สนทนสนรักใคร่กัน ประกอบอาชีพร่วมกันอย่างเข้าใจ เห็นใจกัน เป็นสุขด้วยกันทุกฝ่าย สุขใจ สบายใจ เป็นที่ไว้วางใจ ดีกว่ามีเงินมากแต่เป็นที่หวาดระแวงของผู้อื่น ไม่เป็นที่ไว้วางใจของผู้อื่น จบลงด้วยการถูกดูหมิ่นรอบด้าน มองหน้าใครไม่สนิท เหลียวหน้าไปแล้วสลดหดหู่เพราะได้ก่อกรรมชั่วไว้มาก

ความเศร้าหมองและความผ่องแผ้วของศีล

ศีลเศร้าหมองไปเพราะขาด ทะลุ ต่าง พร้อย ศีลยอมผ่องแผ้ว เพราะไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท วิญญูชนสรรเสริญ อันตณหาและทักขณิไม่เกาะเกี่ยว และเป็นไปเพื่อสมาธิ (อขณฺทานิ อจฺฉิทฺทานิ อสพฺลานิ อกมฺมาสํนิ ฤชิสฺสํนิ วิญญฺอุปฺสตุถํนิ อปฺรามฺภูจํนิ สมํธิสํวฺตฺตนิกํนิ - สารานិยธรรมสูตร ๒๒/๓๒๒ - ๓)

ศีลขาด คือ ล่วงศีลพร้อมด้วยองค์ เช่น ปาณาติบาตมีองค์ ๕ ข้อ (๑) สัตว์มีชีวิต (๒) รู้ว่าสัตว์มีชีวิต (๓) จิตคิดจะฆ่า (๔) พยายามในการฆ่า (๕) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้นหรือบาดเจ็บสาหัสแล้ว ตายลงในกาลต่อมา อันเนื่องจากการฆ่าในครั้งนั้น

ศีลทะลุ คือไม่ครบองค์ ๕ เช่น ทำให้สัตว์บาดเจ็บไม่ถึงตาย

ศีลต่าง เช่น มีความพยายามเพื่อฆ่า แต่ไม่สามารถทำได้ เช่น ใช้ไม้ปามันแล้ว แต่ไม่ถูก

ศีลพร้อย เช่น มีเจตนาในการฆ่า จิตคิดจะฆ่า แต่ไม่ได้ลงมือทำ ศีลปาณาติบาต ไม่ขาดแต่พร้อย ไม่ผ่องแผ้ว ส่วนศีลกรรมบถ ฝ่ายมโนกรรมข้อไม่พยาบาทขาดไป เพราะคิดปองร้ายเขาถึงตาย เรียกว่าเจตนาศีลไม่ขาด แต่เจตสิกศีลขาด (โปรดดูข้างต้น)

ศีลที่ผ่องแผ้ว นอกจากไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อยแล้ว ยังมีองค์คุณอีก ๔ อย่างคือ เป็นไท วิญญูชนสรรเสริญ อันตณหาและทักขณิไม่เกาะเกี่ยว เป็นไปเพื่อสมาธิ

คำว่า เป็นไท คือไม่เป็นทาส ไม่เป็นศีลธรรมอย่างทาส (ใช้ในภาษาปรัชญาตะวันตกว่า Slave morality) แต่เป็นศีลธรรมอย่างนาย (Master morality)

ศีลธรรมอย่างทาสนั้นคือเพียงสักแต่ว่าถือสืบบๆ กันมา ไม่รู้จักจุดประสงค์ ถืออย่างงมงาย เป็นสืลัฟพตปรามาส ส่วนศีลหรือธรรมอย่างนายนั้น ผู้ถือเป็นคนเข้มแข็ง เป็นตัวของตัวเอง รู้เป้าหมาย วินิจฉัยพิจารณาตกลงใจด้วยเหตุผลและสติปัญญา เป็นศีลที่สามารถรักษาคนได้ ไม่ใช่ให้คนรักษาศีลอย่างเดียว ไม่เกี่ยวเกาะด้วยตัณหาและทิฏฐิ คือไม่ใช่รักษาศีลเพราะตัณหาและทิฏฐิเป็นตัวชักนำ แต่ให้เหตุผลและสติปัญญาเป็นตัวนำ เมื่อเห็นความฟ่องแผ้วแห่งศีลของตนอยู่ จิตย่อมเป็นสมาธิได้เร็ว ศีลนั้นจึงเป็นไปเพื่อสมาธิ (สมาธิส่วตตนิทานิ)

โทษของความเป็นผู้ทุศีล

ผู้ทุศีล หมายถึง ผู้ที่ไม่มีศีลหรือมีศีลเศร้าหมอง ท่านกล่าวไว้โดยยึดพระพุทธพจน์เป็นแนว ดังนี้

๑. ไม่เป็นที่ชอบใจของเทวดา เทวดารังเกียจบุคคลเช่นนั้น
๒. ต้องเดือดร้อนเพราะคนมีศีลเขายกย่อง, เพราะตนเองรู้ตนเองดีอยู่
๓. เป็นเหยียงอย่างทางไม่ดีแก่ผู้อื่น
๔. ถ้าเป็นภิกษุก็ทำให้ไทยธรรมของทายกไม่มีผลมาก
๕. เป็นคนมีค่าน้อย
๖. ต้องหวาดระแวงอยู่เป็นนิตย์
๗. หมดหวังในการบรรลุคุณวิเศษมีโสดาปัตติผล เป็นต้น
๘. เสื่อมทรัพย์เป็นอันมาก
๙. ไม่แคล้วกล้าในที่ประชุม เป็นผู้เก้อเขิน
๑๐. ชื่อเสียงทางไม่ดีฟังขจรไป

๑๑. ย่อมหลงทำกาลกิริยา (ตาย)

๑๒. หลังจากตายย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

(๒๒/๒๘๑ และ วิ. สิล)

อานิสงส์ของความเป็นผู้มีศีล

ศีลมีความไม่เดือดร้อนใจเป็นอานิสงส์ เย็นกายเย็นใจ เพราะไม่เห็นโทษเครื่องเศร้าหมองใดๆ ของตน เหมือนบุรุษหรือสตรีผู้ได้อาบน้ำชำระล้างร่างกายเรียบร้อยแล้ว บริโภคอาหารประณีตอันเป็นที่พอใจแล้ว ได้นั่งพัก ณ ร่มไทรใหญ่ริมลำธารอันมีน้ำใสสะอาด ท่านจึงกล่าวว่า

ห้วงน้ำคือพระธรรมไม่มีโคลนตม

บาปคือเห้งจ้อโคล

ศีลคือเครื่องลูบล้างอันมีกลิ่นหอมไม่จางหาย

(๒๗/๒๐๑)

กลิ่นดอกไม้ไม่หอมทวนลม

แต่กลิ่นศีลของผู้มีศีล

หอมไปได้ทั้งตามลมและทวนลม

หอมไปทุกทิศ กลิ่นศีลจึงยอดเยี่ยม

อานิสงส์ของผู้มีศีล ตรัสไว้อีกหลายปริยาย เช่น

๑. ผู้มีศีลย่อมได้โภคทรัพย์เป็นอันมาก

๒. ชื่อเสียงทางดีย่อมฟุ้งขจรไป

๓. แกล้วกล้า อาจหาญในที่ประชุม

๔. เมื่อจะตายยอมมีสติสัมปชัญญะ ไม่หลงตาย

๕. เมื่อตายแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์

(๒๒/๒๘๑)

ด้วยเหตุดังกล่าวมา ท่านจึงสอนให้รักษาศีล รักษาศีลด้วยความเคารพในศีล เมื่อรักษาศีลดีแล้วย่อมเป็นผู้มีศีลประจำใจ ประจำตน ศีลจะกลับมารักษาเรา เหมือนเราปลูกต้นไม้ รักต้นไม้ รักษาต้นไม้ ด้วยดี เมื่อต้นไม้เติบโตขึ้น ย่อมหวนมารักษาผู้ปลูกนั่นเอง

คำสอนเรื่องศีลเรื่องวินัยก็เป็นคำสอนที่เกี่ยวกับกิริยาวาจา คือควบคุมกิริยาวาจาให้อยู่ในระเบียบงดงาม เหมือนดอกไม้ที่จัดเข้าระเบียบดีแล้วย่อมดูสวยงาม เพราะฉะนั้น พระสงฆ์ผู้ทรงศีล สำรวมกาย วาจาด้วยดี จึงดูงามอย่างที่ท่านพรรณนาไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า

“พระราชารู้ประดับแล้วด้วยแก้วมุกดาและมณี ก็ยังไม่งามเหมือนนักพรตผู้ประดับด้วยอาภรณ์ คือศีล”^๒ เป็นต้น

พระสงฆ์เช่นนั้นย่อมเป็นที่รักเป็นที่เคารพเลื่อมใสของพหูชน (คนส่วนมาก) คนทั้งหลายยินดีรับฟังคำสั่งสอนของท่านผู้เป็นศาสนทายาทและน้อมนำไปปฏิบัติตาม ก่อให้เกิดความสุขความเจริญในชีวิต พระสงฆ์ผู้มีศีล สำรวมกิริยาวาจาด้วยดี จึงเป็นแบบอย่างที่ดีของพุทธบริษัทอื่นๆ (ภิกษุเป็นบริษัทหนึ่งในพุทธบริษัท)

กล่าวถึงพุทธศาสนิกที่เป็นคฤหัสถ์ก็ควรตั้งใจรักษาศีลที่เกี่ยวข้องกับจริยามารยาททั้งหมดที่ทางพุทธศาสนาเรียกว่า **อภิสมาจาร** แปลว่าความประพฤติอันดียิ่ง เช่น จะยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด

^๒ วิสุทธิมรรค ภาค ๑ สิลนิกคต หน้า ๑๒ (ฉบับภาษาบาลี)

ก็คอยสำรวจระวัง ให้ดูสุภาพ เรียบร้อย ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น จะขอยกตัวอย่างมารยาททางวาจาสิก ๔ ข้อ คือ

๑. เว้นจากการพูดเท็จ พูดแต่คำสัตย์จริงอันเป็นประโยชน์ และเป็นธรรม คือชาวพุทธ เมื่อเว้นการพูดเท็จแล้ว เมื่อจะพูดความจริง ก็ควรพูดแต่ความจริงที่พิจารณาด้วยปัญญาแล้วว่าจะ เป็นประโยชน์ แก่ผู้อื่น และเป็นธรรม คือยุดิธรรม แม้จะเป็นประโยชน์แก่ตนบ้าง ก็ไม่ให้เสียความยุติธรรมต่อผู้อื่น ไม่พูดจาเอาดีใส่ตัว เอาชั่วใส่คนอื่น ไม่นินทาว่าร้ายผู้อื่นให้เขาเสียหายโดยที่เขาไม่มีโอกาสรู้ หรือกล่าวแก่ ได้ นอกจากนี้การพูดความจริงต้องให้ถูกกาลเทศะและบุคคลด้วย ถ้าไม่ทำอย่างนั้นจะเป็นโทษมากกว่าเป็นคุณ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “คำที่แท้จริง มีประโยชน์ พระองค์ยังต้องเลือกกาลเวลาอันเหมาะสม แล้วจึงตรัส”^๓

๒. เว้นจากการพูดส่อเสียด คือ เว้นจากการพูดยุยงให้เขา แดกกัน เช่นนำความข้างนี้ไปบอกข้างโน้น นำความข้างโน้นมาบอก ข้างนี้ ด้วยเจตนาจะให้เขาโกรธเคืองกันแล้วแตกกัน หรือเจตนาจะ ให้ตนเป็นที่รักที่พอใจของผู้นั้น ด้วยคิดว่าการทำอย่างนี้เขาจักพอใจ ชาวพุทธที่ดีควรเว้นวาจาส่อเสียดเช่นนี้แล้วพูดแต่วาจาสมานสามัคคี นำแต่วาจาที่ดีมาบอกกล่าวให้เกิดความบันเทิงจิต ด้วยเห็นโทษของการ แดกสามัคคีและเห็นคุณของความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

๓. เว้นจากการพูดคำหยาบ พูดแต่วาจาอ่อนหวาน ละมุน ละไม ชวนฟัง ฟังแล้วสบายหู ชูกำลังให้สดชื่นเหมือนดอกไม้ใต้น้ำค้าง พรม

^๓ นัย อภยราชกุมารสูตร มัชฌิมนิคาย พระไตรปิฎก เล่ม ๑๓ ข้อ ๔๔

คำหยาบนั้นมีหลายประเภท เช่น คำด่า คำประชด คำกระทบกระเทียบเปรียบเปรย พุดจาแข็งกระด้างเหมือนมะนาวไม่มีน้ำ พุดด้วยจิตโกรธ ลองคิดดูเถิด เสื้อผ้าเนื้อหยาบนุ่มห่มไม่สบายระคายเนื้อ ระคายตัว ราคาถูก เหมาะสำหรับทำผ้าเช็ดหม้อถูพื้นเท่านั้น ส่วนผ้าเนื้อดีเนื้อละเอียดอ่อนนุ่ม ห่มสบายนุ่มเนื้อนุ่มตัว ราคาแพง เมื่อเก่าแล้วเขายังใช้สำหรับห่อรัตนาคือแก้วแหวนเงินทองเพชรนิลจินดาฉันใด วาจาก็ฉันนั้น ถ้าเป็นวาจาหยาบก็ฟังระคายหู ร้อนใจ ทำให้ท้อถอย เป็นวาจาราคาถุ สำหรับคนชั้นต่ำพูดกัน ส่วนวาจาอ่อนหวานนุ่มนวล ฟังแล้วสบายหู รื่นรมย์ใจ ก่อให้เกิดกำลังใจดีมีค่า ระลึกถึงไม่ลืมแม้จะเนิ่นนานถึง ๑๐ ปี ๒๐ ปี หรือ ๕๐ - ๖๐ ปี เป็นวาจาที่คนชั้นสูงพูดกัน ใครพูดอยู่เสมอผู้นั้นเป็นคนชั้นสูงตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาถือว่า คนจะเป็นชั้นเลวหรือชั้นสูงก็เพราะการกระทำ (ทางกาย วาจา และใจ) หาใช่เพราะชาติกำเนิดไม่ เพราะฉะนั้นชาวพุทธที่ดีจึงควรพูดจาอ่อนหวาน สมเป็นพุทธบุตร ผู้สืบอริยวงศ์หรือวงศ์อารยะ

๔. เว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ พุดแต่วาจาที่มีประโยชน์ คำเพื่อเจ้อคือคำไร้สาระ พุดไปแล้วเสียเวลาเปล่า หาประโยชน์อะไรมิได้ พุดเล่น พุดตลกคคะนอง ในวินัยสงฆ์ ปรับอบัติทุกภาสิตแก่ภิกษุผู้พูดจาตลกคคะนอง ไม่เป็นอรรถไม่เป็นธรรม (คือพุดไม่มีประโยชน์ ไม่ประกอบด้วยธรรม)

เพื่อให้เว้นคำเพื่อเจ้อได้โดยมาก ชาวพุทธที่ดีจึงควรหัดพุดจาให้เป็นประโยชน์ มีเนื้อหาสาระ ฟังแล้วได้ประโยชน์ ไม่ให้เวลาล่วงไปด้วยการสนทนาพาทีแต่เรื่องน้ำท่วมทุ่ง เหลวไหล ก่อให้เกิดบาปอกุศลเพราะคำพุดและเรื่องราวที่พุด ควรหัดพุดจากันเรื่องปัญหาชีวิต

วิธีแก้ไขปัญหาชีวิต เรื่องวิชาความรู้ เรื่องการปรับปรุงตัวเอง เป็นต้น

ในพระธรรมของพระพุทธเจ้า มีอยู่หมวดหนึ่งท่านเรียกว่า *กถาวัตถุ* แปลว่า ถ้อยคำที่ควรพูด หรือเรื่องที่ควรพูด มี ๑๐ อย่างเช่น สนทนากันเรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องความสันโดษ เป็นต้น เช่น สนทนากันว่า ศีลคืออะไร จะรักษาศีลอย่างไร ศีลมีอานิสงส์อย่างไร เป็นต้น เรื่องสมาธิและปัญญาก็เช่นเดียวกัน การสนทนากันในเรื่องเป็นประโยชน์เช่นนี้ แม้เวลาจะล่วงไปก็ไม่ล่วงไปเปล่า มีประโยชน์ติดไปด้วย เวลาของผู้เช่นนั้นเป็นเวลาที่มิประโยชน์ ชีวิตของเขาก็เป็นชีวิตที่มีประโยชน์ ไม่เป็นโมฆะชีวิต

ชาวพุทธที่ดีควรฝึกนิสัยให้เป็นคนกล่าววาจาที่มีประโยชน์ เว้นคำเพื่อเจ้อเหลวไหล ไร้สาระ ดูเกิด ดูพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและนักปราชญ์ทั้งหลายที่ยั่งยืนมาได้จนถึงบัดนี้ ก็เพราะเป็นพระวาจาและถ้อยคำที่มีประโยชน์

ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงมารยาทของชาวพุทธโดยย่อ ยังมีเรื่องอื่นที่จะต้องพิจารณากระทำให้เหมาะสมอีกมาก ขอให้ชาวพุทธใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเอง เช่น เป็นผู้มีท่วงทีกิริยาเหมาะสมแก่ภูมิชั้นและฐานะของตน ไม่แสดงกิริยาวาจาดูหมิ่นผู้อื่น ฝึกหัดท่วงทีกิริยาทั้งทางกาย และวาจา ให้เกิดความประทับใจแก่ผู้พบเห็น อันกิริยาวาจานั้นย่อมดีกว่ารูปร่างแต่ทรามกิริยา อย่างแรก เปรียบเหมือนดอกไม้ที่รูปรวมไม่สวยแต่กลิ่นหอม อย่างหลัง เหมือนดอกไม้รูปรวมดีแต่ไม่มีกลิ่น หรือกลิ่นเหม็น เช่น อุตพิศ มีแต่คนเขาเดินหนี

รูปร่างหน้าตาของคนเป็นสิ่งที่เลือกไม่ได้ แต่กิริยาวาจาเป็นสิ่งที่ชาวพุทธเลือกทำได้ หรือแก้ไขได้ ฝึกฝนอบรมได้ อยู่ในอำนาจของเขา คนรูปร่างอาจทำให้คนอื่นชมว่าสวย แต่หาใครชมว่าดีไม่ จะให้เขาชม

ว่าดีก็ต้องทำดี ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง เมื่อใจดี เช่นใจมีเมตตากรุณา ใจอ่อนโยนต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์โลกอื่นๆ กิริยาวาจาที่แสดงออก ก็ย่อมสื่อให้เห็นว่ามีความกรุณา มีความปรารถนาดีอยู่ในใจ เช่น เอื้อเพื่อช่วยเหลือเด็ก สตรี และคนชราในรถประจำทาง เป็นต้น ไม่ดูตายหรือทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นเสีย สตรีก็เหมือนกัน ไม่ใช่ถือว่าเป็นสตรีแล้วไม่ต้องทำเอื้อเพื่อใคร คอยรับแต่บริการหรือความเอื้อเพื่อช่วยเหลือจากผู้อื่นฝ่ายเดียว ควรตั้งใจเอื้อเพื่อช่วยเหลือถึงของหนักของผู้อื่นด้วย จะเป็นชายหรือหญิง เด็กหรือคนชราก็ตาม เพราะนั่นเป็นความดีที่มาถึงแล้วเฉพาะหน้า ไม่ควรปล่อยไปเสียโดยมิได้จับฉวยไว้

ส่วนเพิ่มเติมบางประการเกี่ยวกับศีล

ปาณาติบาต จะมีโทษหนักหรือเบาอยู่ที่องค์ประกอบ คือ

(๑) *โดยวัตถุ* เช่น ฆ่าคนที่ไม่มีความผิด ฆ่าคนที่มีคุณมาก เช่น มารดา บิดา ครู อาจารย์ ผู้ทำอุปกัระต่อสังคม เป็นต้น มีโทษมาก ฆ่าคนที่มีคุณความดีมากเท่าใดก็มีโทษมากเท่านั้น เพราะนอกจากฆ่าคนนั้นแล้วยังเป็นการล้างผลาญประโยชน์ที่ผู้อื่นจะพึงได้จากผู้นั้นด้วย

(๒) *โดยเจตนา* มีโทษมาก เพราะเจตนาคลื่นแกล้ง เขามีความผิดเพียงเล็กน้อย เอาโทษถึงตายเพราะโทสะคติ หรือเพราะอคติ ข้อใดข้อหนึ่ง เช่น รับจ้างฆ่าคนเพราะโลกในทรัพย์ที่จะได้ เป็นต้น

(๓) *โดยประโยชน์* คือการกระทำ เช่น ก่อนฆ่าให้ลำบากเสียก่อน เช่น ทูบตีให้บอบช้ำ ทรมานให้เสวยทุกขเวทนาแสนสาหัสกว่าจะตายไป

นอกจากนี้ ยังมีการทำร้ายร่างกาย การทรมาน เช่น การใช้คน หรือสัตว์อย่างไร้ความปราณี ปล່อยให้ดอดอยากหิวโหย นำสัตว์มากัด มาชนกัน เพราะการพนันหรือเพื่อสนุก (โปรดดูใน “อยู่กับธรรมแต่ไม่เห็นธรรม” ของผู้เขียน ในหนังสือ เพื่อชีวิตที่ดีเล่ม ๑) กักขังสัตว์ ให้ลำบากโดยที่มันหาความพิศมิได้

สมัยก่อน นิยมทำทรมานต่อคนที่มีโทษถึงประหารชีวิตด้วยการทรมานต่างๆ เพื่อให้คนอื่นเห็นแล้วหวาดหวั่น ไม่กล้าทำผิดเช่นนั้น เรื่องนี้มีผลดีผลเสียอย่างไร เป็นเรื่องน่าพิจารณา แต่บัดนี้ได้เลิกวิธีดังกล่าวเสียเป็นส่วนมากแล้ว เรื่องการทรมานสัตว์นรกในยมโลก น่าจะได้ไปจากการทรมานในโลกมนุษย์นี้เอง

การทรมานทรมานนี้ ไม่เป็นปาณาติบาตโดยตรง แต่เป็น **อนุโลมปาณาติบาต** ผู้หวังความสุขแก่ตนทำตนเป็นเครื่องเปรียบแล้ว ไม่ควรทำ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“สัตว์ทั้งปวงกลัวต่ออาชญา กลัวต่อความตาย รักชีวิตของตน ทำตนให้เป็นเครื่องเปรียบแล้วไม่ควรฆ่าเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ฆ่า”

(ขุ.ธ. ๒๕/๓๒/๒๐ ทัณฑวารวค)

“มองดูไปทั่วทุกทิศแล้วไม่เห็นใครในที่ไหนอันจะเป็นที่รักยิ่งกว่าตน ตนของผู้อื่นเป็นอันมาก ก็เป็นเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น ผู้รักตน จึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น”

(สพฺพทา ทิสสา อนุปริคคฺม เจตสา เนวชฺฌมคฺคา ปิยตฺรมตฺตนา กฺวจฺจิ
เอวํ ปิโย ปุณฺณ อตฺตตา ปเรสํ ตสฺมา น หิเส ปรํ อตฺตกาโม)

(สส. ๑๕/๑๐๕/๓๔๘ โกสลสังยุต)

อทินนาทาน

มีข้อเพิ่มเติมคือ นอกจากลักหรือขโมยโดยตรงแล้ว ยังมีอาการแห่งการถือเอาโดยวิธีต่างๆ อีกหลายอย่าง เช่น

(๑) ฉก คือ อาการที่ถือเอาเมื่อเจ้าของเพลอ ที่เรียกกันทั่วไปว่า ฉกชิงวิ่งราว บางทีตีเจ้าของเสียก่อนเรียกว่า ตีชิงราว

(๒) กรรโชก ใช้อำนาจ หรือขู่ให้กลัวเพื่อให้เขาอมให้สิ่งนั้นแก่ตน

(๓) ปล้น ถืออาวุธเข้าไปแย่งเอาของซึ่งหน้า

(๔) ตู ของที่มีใช้ของตนแต่กล่าวว่าเป็นของตน บางทีตองฟ้องร้องกัน เพื่อสิทธิครอบครองเป็นเจ้าของ

(๕) ฉ้อ เช่น ของที่เขาฝากไว้ แล้วไม่ให้คืนเมื่อเจ้าของมารับคืน

(๖) หลอก คือ แสดงกิริยา วาจาหลงให้เจ้าทรัพย์เชื่อ แล้วเอาทรัพย์ไป คนไปยืมของวัดอ้างว่า เพื่อนำไปใช้ในการเลี้ยงพระ นิมนต์พระไว้ด้วย บอกว่า วันรุ่งขึ้นจะมาคืน แล้วหายไปเลย

(๗) ลวง ทำให้เข้าใจผิด เช่น ลวงในการชั่งของขาย บางทีเรียกว่า โกงตาชั่ง

(๘) ปลอม ของไม่แท้ ยืนยันว่าแท้ เช่น น้ำผึ้งปนน้ำตาล ของไม่ดีปนของดี แล้วขายอย่างของดี บางทีเรียกว่า ปลอมปน

(๙) ตระบัด มีตัวอย่างคือ ขอยืมของท่านไปแล้วไม่ส่งคืน กู้หนีไปแล้วไม่ยอมใช้หนี้ ทั้งดอกทั้งต้นหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง

(๑๐) เบียดบัง มีตัวอย่างเช่น คนขายของในร้านได้เงินมาเบียดบังบางส่วนไว้เป็นของตน แม่บ้านหรือแม่ครัวไปจ่ายตลาดเบียดบังเอาเงินบางส่วนของท่านไว้ จ่ายเงินซื้อของไม่เต็มจำนวน

(๑๑) **ลักลอบ** มีตัวอย่างเช่น ลักลอบนำของหนีภาษี ถ้าเป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนา ท่านปรับอาบัติหนักถึงปาราชิก ลักลอบทำสิ่งต้องห้าม เช่น ต้มกลั่นสุราผิดกฎหมาย เป็นต้น

อาการแห่งอทินนาทานหรือโจรกรรมทั้งหมดนี้ ในสมัยปัจจุบันที่รู้จักกันเป็นส่วนมากกว่าคอร์รัปชัน (corruption) ผู้หวังความสุขในการบริโภคทรัพย์สิน ควรเว้นคอร์รัปชันหรือโจรกรรมทุกรูปแบบ หากินในทางสุจริต แม้หากว่าจะได้ทรัพย์สินน้อย แต่ก็มีใจ อิ่มใจ ภาคภูมิใจในทรัพย์สินที่ตนหาได้ ทรัพย์สินนั้นยั่งยืน มองหน้าผู้อื่นและลูกหลานได้สนิท

ยังมีอาการอื่นอีกอันเป็นการ**อนุโลมโจรกรรม** คือ

(๑) **อุดหนุนโจรกรรม** มีตัวอย่างเช่น รับซื้อของโจร

(๒) **ปกอลอก** คือ คบผู้อื่นด้วยหวังปกอลอกทรัพย์สินเขา พอเขาหมดตัวแล้วก็หนีห่างจากไป

(๓) **รับสินบน** เช่น ผู้พิพากษาบ้าง ทนายความบ้าง รับสินบนของเขาแล้วทำให้ฝ่ายผิดเป็นฝ่ายถูก เจ้าหน้าที่อื่นๆ เช่น ตำรวจ เป็นต้น ก็ทำนองเดียวกัน

นอกจากนี้ ยังมี**ฉวยโจรกรรม**อีกบางอย่าง เช่น

(๑) **ผลาญทรัพย์สินของท่าน** ตัวอย่างเช่น ทำร้ายสัตว์พาหนะของท่านด้วยความโกรธแค้น ลอบวางเพลิงทำให้ทรัพย์สินของท่านเสียหาย

(๒) **หยิบฉวย** คือ หยิบฉวยทรัพย์สินของผู้อื่นไปใช้ด้วยความมักง่าย เช่น ลูกหลานถือเอาของพ่อแม่ไปโดยที่ท่านยังไม่อนุญาต เพื่อนเอาของเพื่อน เป็นต้น โดยมีใช้ถือเอาโดยวิสาสะ เพราะวิสาสะต้องมีลักษณะของวิสาสะ เช่น เจ้าของอนุญาตไว้ หรือแน่ใจว่าเมื่อเราถือเอาไปแล้วเจ้าของจักพอใจ เป็นต้น

สำหรับศีลข้อที่ ๓ กาเมสุมิจฉาจารย์นั้น ไม่มีรายละเอียดสำหรับเพิ่มเติม จึงขอผ่านไปยังข้อ ๔ คือ มุสาวาท เกี่ยวกับศีลข้อมุสาวาท

มุสาวาท

การพูดเท็จพร้อมด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้จัดเป็นมุสาวาท ยังมีข้อพิเศษคือ อนุโลมมุสาและปฏิสสุวะ

มุสาวาท มีรายละเอียดดังนี้

(๑) *ปด* คือ มุสาตรงๆ

(๒) *ทนสาบาน* มีตัวอย่างเช่น สาบานเท็จ เพื่อให้เขาเชื่อถือเพื่อเอาตัวรอด สาบานต่อศาลแล้วเบิกความเท็จเป็นตัวอย่าง บอกว่าจะพูดความจริง แต่ใจตัวรู้ว่าจะพูดเท็จ

(๓) *ทำเล่ห์กระเท่ห์* เช่น อวดอ้างความขลังศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้คนเชื่อถือ มุ่งเอาลาภและชื่อเสียงเป็นผลตอบแทน

(๔) *มายา* เจ้าเล่ห์ แสดงกิริยาവാจาให้ผิดจากที่เป็นจริง เพื่อหลอกลวงเขา

(๕) *ทำเลศ* พูดเล่นสำนวน เช่น นั่งอยู่ เห็นคนวิ่งผ่านมา พอมีคนมาถามว่า เห็นคนวิ่งผ่านมาหรือไม่ เขายืนขึ้นแล้วตอบว่า ยืนอยู่ ตรงนี้ไม่เห็น ดังนี้ เป็นต้น

(๖) *เสริมความ* มีมูลความจริงอยู่บ้าง แต่เสริมให้มากกว่าที่เป็นจริง

(๗) *อำความ* มีมูลความจริงอยู่บ้าง แต่อำความที่ไม่ต้องการเสีย

อนุโลมมูสา ได้แก่

(๑) *ด่า* ว่าเขาให้ต่ำกว่าที่เป็นจริง มุ่งหมายให้เขาเจ็บใจ

(๒) *ประชด* ยกให้สูงกว่าที่เป็นจริงด้วยเจตนาประชด

(๓) *สับปลับ* พูดด้วยความคะนอง ไม่ได้ตั้งใจจะให้เป็นอย่างนั้น

(๔) *ส่อเสียด* นำความข้างนี้ไปบอกข้างโน้น นำความข้างโน้นมาบอกข้างนี้ ด้วยจุดประสงค์จะให้เขาแตกกันหรือเพื่อให้ตนเป็นที่รัก

ทั้งมุสาวาทและอนุโลมมูสานี้แสดงอหยาศัยไม่สะอาดของผู้พูด ผู้มุ่งประพาดิจริยธรรมควรเว้น โทษของมุสาวาทมีมากหรือน้อยอยู่ที่ วัตถุ เจตนา และประโยค ดังกล่าวแล้วในเรื่องปาณาติบาต

ปฏิสสวะ คือรับคำแล้วไม่ทำ ไม่ตั้งใจพูดเท็จ มีเจตนาบริสุทธิ์ แต่ภายหลังไม่ได้ทำตามที่ได้รับนั้นเพราะเหตุใดเหตุหนึ่งก็ตาม มีประเภท ดังนี้

(๑) *ผิดสัญญา* ทำสัญญาต่อกันทั้งสองฝ่ายว่า จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ต่อมาภายหลังบิดพลิ้วไม่ทำ

(๒) *เสียสัตย์* เช่น ให้สัตย์สาบานไว้ต่อผู้ใดผู้หนึ่งว่าจะทำหรือไม่ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ภายหลังบิดพลิ้ว ไม่ทำตามทีพูดไว้

(๓) *คืนคำ* ตัวอย่างเช่น ออกปากว่าจะให้แล้วไม่ให้ เป็นต้น

ข้อยกเว้น

- ถ้าสัญญา สัตย์หรือคำพูดอันใดไม่ประกอบด้วยธรรม ไม่ถูกต้อง เมื่อรู้ภายหลังแล้วไม่ทำตามนั้น แม้จะผิดสัญญา เสียสัตย์ และคืนคำก็ควรทำ ดีกว่าทำลงไปทั้งรู้ยู่ผิด

- อีกเรื่องหนึ่งอันท่านไม่ถือเป็นผิด คือพูดตามที่เข้าใจว่าเป็นจริง (ยกาสัญญา) แม้เรื่องไม่จริง แต่เข้าใจผิด ท่านไม่ถือเป็นพูดเท็จ แม้พระภิกษุที่สำคัญผิดในธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุว่าได้บรรลุแล้ว พูดไปตามที่สำคัญผิดนั้น ท่านไม่ปรับอาบัติหนักถึงปาราชิก

- โวหาร คือถ้อยคำที่ใช้กันตามธรรมเนียมแสดงความสุภาพหรือตามประเพณีนิยม เช่น ลงท้ายจดหมายว่า ด้วยความเคารพอย่างยิ่ง ตามฐานะของผู้รับ ทั้งๆ ที่ไม่ได้เคารพ

- พลั้งปาก ตั้งใจจะพูดอย่างหนึ่ง แต่ไปพูดเสียอีกอย่างหนึ่ง เพราะความพลั้งเผลอ

- นิยาย การเขียนนิยายย่อมมีการแต่งเติมเสริมต่อเรื่องจริงเพื่อให้ดูเข้มข้น น่าสนใจชวนติดตาม แม้เลยความจริงไปบ้าง ท่านไม่ถือเป็นเสียหาย

ผู้ต้องการประพจน์จริยธรรมให้สมบูรณ์ พึงเป็นผู้สำรวจมาจาให้มาก พูดน้อยมีประโยชน์ดีกว่าพูดมากแต่ไม่มีประโยชน์ พึงเว้นวจีทุจริต ตั้งมั่นอยู่ในวจีสุจริต พึงค่อยๆ ฝึกฝนอบรมไปที่ละน้อย จนเป็นผู้มีวาจาบริสุทธิ์ น่าเชื่อถือ

สำหรับศีลข้อเว้นดื่มสุราเมรัยนั้น ไม่มีรายละเอียดที่จะพึงกล่าวในที่นี้ เพียงแต่ให้ผนวกเอาสิ่งเสพติดต่างๆ มารวมไว้ในคำว่า “มัชชะ” เท่านั้น ตามนัยนี้ เมื่อแปล น่าจะต้องแปลจากหน้ามาหลัง คือเจตนาเว้นจากการดื่มสุราเมรัยและเสพติดสิ่งมีเมาเสพติดทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

* หมายเหตุ เรื่อง ทิศ ๖ จะได้กล่าวต่อไปในบทที่ ๗ หัวข้อ จริยปรัชญาทางสังคมของพระพุทธศาสนา

๒. จริยธรรม ๑๐ ประการ

อธิบายโดยนัยแห่งจริยธรรม ๑๐ ประการ ที่ถือเป็นพุทธจริยศาสตร์ระดับต้น ได้แก่

๑. การไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตร่างกายของบุคคลและสัตว์

สัตว์โลกทุกชนิดไม่ว่ามนุษย์หรือดิรัจฉานย่อมรักชีวิตของตน มีความตั้งใจจะรักษาชีวิตไว้ให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ มองเห็นชีวิตของตนมีคุณค่าควรแก่การถนอม เรามีความรู้สึกรักชีวิตของเราอย่างไร คนอื่น สัตว์อื่นก็มีความรู้สึกรักชีวิตของเขาอย่างนั้น จึงควรเอาใจเขามาใส่ใจเรา ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “ผู้รักตนไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น”

ถ้ามนุษย์เราไม่เบียดเบียนประทุษร้ายกัน โลกมนุษย์ สังคมมนุษย์จะสงบสุข ปราศจากความหวาดระแวง มีโอกาสได้ชื่นชมต่อชีวิตของตนและของผู้อื่นที่เกี่ยวข้องตามสมควร นอกจากเว้นการเบียดเบียนกันเองแล้ว มนุษย์ควรเว้นการเบียดเบียนสัตว์โลกประเภทอื่นๆ ด้วย เพราะเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน การประทุษร้ายกันจึงเป็นการก่อความทุกข์ให้เกิดแก่เพื่อนร่วมทุกข์เพิ่มขึ้นอีก จากความทุกข์ซึ่งเขาได้รับอยู่โดยปกติธรรมดาแล้ว

๒. ความเมตตากรุณา

นอกจากไม่เบียดเบียนกันแล้ว มนุษย์ควรมีเมตตากรุณาต่อกัน คือปรารถนาดีต่อผู้อื่น (เมตตา) และหวังให้เขามีความสุข หรือช่วยปลดปล่อยความทุกข์ของกันและกัน มีความห่วงใย ทนไม่ได้ต่อ

ความทุกข์ความเดือดร้อนของผู้อื่น (กรุณา) เช่น ช่วยถือของหนักของผู้อื่นในรถโดยสาร ให้ที่นั่งแก่เด็กและคนชรา หลีกทางให้คนแบกหามของหนัก เหล่านี้ล้วนเป็นการแสดงออกของความกรุณาทั้งสิ้น

มนุษย์เราแม้จะยากจนจนขั้นแค้นเพียงไร และไม่อาจสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่นทางวัตถุก็ตาม แต่มีสิ่งหนึ่งซึ่งทำได้โดยไม่ต้องลงทุนเป็นเงินทองหรือเรี่ยวแรง นั่นคือการตั้งใจเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่น เช่น นึกอยู่เสมอๆ บ่อยๆ ว่าขอให้เขามีความสุข พ้นจากทุกข์เกิด ความนึกคิดอย่างนี้เรียกว่านึกด้วยเมตตากรุณา เมื่อจะทำอะไรกับใคร ก็ทำด้วยเมตตากรุณา เมื่อจะพูดก็พูดด้วยเมตตากรุณา

เมตตากรุณา มีอนุภาพทำลายความชั่วคือ ความพยาบาท และการคิดเบียดเบียน (วิหิงสา) บุคคลผู้มีใจเมตตากรุณา ย่อมสร้างบุคลิกภาพให้เป็นคนมีเสน่ห์ดึงดูดใจผู้เข้าใกล้ให้มีความนิยมนับถือรักใคร่เอ็นดู รู้สึกอบอุ่น มีความสุขสงบ เมื่อได้เข้าใกล้สนทนาด้วยหรืออยู่ร่วมด้วย เสน่ห์อันน่าจับใจของคนนั้นมาจากเมตตาปรานีนั่นเอง

ควรระลึกอยู่เสมอว่า เพื่อนมนุษย์ของเราทั้งหลาย เปรียบเหมือนดอกไม้ดอกเดียวกันแต่คนละกลีบ หรือพยายามมองดูผู้อื่นเหมือนอวัยวะของเราเอง เมื่อเป็นดังนี้ ย่อมเป็นการง่ายที่จะรักเพื่อนมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย มีจิตใจอ่อนโยนละเอียดอ่อน สภาพจิตเช่นนี้ ย่อมอำนวยสุขแก่บุคคลผู้นั้นเอง นอกจากนี้ ยังได้ความรัก ความปรารถนาดีตอบแทนมาจากคนทั้งหลายที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้มีความสุขเพิ่มขึ้น

เมตตาเป็นธรรมค้ำจุนโลกอย่างแท้จริง ปราศจากเมตตากรุณาเสียแล้ว โลกนี้ สังคมมนุษย์นี้ จะพินาศไปอย่างแน่นอน

๓. การไม่โลกและไม่ขโมย

ความโลภ คือ การอยากได้ของๆ ผู้อื่นโดยไม่ชอบธรรม ที่แสดงออกทางกายคือ การล่วงละเมิดในทรัพย์สินของเขา เช่น การขโมย ยักยอก ฉ้อโกง เบียดบัง

ที่ละเอียดไปกว่านี้ ความโลภ คือ การสะสมทรัพย์สินไว้เกินจำเป็น

ธรรมดาทรัพย์สินนั้น บุคคลหามาได้ด้วยความยากลำบาก บางพวกต้องอาบเหงื่อต่างน้ำ ต้องทำงานหนักตัวเป็นเกลียว หรือที่เรียกว่าสายตัวแทบขาด บางพวกต้องตากแดด กรำฝน แชน้ำ เอาหลังสู้ฟ้า เอาหน้าสู้ดิน บางพวกต้องเสี่ยงอันตรายนานาประการ เช่น อันตรายจากสัตว์ร้าย จากคนร้าย หรืออันตรายจากความพลั้งพลาดของตน บางพวกต้องรับผิดชอบงานเป็นอันมาก ไม่ได้กินไม่ได้นอนในเวลา ที่ควรจะได้กินได้นอน บางพวกต้องนั่งหลังขดหลังแข็ง ทนต่อความเมื่อยขบ ทรมานกายทั้งวันทั้งคืน บางพวกต้องทนต่อความสกปรก โสโครกของสิ่งปฏิกูลต่างๆ และต้องทนต่อสายตาดูหมิ่นของผู้อื่น ฯลฯ

ความทุกข์ทรมานเหล่านี้ เนื่องด้วยอาชีพการงานเพื่อให้ได้ทรัพย์สินมาเลี้ยงชีพของตนและคนใกล้เคียง เช่น ครอบครัว และต้องสงเคราะห์คนที่ควรสงเคราะห์เพื่อความสบายใจของตน และเพื่อให้พ้นจากคำตำหนิติเตียนของเพื่อนบ้านหรือหมู่คณะ

คนที่โลภอยากได้ของๆ ผู้อื่นโดยไม่ชอบธรรม เช่น ยักยอก ฉ้อโกง หรือขโมย จึงเป็นการเบียดเบียนเขาให้เดือดร้อน เป็นบาปมาก บาปนั้นจะติดตัวไปทั้งชาตินี้และชาติหน้า เป็นการหาความสุข ความพอใจของตนบนความทุกข์ความเดือดร้อนของผู้อื่น ความทุกข์

เช่นนั้นย่อมจะต้องยกย่อนมาหาตัวเข้าสักวันหนึ่ง เพราะผู้ให้ความทุกข์แก่ท่าน ทุกข์นั้นย่อมถึงตัว (ทุกข์โต ทุกข์จวน)

อนึ่ง ลองนึกดูเถิดว่า ถ้าคนอื่นเขาขโมยของเรา ยกยอก ฉ้อโกงของเรา เราพอใจหรือไม่ เราเป็นทุกข์หรือไม่ ควรเอาใจเขามาใส่ใจเราในเรื่องอย่างนี้

ในระดับที่สูงขึ้นไปหรือมองให้ละเอียดลงไปอีก การสะสมทรัพย์สินไว้มากเกินไปเกินจำเป็นถือว่าเป็นความโลภเหมือนกัน เท่าไรเรียกว่า “เกินจำเป็น” อันนี้ทุกคนพอรู้ได้ด้วยตนเอง คนแต่ละคนมีความจำเป็นไม่เท่ากัน ตัวของตัวเองนั้นแหละ ย่อมรู้ดีว่าเท่าไรจึงเกินจำเป็น

คนเราเกิดมา ความสามารถไม่เท่ากัน ถ้าคนที่มีความสามารถมาก สะสมทรัพย์สินไว้เป็นส่วนของตนมากเกินไป คนที่สามารถน้อย ด้วยปัญญา ก็จะขาดแคลน หาทรัพย์สินมาเลี้ยงตัวได้ยากเข้าทุกที เพราะทรัพยากรต่างๆ มีอยู่อย่างจำกัด สภาพของสังคมก็จะเป็นว่าคนที่มั่งมีก็มีมากเกินไป คนที่ยากจนก็จนเกินไป ทำให้บ้านเมืองไม่เจริญ บุคคลไม่มีความสุข

ด้วยเหตุนี้ บุคคลจึงไม่ควรโลภ ไม่ควรขโมย ไม่ควรล่วงละเมิดในทรัพย์สินของผู้อื่น และไม่ควรรสะสมทรัพย์สินไว้เกินจำเป็น

๔. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการเสียสละ

ได้กล่าวมาในหัวข้อที่ ๓ บ้างแล้วว่า คนเราเกิดมา มีความสามารถไม่เท่ากัน แม้จะมีอวัยวะสมบูรณ์เหมือนกันก็ตาม นอกจากนี้บางคนยังเกิดมาพิการเสียอีก ความพิการย่อมจะต้องบั่นทอนความสามารถของเขาให้น้อยลง บางคนพิการมากจนถึงกับพึ่งตนเองไม่ได้ ต้องอาศัยผู้อื่นอยู่ไปตลอดชีวิต ตัวเขาเองต้องทนทุกข์ทรมานกับความ

พิกานั้นเป็นอันมาก เช่น คนตาบอดทั้งสองข้าง เป็นต้น เป็นมนุษย์ที่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันควรเมตตาสงสาร และให้ความช่วยเหลือตามโอกาสอันควร

บางคนเกิดมาอวัยวะสมบูรณ์ ร่างกายแข็งแรง ทำงานช่วยตัวเองและสังคมได้ดี แต่ต่อมาต้องพิการ ขาขาดแขนด้วน ตาบอดหูหนวก เป็นอัมพาตเพราะอาสาป้องกันประเทศชาติ เช่น ทหารที่ออกสงครามหรือตำรวจตระเวนชายแดน ตำรวจที่ออกทำหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชน ถูกผู้ร้ายยิงหรือแทงถึงพริก ทานเหล่านี้ล้วนเอาชีวิตร่างกายของตนออกรับคมหอกคมดาบและลูกปืน เพื่อให้ประชาชนทั่วไปอยู่เป็นสุข นับว่าเป็นผู้เสียสละที่น่าสรรเสริญ

ผู้ที่ช่วยตัวเองได้ มีทรัพย์สินพอจะเอื้อเพื่อแผ้วแผ่ให้แก่คนพิการเหล่านี้ได้ ก็ควรช่วยเหลือเป็นอย่างยิ่ง ช่วยแล้วให้มีความสุขใจทั้งผู้ให้และผู้รับ

นอกจากนี้ บางคนแม้จะสมบูรณ์พอเลี้ยงตนเองได้ แต่ก็อาจมีความขาดแคลนในบางคราวด้วยเหตุบางอย่าง เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ หรือถูกโจรปล้น ผู้มีจริยธรรมควรยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือ ร่วมมือกับรัฐบาล องค์กรสงเคราะห์ผู้ตกยากขาดแคลน ผู้ที่ช่วยเหลือคนที่ควรช่วยเหลืออยู่เสมอ เมื่อตนเกิดวิบัติขัดข้องต้องการความช่วยเหลือ บุญกุศลย่อมชักนำให้ผู้อื่นช่วยเหลือทันทางที่เหมือนกัน ผู้ช่วยเหลือผู้อื่นจึงเท่ากับสะสมสิ่งที่จะช่วยเหลือตัวเองไว้นั่นเอง สิ่งนี้ซ่อนเร้นอยู่อย่างลึกลับและจะปรากฏขึ้นเมื่อถึงเวลาอันควร เหมือนดอกไม้และผลไม้ซ่อนอยู่ ไม่ปรากฏ แต่พอถึงคราว ก็ออกดอกออกผลให้เห็นน่าชื่นใจ

บุคคลผู้เห็นกาลไกลจึงควรหัดเสียสละวันละเล็กคราวละน้อย เป็นการสร้างนิสัย อุบิสัย และอธยาศัยที่ดีให้แก่ตน อุบิสัยนี้จะค่อยๆ หยั่งรากลงลึกกลายเป็นนิสัยสันดานที่มั่นคง ทำลายได้ยาก ความเอื้อเฟื้อเพื่อแผ่และการเสียสละ จะค่อยๆ แผ่ขยายวงกว้างออกไป และทำสิ่งที่คนอื่นทั้งหลายทำได้ยากขึ้นทุกที เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเสียสละทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อความดีและความสุขของโลก

มองในแง่การลงทุน การเสียสละเป็นการลงทุนอย่างหนึ่ง คนที่ไม่ยอมลงทุนย่อมจะไม่ได้อะไรกลับมา หรือไม่มีอะไรออกเงยขึ้น แม้คนที่อยากได้กำลังมากๆ ก็ต้องออกกำลังไปก่อน แล้วกำลังจึงจะกลับคืนมา และกลับคืนมามากกว่าที่ออกไป

ความเอื้อเฟื้อเพื่อแผ่และการเสียสละ เป็นคุณธรรมสำคัญประการหนึ่งที่สร้างความนิยมนับถือ ผูกไมตรี ทำคนเกลียดให้รัก ทำคนที่รักอยู่แล้วให้มีความรักดูดีมากยิ่งขึ้น การเอื้อเฟื้อและการเสียสละที่เหมาะสมย่อมมีผลดีเสมอ

๕. การไม่ละเมิดของรักของผู้อื่น

ของรักของผู้อื่นนั้น หมายถึงถึงบุคคล สิ่งของหรือบุคคลที่เขารัก เขาย่อมหวงแหน ผู้มีจริยธรรมดีจึงต้องตั้งใจดเว้นไม่ล่วงละเมิด การไม่ล่วงละเมิดนั้นเป็นการเคารพสิทธิ์โดยชอบธรรมของผู้อื่น ทำให้ไม่ก่อศัตรู ไม่ก่อเวร

แม้การยืมของใช้ก็เหมือนกัน ถ้ารู้ว่าเจ้าของเขากำลังรัก กำลังหวงแหน ผู้ต้องการยืมก็ควรงดเว้นอดใจไว้ก่อน เช่น นาฬิกา เพื่อนซื้อ

มาใหม่ๆ เสื้อผ้าที่เขาตัดหรือซื้อใหม่ๆ ไม่ควรยืมใช้ การยืมในกรณี
อย่างนี้เป็นการเสียมารยาท เสียสมบัติผู้ดี แม่เจ้าของเขาจะยอมให้ยืม
ก็เพราะขัดไม่ได้ ไม่ใช่พอใจ เขาคงแอบไม่พอใจอยู่เป็นแน่ และคงนึก
ตำหนิอยู่ในใจว่า เราเป็นคนไม่มีมารยาท ไม่รู้จักเกรงใจคน

สำหรับบุคคล ภรรยา นับว่าเป็นที่รักของสามีและสามีก็เป็นที่รัก
ที่หวงแหนของภรรยา จึงไม่ควรล่วงละเมิดในภรรยาหรือสามีของผู้อื่น
การล่วงละเมิดเช่นนั้นเป็นการก่อเวรภัย ก่อศัตรูแก่ตนเองและคนที่
เกี่ยวข้อง ทำให้ต้องบาดหมางกัน ถึงกับตบตีฆ่าฟันกัน ตามที่มีข่าว
ในหน้าหนังสือพิมพ์ และสื่อสารมวลชนอื่นๆ เช่น วิทยุ เป็นต้น อยู่เสมอๆ
นอกจากโทษในชาตินี้หรือเวรภัยอันตรายและการถูกติเตียนแล้ว ยังมี
โทษในชาติหน้าอีก เช่น ตกนรกหรือถูกแย่งของรักอยู่เนืองๆ ในชาติ
ต่อๆ ไป

**อะไรก็ตาม ที่เขารักย่อมมีความหมายมากสำหรับผู้นั้น ไม่ว่าจะ
เล็กน้อยเพียงไรในความรู้สึกของเรา จงดูตัวอย่างเด็กที่กำลังเพลินด้วย
ของเล่น แล้วถูกแย่งของเล่นไป ในความรู้สึกของผู้ใหญ่อาจเป็นเรื่อง
เล็กน้อย แต่ในความรู้สึกของเด็กเป็นเรื่องใหญ่ เด็กที่ถูกแย่งรถยนต์
คันเล็กๆ ที่ตนกำลังเล่นอยู่ย่อมมีความรู้สึกสะเทือนใจ เท่ากับผู้ใหญ่ที่
กำลังขับรถยนต์อยู่แล้วมีคนมาแย่งเอาไปเหมือนกัน**

เพราะฉะนั้น ผู้มีจริยธรรมจึงควรสำรวจตนเกี่ยวกับเรื่องของ
รักของผู้อื่นเสมอ

๖. การรู้จักความพอดี

ความพอดี หมายถึง ความพอเหมาะ ความพอประมาณ ความเป็นกลางระหว่างความน้อยเกินไปกับมากเกินไป ข้อความดังกล่าวนี้ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า มัตตัญญูตาบ้าง เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลางบ้าง

มีสุภาสิตทางพระพุทธศาสนาอยู่ข้อหนึ่งว่า ความพอดีนั้นดีเสมอ (มตตญญูตา สทา สาธุ) คือไม่ว่าอะไรถ้าพอดีแล้วก็ดี ไม่เอียงสุดไปข้างใดข้างหนึ่ง ไม่มากไม่น้อย

เสื้อผ้าที่บุคคลสวมใส่ต้องพอดีกับตัวของผู้นั้นผู้ใช้นั้น ไม่คับแคบเกินไป ไม่หลวมเกินไป อาหารที่บริโภคต้องพอดีกับความต้องการของร่างกายในเวลานั้น การบริโภคมากเกินไปทำให้อึดอัด น้อยเกินไปทำให้ระเหยละเอียดอ่อนเพลีย ทำอะไรไม่ค่อยได้ อาจทำให้พอมเกินไป อาหารที่ให้ความสุขแก่ร่างกาย ต้องพอดีทั้งคุณภาพและปริมาณ แม้การรักษาโรคก็เหมือนกัน ชื่อว่ายา ไครๆ ก็รู้ว่ามีความคุณภาพในการรักษาโรค บำบัดโรค แต่ต้องรับประทานแต่พอดีตามที่แพทย์สั่งทั้งขนาดและเวลา รับประทานน้อยเกินไปทำให้โรคดีดื้อยา ถ้ามากเกินไป ร่างกายก็สู้ไม่ไหว เป็นโทษแก่ร่างกายหลายอย่าง สมมติว่ามีใครสักคนอยากหายโรคเร็วๆ หมอให้ยามากิน ๗ วัน จำนวน ๑๔ เม็ด ให้กินเช้า - เย็น แต่เขาอยากหายเร็วๆ จึงกินครั้งเดียวทั้ง ๑๔ เม็ด เพราะคิดจากหลักคำนวณว่า กินวันละ ๒ เม็ด ๗ วันหาย ถ้าอยากหายวันเดียวก็ต้องกิน ๑๔ เม็ด จึงกินทั้ง ๑๔ เม็ด ครั้งเดียว เขาอาจแพ้ยามาก และอาจถึงกับเสียชีวิตก็ได้ เพราะกินยาไม่พอดี

การพูดจาเกี่ยวกับคนก็ต้องอาศัยความพอดีเหมือนกัน พูดน้อยเกินไปก็ไม่สำเร็จ ประโยชน์ที่ต้องการ พูดมากเกินไปก็เป็นที่น่ารำคาญของคนทั้งหลาย เพราะไม่ยอมหยุดพูดแม้หมดเรื่องจะพูดแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งคือฝ่ายที่พูดน้อยเกินไป แม้มีเรื่องที่เหมาะสมจะพูดก็ไม่พูด เพราะฉะนั้นความพอดีในการพูดก็คือ พูดเมื่อจำเป็นต้องพูดและพูดแต่พอประมาณ หยุดพูดเมื่อหมดเรื่องจะพูดแล้ว

นักเรียนที่เรียนหนังสือก็ต้องเรียนแต่พอดี เรียนมากเกินไปอาจไม่สำเร็จ เพราะโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียนเสียก่อน เรียนน้อยเกินไปก็ไม่พอกับความยากและความสูงขึ้นของวิชา คนทำงานก็เหมือนกัน ต้องพอดี

รวมความว่าความพอดี ความพอประมาณ หรือทางสายกลางนั้น เป็นจริยธรรมอันประเสริฐที่จะอำนวยความสุขสวัสดิ์ และความสำเร็จแก่ชีวิต

๗. การไม่พูดปด

การพูดปด คือ วาจาอันคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง โดยผู้พูดมีเจตนาคือ ผู้พูดรู้อยู่ว่าไม่จริง แต่ต้องการกล่าวให้คลาดเคลื่อนด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง การกล่าวเท็จจะเป็นการแสดงถึงความซลาดของผู้กล่าว เพราะไม่อาจสู้กับความจริงได้ คนที่กล่าวเท็จอยู่เนืองๆ ย่อมขาดความเชื่อถือจากผู้อื่น แม้บางครั้งจะพูดจริงบ้างก็ไม่ค่อยมีใครเชื่อถือ ทำให้ขาดความไว้วางใจ ขาดความนิยมเลื่อมใส เป็นการทำตนให้ตกต่ำ ไร้อิทธิพล สุภาสิตโบราณว่า “ฆ่าช้างเพื่อจะเอางา เจรจาเพื่อจะเอาถ้อยคำ” เมื่อผู้ใดมีวาจาที่เชื่อถือไม่ได้เสียแล้ว การเจรจาย่อม

มีประโยชน์อันใด มีแต่เสียเวลาเปล่า

นอกจากนี้การกล่าวเท็จจะมีโทษมาก ถ้าคำนั้นไปหักรานประโยชน์ของผู้อื่นมาก เช่น การเป็นพยานเท็จในศาล ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งต้องเสียทรัพย์ เสียชื่อเสียง หรือเสียอิสรภาพ เพราะต้องจองจำ การทำอย่างนี้เป็นบาปมาก ผู้มีจริยธรรมย่อมตั้งใจงดเว้นจากการพูดปด แม้เพื่อประสงค์จะล้อกันเล่นก็ไม่สมควร

นอกจากเว้นจากการพูดปดแล้ว ยังควรเว้นจากการพูดอำพรางความจริง เว้นจากการพูดคำหยาบ และเว้นจากการพูดยุยงให้คนแตกแยกกัน ที่เรียกว่า คำส่อเสียด ถ้าจะให้ดี ควรเว้นจากการพูดเหลวไหลไร้สาระเสียด้วย

คำหยาบ (พรุสวาจา) มีหลายลักษณะ เช่น คำด่า คำไม่สุภาพ คำเสียดสี คำกระทบกระทั่งเปรียบเปรย คำเหล่านี้ไม่มีใครประสงค์ฟัง คนฟังๆ แล้วสะเทือนใจ ไม่สบายใจ เราฟังจากคนอื่นมีความรู้สึกอย่างไร เมื่อคนอื่นฟังจากเราก็มีความรู้สึกอย่างนั้น เมื่อเอาใจเขามาใส่ใจเราแล้ว ผู้มีจริยธรรมจึงไม่ควรพูดคำหยาบ เช่นคำด่า ยกเว้นคำด่าว่าด้วยความปรารถนาดี ต้องการให้เขาได้ดีมีสุขในภายหน้า ไม่ประสงค์ให้เขาเจ็บใจ และในเวลานั้นจิตไม่โกรธ เมื่อจิตไม่โกรธและคำที่พูดนั้นเต็มไปด้วยความปรารถนาดี ถึงจะว่าแรงๆ ท่านก็ไม่ถือเป็นคำหยาบ

คำส่อเสียด (ปิสฺณาวาจา) คือคำยุยงให้เขาแตกแยกกัน มีความประสงค์ให้คนทะเลาะวิวาทหรือแตกร้างกัน คนอื่นจะแตกกันสมหมายหรือไม่ก็ตาม เมื่อเขาฟังเข้าใจแล้วก็ถือเป็นคำส่อเสียด

ผู้พูดส่อเสียด บางทีก็มีจุดหมายให้ตนเป็นที่รักของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่คนส่อเสียดย่อมไม่เป็นที่รักของใครจริง สิ่งที่ได้รับตอบแทนมา ก็คือความไม่ไว้วางใจและความเกลียดชัง จึงควรเว้นคำส่อเสียดเสีย

คำเพื่อเจ้าไรสาระ (สัมผัปปลาปะ) นั้น ทำให้นิสัยเสียอีกด้วย พูดบ่อยๆ เข้า เกิดความเคียดชัง ไม่พูดอยู่ไม่ได้ ต้องเที่ยวพูดเพื่อเจ้ากับคนนั้นคนนี้ ทำให้คนอื่นพลอยเสียเวลาไปด้วย

๘. การมีสัจจะและความจริงใจ

สัจจะ เป็นภาษาบาลี แปลว่า ความจริง บางทีในภาษาไทยใช้คำสันสกฤตว่า “สัตย์” ก็มี คำแปลอย่างเดียวกัน ความมุ่งหมายในข้อว่าการมีสัจจะและความจริงใจนี้ คือให้มีความจริงทั้งกาย วาจาและใจ

จริงกาย หมายถึง มีความสุจริตทั้งกาย คือไม่ประพฤติหลอกลวงผู้ใดให้หลงเข้าใจผิดด้วยการเสแสร้งแกล้งทำ เพื่อจุดมุ่งหมายบางอย่าง การทำอย่างนี้เป็นการหลอกลวงเรียกว่า คดกาย เมื่อเขาจับได้ภายหลังก็ต้องเดือดร้อน และทำให้ขาดความเชื่อถือ

อนึ่ง จริงกาย มีความหมายอีกทางหนึ่งว่า จะประพฤติสิ่งใดก็ประพฤติให้ได้จริง ไม่จับจดโลเล เมื่อพิจารณาว่าเป็นทางดีแล้ว ก็ประพฤติได้สม่ำเสมอ ไม่จิตจางง่าย กระทำติดต่อกจนเป็นนิสัยอันยั่งยืน

จริงวาจา คือ การพูดจริงที่เรียกว่า สัจวาจา ไม่หลอกลวงผู้ใดให้เข้าใจผิดด้วยวาจา แต่การพูดคำจริงนั้นจะต้องพิจารณาถึงกาลเทศะ และบุคคล รวมทั้งประโยชน์ และความยุติธรรม หมายความว่า

ว่าควรพูดในเวลาและสถานที่ที่ควรพูด กับบุคคลที่ควรพูด ในการพูดนั้นควรคำนึงถึงประโยชน์และความยุติธรรมด้วย ถ้าเห็นว่าคำจริงนั้นไร้ประโยชน์และไม่ยุติธรรมก็งดเว้นเสีย ไม่ใช่เห็นว่าจริงแล้วเที่ยวพูดพล่ามไป

จริงใจ ความจริงใจ คือ ความสุจริตใจ มีใจซื่อตรง ไม่เป็นคนปากอย่างใจอย่าง เมื่อจะแสดงออกก็แสดงอย่างจริงใจ ความจริงใจมักมีเสน่ห์เสมอ อนึ่ง ความจริงใจแสดงถึงความเป็นผู้กล้าหาญและเคารพตนเอง ความเคารพตนเองทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเองทำให้ ทำ พูด คิด ด้วยความมั่นใจ เป็นลักษณะของผู้มั่นคง ไม่เหลวไหลและ เชื่อถือได้ จัดเป็นจริยธรรมสำคัญอย่างหนึ่งของชีวิต

๕. การไม่ลองและเสพสิ่งเสพติดให้โทษ

สิ่งเสพติดให้โทษมีหลายอย่าง เช่น สุราเมรัย ฝิ่น เฮโรอีน หรืออื่นๆ ในเครือเดียวกัน เช่น กัญชา เป็นอาทิ แม่บหรี่ก็เป็นสิ่งเสพติดให้โทษเหมือนกัน

สิ่งเสพติดบางอย่าง เช่น สุราเมรัย และฝิ่นนั้น ถ้าใช้เพียงเล็กน้อยก็เป็นยาได้ กัญชาผสมในอาหารเพียงเล็กน้อยก็ทำให้อาหารอร่อย ยาแก้ปวดท้อง ท้องเสีย บางอย่างผสมสุราอย่างเจือจาง บางอย่างผสมฝิ่นเล็กน้อย ส่วนบหรี่นั้นยังมองไม่เห็นคุณแก่ร่างกาย อาจมีส่วนในการผ่อนคลายอารมณ์ตึงเครียดได้บ้างสำหรับผู้ที่ติดมันแล้ว แต่มีโทษทางอื่นๆ เช่น มีโทษแก่หลอดเลือดและลำคอ ตลอดจนถึงปอดมาก เฮโรอีนและอื่นๆ ในเครือเดียวกัน เป็นยาเสพติดให้โทษร้ายแรง ทำลายร่างกาย จิตใจ และอนาคตของผู้เสพอย่างรวดเร็ว รุนแรง จึงควรเว้นอย่างเด็ดขาด

สุราเมรัยนั้น เป็นที่นิยมของสังคมทุกระดับชั้น ถ้าดื่มบ้างเล็กน้อยแต่พอประมาณและไม่บ่อยนัก ไม่ถึงขั้นอบายมุข คือไม่ถึงตกเป็นทาสของมันก็พอทำเนา ดื่มไม่ให้เมาและไม่ถึงขีดครองสติไม่อยู่ เสียความเป็นสุขภาพชน จะทำได้อย่างนี้ก็ต่อเมื่อผู้ดื่มคอยมีสติยับยั้งรู้จักประมาณในการดื่ม รู้จักเว้นในเวลาควรเว้น เช่น เว้นการดื่มในวันพระ หรือในวันสำคัญทางศาสนา ในเวลาที่ร่างกายเจ็บป่วยเป็นโรคบางอย่างซึ่งจะกำเริบรุนแรงเมื่อดื่มสุราเมรัย เช่น โรคกระเพาะ ลำไส้ หรือโรคติดเชือบางอย่าง

ของในโลกนี้บางอย่างมีโทษโดยส่วนเดียว บางอย่างมีโทษเมื่อเกินพอดี บางอย่างมีคุณเมื่อปฏิบัติถูกต้องและให้โทษเมื่อเกินพอดีหรือไม่ถึงขีดพอดี หรือจะกล่าวให้สั้นก็คือ **ของในโลกนี้ มีทั้งคุณและโทษ** จะเป็นคุณถ้าเข้าไปเกี่ยวข้องในด้านคุณ และจะเป็นโทษเมื่อเข้าไปเกี่ยวข้องในด้านโทษ จะเป็นคุณเมื่อปฏิบัติถูกต้อง ควบคุมให้อยู่ในทางที่เหมาะสม และเป็นโทษเมื่อปฏิบัติไม่ถูกต้อง ไม่ได้รับการควบคุมให้เหมาะสม พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระฉันอาหารที่ปรุงผสมสุราได้ก็เพราะทรงคำนึงถึงจำนวนที่ไม่ถึงขั้นเป็นโทษของมัน

การเสพสิ่งเสพติดให้โทษจนถึงขั้นที่เรียกว่า **“ติดมัน”** หรือตกเป็นทาสของมันนั้นมีโทษโดยส่วนเดียว จะต้องเสียทรัพย์มากมาย ทำให้หงุดหงิด โกรธง่าย และล้มตัว ก่อการทะเลาะวิวาท เมื่อดื่มจนมึนเมา ครองสติไม่อยู่ ทำให้เกิดโรคได้หลายอย่าง หรือเป็นเหตุให้โรคที่เป็นอยู่แล้วกำเริบขึ้น ถูกตำหนิติเตียนโดยวิญญูชน คือ ผู้รู้ ผู้เป็นปราชญ์ ทำให้ความละเอียดลดลง หรือถึงกับสิ้นความละเอียด นอกจากนี้ยังเป็นการทอนกำลังปัญญา ทำให้สติปัญญาเสื่อมทรามลง

๑๐. ความเป็นผู้มีสติรู้จักยับยั้งชั่งใจ รู้สึกผิดชอบชั่วดี

สติ คือ ความระลึกไว้ หรือระลึกได้ว่าเคยทำอะไร เคยพูดอย่างไรบ้าง ตลอดถึงขณะที่กำลังทำ กำลังพูดอยู่ ก็มีสติ ไม่เปลอสติ มีสติควบคุมการทำ การพูด ตลอดถึงความรู้สึกนึกคิด สติมักมาคู่กับสัมปชัญญะคือความรู้สึกตัวหรือรู้ตัวว่าตนเป็นอย่างไร อยู่ในฐานะอย่างไร บางคนถลำตัวเข้าไปในทางผิดแล้วก็ไม่รู้สึกรู้ตัว เพราะขาดการสำรวจตรวจตรา บางคนทำความผิดเพราะขาดสติ เช่น ถูกยั่วให้โกรธ โกรธอย่างแรงจนลืมตัว ไปทำร้ายเขาถึงบาดเจ็บหรือตาย ตัวเองต้องโทษจำคุกบ้าง ถูกประหารชีวิตบ้าง ทั้งนี้ก็เพราะขาดสติเป็นเครื่องยับยั้งชั่งใจ เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์จึงตรัสว่า สติเป็นเครื่องยับยั้ง เป็นเครื่องกั้นกระแสแห่งกิเลสหรือความชั่ว (สติ เตสํ นิवारณ)

บางคนเสพของมีนเมาจนขาดสติ ทำอะไรลงไปโดยไม่รู้สึกตัว ทำความผิดหรือแสดงกิริยาหยาบคายต่อผู้อื่นตอนกลางคืนเพราะมีนเมา พอเช้าขึ้นก็ไม่รู้ ระลึกไม่ได้ว่าตนได้ทำอะไรกับใคร ทั้งนี้เพราะความมีนเมาทำให้ขาดสติ คนบ้านั้นบางทีก็เรียกว่าคนเสียสติ คนพวกนี้ทำ พูด โดยไม่รู้สึกรู้ตัวเหมือนกัน บางคนยังไม่ถึงกับบ้า เป็นแต่เพียงสติไม่ค่อยดี มีอาการเลื่อนลอย บ้าๆ เป๋ๆ สติไม่อยู่กับเนื้อกับตัว

คนมีสติอยู่เสมอช่วยให้รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ทำอะไรโดยพลุนพลันด่วนได้ ด่วนแตกจากมิตร เป็นผู้รอบคอบ อย่างที่โบราณท่านว่า ให้นับ ๑ - ๑๐ หรือนับ ๑ - ๑๐๐ เสียก่อนที่จะตัดสินใจทำอะไรลงไป

ความเป็นผู้มีสติ คือความไม่ประมาท ความไม่ประมาท คือความระวังตัว ความรอบคอบ การคิดหน้าคิดหลังโดยถี่ถ้วน ไม่พลุนพลัน พลันเล่น ความไม่ประมาท พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นทางไม่ตาย

(อุปมาโท อดัม ปท) มีคนที่ต้องเสียชีวิตเพราะอุบัติเหตุต่างๆ จำนวนไม่น้อย อันสืบเนื่องมาจากความประมาท บางทีก็เพราะคิดคะนอง สนุกสนานมากเกินไป บางทีก็เพราะเสพของมีนเมาเข้าไปเต็มที จนขาดความยับยั้ง ไม่ได้คำนึงถึงความรับผิดชอบที่ตนมีต่อผู้อื่น ทำให้ผู้ที่อาศัยโดยสารถต้องเจ็บและตายลงจำนวนมาก นี่ก็เพราะประมาท ขาดสติ

ส่วนความรู้สึกผิดชอบชั่วดีนั้น ท่านเรียกว่า **มโนธรรม** หมายถึง ความสำนึกของใจ สำนึกรู้ว่าอะไรผิด อะไรชอบ อะไรชั่ว อะไรดี แล้ว เว้นส่วนที่ผิดที่ชั่วเสีย กระทำแต่สิ่งที่ถูกที่ชอบหรือที่ดี

มโนธรรมเป็นสิ่งสำคัญในตัวคน บางคนมีการศึกษาน้อยแต่มีมโนธรรมดีก็สามารถตั้งตนไว้ในทางที่ชอบได้ บางคนมีการศึกษาเล่าเรียนสูง แต่มีมโนธรรมน้อย มีใจต่ำ ไม่อาจตั้งตนไว้ในทางที่ชอบได้ ต้องล้มจมล้มเหลวในชีวิต เอาตัวไม่รอด มโนธรรมจึงมีความสำคัญต่อชีวิตของบุคคลมาก คนมีมโนธรรมดี เป็นคนดี นำคบหาสมาคม และเป็นประโยชน์แก่คนหมู่มาก

๒

พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง

พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง หมายถึง การเว้นอกุศลกรรมบถ ๑๐ และทำกุศลกรรมบถให้สมบูรณ์ บางที่ท่านเรียกว่า **อacarivinnay** แปลว่า วินัยของผู้ครองเรือนหรือคฤหัสถ์ มีใจความโดยย่อดังนี้

อกุศลกรรมบถ ๑๐

อกุศลกรรมบถคือทางแห่งอกุศล ท่านจำแนกไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑. ปาณาติบาต การทำลายชีวิตสัตว์ คือการฆ่าสัตว์
๒. อทินนาทาน การลักทรัพย์
๓. กามเมสุมิจฉาจาร การประพฤติดีในกาม
สามอย่างนี้เป็น **กายกรรม**
๔. มุสาวาท การพูดเท็จ
๕. ปิสฺสุณาวาจา การพูดส่อเสียด
๖. พรุสฺสวาจา การพูดคำหยาบ
๗. สัมผัสฺปฺปลาปะ การพูดเพ้อเจ้อ
สี่อย่างนี้เป็น **วจีกรรม**
๘. อภิชฌา ความโลภอยากได้ของๆ คนอื่น
๙. พยาบาท ความปองร้าย
๑๐. มิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิด
สามอย่างนี้เป็น **มโนกรรม**

พระสิริมังคลาจารย์กล่าวว่า ท่านจักถือเอานัยต่างๆ อันมาใน
อรรถกถาต่างๆ มาอธิบายอภุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการ^๑ ข้าพเจ้า
ผู้เขียนพุทธจริยศาสตร์ จักถือเอาสาระสำคัญโดยย่อของเรื่องนั้นๆ
มากล่าวอีกทอดหนึ่ง

ข้อกามเมสุมิจฉาจาร ท่านพรรณนาไว้ในอรรถกถาสัจจจิต
สิกขาบท ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ภาค ๒ หน้า ๔๗ และในอรรถกถา
สังคีตีสสูตร ที่ขนิกาย ปาฎีกาวรรค คือคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี ภาค ๓
หน้า ๓๑๓

อภุศลกรรมบถ ๗ ประการต้น ท่านพรรณนาไว้ในอรรถกถา
พรหมชาลสูตร คือคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี ภาค ๑ หน้า ๕๓

ส่วนอภุศลกรรมบถ ๓ ข้อหลัง ท่านพรรณนาไว้โดยพิศดารใน
อรรถกถาสังคีตีสสูตร คือสุมังคลวิลาสินี ภาค ๓ หน้า ๓๑๔ และในอรรถกถา
สาเลยยกสูตร คือคัมภีร์อันชื่อว่าปัญจสุทนี ภาค ๒ หน้า ๔๔๕

อภุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการ ท่านพรรณนาไว้ในอรรถกถา
สัมมาทิฏฐีสสูตร ในมูลปณณาสก์ หมายถึง ปัญจสุทนี ภาค ๑ หน้า
๒๗๒ และอรรถกถาอัฐฐสาลินี หน้า ๑๘๐

^๑ พระสิริมังคลาจารย์ ผู้รจนาคัมภีร์มงคลทีปนี กล่าวว่า อภุศลกรรมบถ ข้อปณณาดิชาติ
นั้น มาแล้วโดยพิศดารในอรรถกถาตติยปาราชิก (ปาราชิกข้อที่ ๓) หมายถึง
ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ภาค ๑ หน้า ๕๑๕ และในอรรถกถาทุติยปาราชิก
(ปาราชิกข้อที่ ๒) ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ภาค ๑ หน้า ๓๕๖

๑. ปาณาติบาต

สัตว์มีชีวิต ท่านเรียกว่า ปาณะ การปลงชีวิตของคนและสัตว์ลง เรียกว่า ปาณาติบาต

โทษของปาณาติบาต

ปาณาติบาตนั้นมีโทษมากเพราะสัตว์มีคุณมาก หากสัตว์มีคุณน้อยโทษก็น้อยลง พึงพิจารณาโทษของปาณาติบาตด้วยองค์ประกอบต่อไปนี้คือ

๑. ความใหญ่และเล็กของสัตว์
๒. ความมีคุณมากและน้อยของสัตว์
๓. เจตนาในการฆ่ารุนแรงเพียงใด
๔. ความพยายามมากน้อยเพียงใด

สัตว์ที่มีคุณเสมอกัน การฆ่าสัตว์ใหญ่ย่อมบาปมากกว่าสัตว์เล็ก เพราะความพยายามในการฆ่ามีมากกว่า รุนแรงกว่า เจตนาที่เป็นไปรุนแรงกว่า สัตว์ยังมีคุณมากเท่าใด บาปก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น ตัวอย่างเช่น การฆ่าพระอรหันต์ย่อมบาปมากกว่าฆ่าคนสามัญ การฆ่ามารดาบิดาย่อมมีโทษมากกว่าการฆ่าคนทั่วไป ดังนี้ เป็นต้น การฆ่าเอง หรือใช้ให้คนอื่นฆ่าก็ผิดศีลเท่ากัน

องค์ประกอบของปาณาติบาต ท่านหมายถึงองค์ประกอบที่จะทำให้ศีลข้อนี้ขาด มี ๕ ประการด้วยกัน คือ

๑. สัตว์มีชีวิต
๒. รู้ยู่ว่าสัตว์มีชีวิต
๓. จิตคิดจะฆ่า

๔. มีความพยายาม

๕. สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

เมื่อครบทั้ง ๕ ประการนี้ ศิลข้อปาณาติบาตจึงขาด หากไม่ครบองค์ ๕ ศิลก็เพียงต่าง ทะลุ พร้อย หรือไม่บริสุทธิ์ คือเสerahmongไป

คนที่ประกอบปาณาติบาตเนืองๆ นั้น ท่านว่าอำนาจผลให้ตกนรก ขึ้นจากนรกแล้ว หากเกิดเป็นมนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉาน ก็ทำให้เป็นผู้มีอายุสั้นพลันตาย

๒. อทินนาทาน

อทินนาทาน แปลตามตัวว่า การถือเอาของที่เจ้าของเขายังมิได้ให้ คือลักขโมย จะขโมยเองหรือสั่งให้คนอื่นขโมย ก็ผิดศีลข้อนี้เท่ากัน

โทษของอทินนาทาน

อทินนาทานจะมีโทษมากหรือน้อย ก็แล้วแต่องค์ประกอบคือ

๑. ของเล็กหรือใหญ่

๒. ของบุคคลที่มีคุณมากหรือน้อย

๓. ความพยายามในการขโมยมากน้อยเพียงใด

องค์ประกอบของอทินนาทาน มี ๕ ประการ คือ

๑. ของผู้อื่นหวงแหน

๒. รู้ว่าเขาหวงแหน

๓. คิดจะลัก

๔. มีความพยายาม

๕. ลักได้มาด้วยความพยายามนั้น

อนึ่ง ท่านกล่าวว่า คนประกอบบอทินนาทานเนื่องๆ ทำให้ต้องตกนรก หากมาเกิดเป็นมนุษย์ทำให้ต้องสูญเสียทรัพย์อยู่เนื่องๆ

๓. กาเมสุมิฉฉาจาร

อาจารย์อันทรามซึ่งบัณฑิตดีเตียน ท่านเรียกว่า มิฉฉาจาร มิฉฉาจารอันเป็นไปในกาม คือในเมถุนธรรม ท่านเรียกว่า กาเมสุมิฉฉาจาร โดยใจความคือการล่วงละเมิดในภรรยาของผู้อื่น

โทษของกาเมสุมิฉฉาจาร

กาเมสุมิฉฉาจารนั้นมีโทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับอคมนียฐาน คือสตรีที่บุรุษไม่พึงล่วงละเมิดนั้นมีคุณมากหรือน้อย หากมีคุณมากก็มีโทษมาก มีคุณน้อยก็มีโทษน้อย อนึ่ง ท่านกล่าวว่า มีโทษมากเพราะความพยายามแรงกล้า มีโทษน้อยเพราะความพยายามน้อยและกิเลสน้อย

องค์ประกอบของกาเมสุมิฉฉาจาร มี ๔ ประการ คือ

๑. อคมนียฐาน คือสตรีนั้นบุรุษไม่ควรล่วงละเมิด
๒. จิตคิดจะเสพเมถุนธรรม
๓. มีความพยายามในการเสพ
๔. ยังองคชาต (อวัยวะสืบพันธุ์) ให้ล่วงเข้าไปในอวัยวะเพศของหญิง

หญิง

วิบากของกาเมสุมิฉฉาจารนั้น ท่านว่าทำให้ตกนรก หากเกิดเป็นมนุษย์ก็ทำให้เป็นผู้มากไปด้วยเวรและภัย

๔. มุสาวาท

การกล่าวเท็จทั้งๆ ที่รู้อยู่ เรียกว่า มุสาวาท และการกล่าวนั้นมุ่งหักรานประโยชน์ของผู้อื่น

โทษของมุสาวาท

มุสาวาทจะมีโทษมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับประโยชน์ผู้พูดเท็จหักรานมากหรือน้อย ถ้าหักรานประโยชน์ของผู้อื่นมากก็มีโทษมาก

อนึ่ง มีโทษมากเพราะผู้ที่ถูกหักรานประโยชน์มีคุณมาก มีโทษน้อยเพราะผู้ถูกหักรานประโยชน์มีคุณน้อย อีกอย่างหนึ่ง หากกิเลสและความพยายามอ่อนก็มีโทษน้อย กิเลสและความพยายามแรงก็มีโทษมาก

ท่านกล่าววิบากของมุสาวาทว่า ทำให้ผู้พูดเนืองๆ ตกนรก หากเกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นผู้ที่ใครๆ ขาดความเชื่อถือ

องค์ประกอบของมุสาวาท มี ๔ ประการ คือ

๑. เรื่องไม่จริง
 ๒. จิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน
 ๓. ความพยายามอันเกิดจากจิตนั้น
 ๔. ผู้อื่นเข้าใจความตามที่ถูกกล่าวเท็จต้องการ
- อาจารย์บางพวกกล่าวว่า มุสาวาทมีองค์ ๓ คือ

๑. เรื่องไม่จริง
๒. จิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน
๓. ผู้อื่นรู้เรื่องนั้น

(ตัดข้อที่ ๓ ไป)

ท่านกล่าวตรงกันว่า แม้ผู้พูดมุ่งกล่าวเท็จแต่เมื่อผู้ฟังไม่เข้าใจ ความหมาย มุสาวาทนั้นก็ไม่สามารถประโยชน์ตามประสงค์ กรรมบถ จึงไม่ขาด

๕. ปิสุนาวาจา

ปิสุนาวาจา แปลว่า การกล่าวส่อเสียด คือการยุยงให้คนแตกกัน เพราะโลภะหรือโทสะก็ตาม หรือเพราะมุ่งทำตนให้เป็นที่รักของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ตาม

โทษของปิสุนาวาจา

ปิสุนาวาจานั้นมีโทษมากหากผู้ที่ถูกยุยงให้แตกกันนั้นมีคุณมาก มีโทษน้อยหากผู้ที่ถูกยุยงให้แตกกันมีคุณน้อย

องค์ประกอบของปิสุนาวาจา มี ๔ ประการ คือ

๑. คนอื่นที่ฟังทำลายให้แตกกัน
๒. มุ่งทำลายให้ผู้อื่นแตกกัน
๓. ความพยายามอันเกิดจากการมุ่งทำลายนั้น
๔. ผู้อื่นรู้ความนั้น

๖. ผรุสวาจา

ผรุสวาจา แปลว่า การพูดคำหยาบ คือพูดคำอันทำให้ผู้อื่น
กระทบกระเทือนใจ เช่น คำด่า คำประชดประชัน กระทบกระเทียบ
เปรียบเปรย ล้วนแต่เป็นคำหยาบทั้งสิ้น เพราะออกมาจากจิตที่หยาบ

แต่ท่านมีข้อแม้ว่า หากผู้พูดมีจิตใจอ่อนโยน ไม่ปรารถนาให้เป็นไป
ตามที่ตนพูด วาจานั้นไม่ถือว่าเป็นคำหยาบ มีตัวอย่างดังนี้

เด็กคนหนึ่งดื้อดึงไม่เชื่อฟังคำของมารดา จะไปเที่ยวเล่นในป่า
มารดาห้ามเท่าไรก็ไม่ฟัง มารดาจึงพูดว่า “ขอให้แม่ควายดู จงไล่ตาม
มัน” แต่ใจของแม่หาปรารถนาเช่นนั้นไม่

เมื่อเด็กเข้าไปในป่าก็พบแม่ควายยืนขวางหน้า เด็กจึงทำสังข
กิริยา อธิษฐานว่า “ถ้าใจของมารดาคิดเหมือนปากพูด ก็ขอให้แม่ควาย
ไล่ทำร้ายเรา แต่หากมารดาพูดอย่างหนึ่ง ใจคิดอย่างหนึ่ง ก็ขอให้
แม่ควายจงหยุดอยู่” ดังนี้ ปรากฏว่า แม่ควายยืนนิ่งอยู่กับที่เหมือน
ถูกผูกไว้

ท่านกล่าวว่า จริงอยู่ บางคราวมารดาบิดา หรืออุปัชฌายะ
อาจารย์ ย่อมกล่าวคำอันรุนแรงกับลูกศิษย์ แต่จิตของท่านย่อมเปี่ยม
ด้วยเมตตาปราณี หวังความเจริญแก่บุตรหรือศิษย์นั้นเสมอ อย่างนี้
ท่านไม่เรียกว่าคำหยาบ แต่ตรงกันข้าม แม้พูดวาจาทำนองอ่อนหวาน
แต่มีเจตนาร้าย มุ่งร้าย ท่านถือว่าวาจานั้นเป็นคำหยาบ เพราะออกมา
จากจิตที่หยาบ

โทษของพรสุวาจา

พรสุวาจานั้นมีโทษน้อย เพราะผู้ถูกกล่าวคำหยาบมีคุณน้อย
ชื่อกว่ามีโทษมาก เพราะผู้ถูกกล่าวคำหยาบมีคุณมาก อีกอย่างหนึ่ง
พรสุวาจาจะมีโทษมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับกิเลสของผู้พูดที่อ่อนหรือ
แรงเพียงใด

ปัญหาว่า การพูดคำหยาบต่อหน้าถือว่าเป็นคำหยาบ แต่การ
กล่าวลับหลังถือว่าเป็นคำหยาบหรือไม่? เฉลยว่า อาจารย์บางพวกตอบ
ว่า พรสุวาจาที่กล่าวลับหลังนั้น กรรมบถไม่ขาด ไม่ถึงที่สุด หมายความว่า
ศีลกรรมบถข้อนี้ไม่เสีย ต้องกล่าวต่อหน้าและผู้ฟังเข้าใจความหมาย
เท่านั้น ศีลกรรมบถข้อนี้จึงจะเสีย

ส่วนอาจารย์บางพวกตอบว่า จะกล่าวต่อหน้าหรือลับหลัง
ก็เหมือนกัน มีผลเท่ากัน ท่านยกตัวอย่างประกอบ เรื่องการกล่าว
ร้ายพระอริยะ เมื่อพระอริยเจ้านิพพานแล้ว ไปขอขมาท่านที่ป่าช้า
ยังสามารถระงับอันตรายอันเกิดจากการกล่าวร้ายพระอริยเจ้าได้
(อริยุปวาตอันตราย) ฉนั้นใด การกล่าวพรสุวาจาในที่ลับหลังก็เป็นพรสุ
วาจา ฉนั้นนั้น

องค์ประกอบพรสุวาจา มี ๓ ประกอบ คือ

๑. คนอื่นที่ฟังถูกด่า

๒. จิตโกรธ

๓. การด่า

คำว่าจิตโกรธนั้น ท่านหมายความว่า จิตโกรธและมุ่ง
หมายในการด่า มิใช่มุ่งหมายให้ตาย ถ้ามุ่งหมายให้ตาย ย่อมกลายเป็น
พยาบาทไป

๗. สัมผัสπλαปะ

สัมผัสπλαปะ แปลว่า การพูดเหลวไหล ไร้สาระ บางท่านเรียกว่าพูดโพรยประโยชน์ คือพูดแล้วผู้ฟังไม่ได้ประโยชน์อะไร ท่านยกตัวอย่างเช่น เรื่องมหากาทรตยูทธ์ อันเป็นสงครามระหว่างกษัตริย์ภารตาคือ วงศ์ปาณฑพและวงศ์เคารพ รบพุ่งกันที่ทุ่งกุรุเกษตร และเรื่องรามายณะ เป็นต้น เรื่องพวกนี้ท่านถือเป็นเรื่องไร้ประโยชน์ เป็นสัมผัสπλαปะ

ท่านผู้กล่าวคงมุ่งชมพราหมณ์อยู่ในที่ เพราะเรื่องทั้งสองนี้เป็นเรื่องเยี่ยมของพราหมณ์ แม้อินดูในสมัยปัจจุบันก็ยังหลงใหลมหากาทรตยูทธ์และรามายณะอยู่เป็นอันมาก วันพระรามกลับเข้าเมืองยังฉลองกันทั่วอินเดีย ชาวอินเดียเลื่อมใสและพร้อมจะยึดถือเรื่องนิยายมากกว่าเรื่องจริงเสมอ

โทษของสัมผัสπλαปะ

มีโทษน้อยเพราะอาเสวนะคือการสั่งสมน้อย มีโทษมากเพราะอาเสวนะคือการสั่งสมมาก อีกอย่างหนึ่ง มีโทษน้อยเพราะผู้อื่นไม่ได้ยึดถือเอามาเป็นสาระ มีโทษมากเพราะมีคนอื่นถือเอาเป็นสาระ ให้เรื่องกิเลสอ่อนและแรงกล้าก็เหมือนกัน

องค์ประกอบของสัมผัสπλαปะ มี ๒ ประการ คือ

๑. ความมุ่งพูดเรื่องอันไร้สาระ
๒. พูดเรื่องนั้นออกมา

๘. อภิชมา

อภิชมา แปลว่า เฟ่งเล็ง หมายความว่า จิตน้อมไปละโมภทรัพย์ ของผู้อื่น เป็นต้นว่า “ไหนหนอทรัพย์นี้พึงเป็นของเรา” เมื่อจิตคิดอย่างนี้ กรรมบถย่อมขาด

อภิชมานั้น มีโทษน้อยหรือมากแล้วแต่บุคคลที่ถูกเฟ่งเล็งเอา ทรัพย์ มีคุณมากหรือน้อย

องค์ประกอบของอภิชมา มี ๒ ประการ คือ

๑. ของของผู้อื่น
๒. น้อมใจอยากได้ของของผู้อื่น

๙. พยาบาท

พยาบาท คือ ความที่จิตปองร้าย ปรารถนาความพินาศของผู้อื่น สัตว์อื่น ทำนองว่า “ไหนหนอ สัตว์นี้พึงถูกทำลาย พังตาย” เป็นต้น หากไม่คิดเช่นนั้น เพียงโกรธเฉยๆ ไม่ยอมพูดด้วย ไม่ยอมสมาคมคบหา ด้วย เพราะเหตุเจ็บใจ ท่านเรียกว่า อุปนาหะ คือผูกโกรธ สภาพของ พยาบาทต้องผูกใจเจ็บและมุ่งหวังความพินาศของบุคคลนั้นๆ จะลงมือ ทำหรือไม่ทำก็ตาม

องค์ประกอบของพยาบาท มี ๒ ประการ คือ

๑. บุคคลอื่นมีอยู่
๒. ความคิดเพื่อความพินาศของบุคคลอื่นนั้น

๑๐. มิจฉาทิฏฐิ

มิจฉาทิฏฐิ แปลว่า ความเห็นผิด คือเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม เช่นเห็นว่า ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว เป็นต้น มิจฉาทิฏฐิมีโทษน้อยเพราะมีการเสพคุ่น (อาเสวนะ) น้อย มีโทษมากเพราะมีอาเสวนะมาก คือ หนาแน่นมากและลึกมาก

องค์ประกอบของมิจฉาทิฏฐิ มี ๒ ประการคือ

๑. เรื่องไม่เป็นจริงตามที่เห็นไป เช่นเห็นว่าทำดีไม่ได้ดี แต่ความจริง การทำดีย่อมได้ดี
๒. ความไม่เป็นจริงนั้น ปรากฏแจ่มแจ้งว่าไม่เป็นจริงอย่างนั้นแน่ๆ

มิจฉาทิฏฐิ ๓ ประการ

ในที่นี้ ท่านยกมิจฉาทิฏฐิ ๓ ประการขึ้นกล่าวว่าเป็นบาปมาก คือ

๑. อภิริยติฏฐิ การเห็นว่า ทำบาปไม่เชื่อว่าทำ เพราะบาปไม่มีบุญไม่มี
๒. อเหตุกติฏฐิ การเห็นว่า เหตุไม่มี ปัจจัยไม่มี เพื่อความเศร้าหมอง ความฟ่องแผ้วแห่งสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมองเอง ฟ่องใสบริสุทธิ์ได้เอง
๓. นัตถิกติฏฐิ การเห็นว่า ผลบุญผลบาปไม่มี การให้ทานรักษาศีลไม่มีผลอะไร

โทษของนิยตมิจฉาทิฎฐิ

นิยตมิจฉาทิฎฐิ คือ ความเห็นผิดอันดิ่งลงไป ไม่คลอนแคลน ไม่ลังเลในมิจฉาทิฎฐินั้น ท่านกล่าวว่ามิโทษมาก - มากกว่าอนันตริยกรรม เสียอีก เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้ในเอกนิบาต อังคุดตฺร นิกายว่า “ภิกษุทั้งหลาย! เราไม่เห็นอะไรมีโทษมากเหมือนมิจฉาทิฎฐิ เลย มิจฉาทิฎฐินี้แลเป็นยอดโทษ”

บุคคลผู้ประกอบอนันตริยกรรมมีข่ามารดาบิดา เป็นต้น แม้จะต้องตกนรกก็จริง แต่ยังมีกำหนดกาลเวลา แต่บุคคลผู้ดิ่งลงสู่มิจฉาทิฎฐิ แล้ว ไม่ได้สวรรค์ ไม่ได้มรรคผล ในเวลากัปปีพินาศ คนทั้งหลายพากันเกิดในพรหมโลก แต่นิยตมิจฉาทิฎฐิบุคคลไหลไปเกิดในหลังจักรวาลและถูกไฟไหม้อยู่ที่หลังจักรวาลนั้น เขาเป็นต่อในวัฏฏะจริงๆ พระพุทธเจ้าจำนวนร้อยจำนวนพันพระองค์ก็ไม่อาจให้คนผู้เป็นนิยตมิจฉาทิฎฐิตรัสรู้ธรรมได้ ต่อเมื่อเขาสละมิจฉาทิฎฐินั้นเสียได้แล้ว จึงจะตรัสรู้ธรรมได้ เพราะฉะนั้น ผู้หวังความจริงก็ควรหลีกเลี่ยงมิจฉาทิฎฐิเสียให้ห่างไกล เพราะนอกจากจะทำอันตรายแก่ตนแล้ว ยังทำอันตรายผู้คบหาสมาคมอีกด้วย

ท่านกล่าวว่า กรรมบถจะขาดก็เพราะมิจฉาทิฎฐิ ๓ ประการดังกล่าวมาแล้ว หาขาดเพราะทิฎฐิอย่างอื่นไม่ ถึงกระนั้นก็ตาม บุคคลผู้ฉลาดไม่ควรยึดมิจฉาทิฎฐิอะไรๆ ไว้ เพราะจะทำให้ตกอบาย สมจริงดังที่พระองค์ตรัสไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย! เราไม่เห็นสิ่งอื่นใดแม้สักอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายไปอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เหมือนอย่างมิจฉาทิฎฐินี้เลย สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบด้วยมิจฉาทิฎฐิ ย่อมตกนรกอย่างแน่นอน”

กุศลกรรมบท ๑๐

กุศลกรรมบท แปลว่า ทางแห่งกุศล ตรงกันข้ามกับอกุศล
กรรมบท มี ๑๐ ประการเหมือนกัน คือ

๑. การงดเว้นจากปาณาติบาต
๒. การงดเว้นจากกอนินนาทาน
๓. การงดเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร
สามอย่างนี้จัดเป็น **กายกรรม**
๔. การงดเว้นจากมุสวาท
๕. การงดเว้นจากปิสุณาวาจา
๖. การงดเว้นจากพรุสวาจา
๗. การงดเว้นจากสัมผัสปปลาปะ
สี่อย่างนี้จัดเป็น **วจีกรรม**
๘. การไม่มีอกิขณา
๙. การไม่พยาบาท
๑๐. สัมมาทิฐิ

สามอย่างนี้จัดเป็น **มโนกรรม**

รวมเป็น ๑๐ ประการ เห็นจะไม่ต้องอธิบาย เพราะเป็นสิ่งตรง
กันข้ามกับอกุศลกรรมบท ๑๐ ตามที่กล่าวมาแล้ว

การงดเว้นนั้น ท่านเรียกในภาษาบาลีว่า **วิริติ** หรือที่เราแผลงใช้
คำว่า **วิริติ** หากเป็นคุณศัพท์ ท่านใช้คำว่า **เวรมณี** (เจตนา) คือเจตนา
งดเว้น เช่น ปาณาติปาตา เวรมณี - เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต จะ
ใช้คำว่า **วิรมณี** ก็ได้

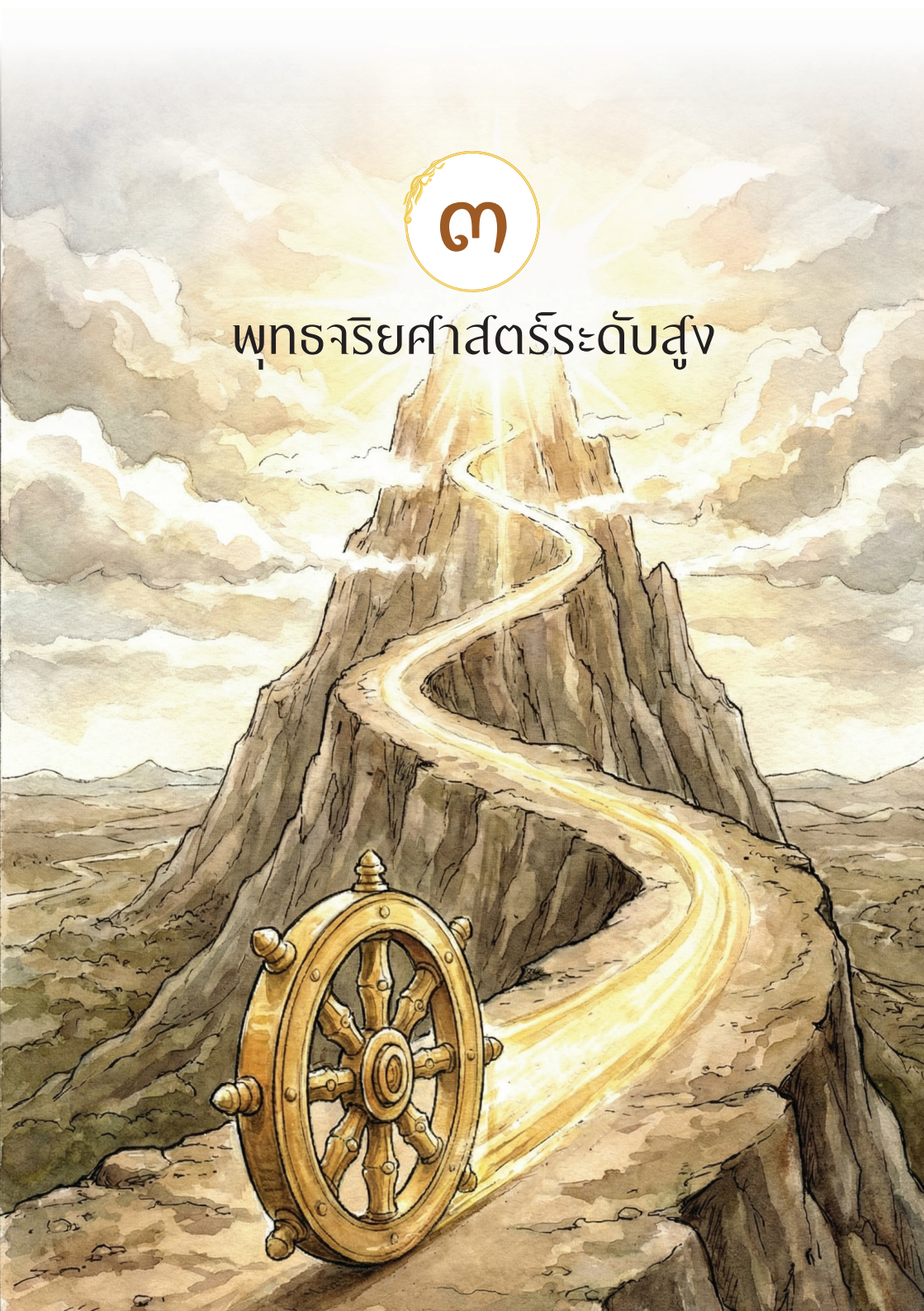

🌸 อริยวัตนธรรม 🌸

วัตนธรรมไทยแต่โบราณ
เรื่องการอยู่ง่ายกินง่าย และรู้จักพอ นั้น
เป็นวัตนธรรมที่ดีมาก เพราะเราได้รับต้นแบบ
มาจากพระอริยเจ้าผู้ไม่มีกิเลส เป็นอริยวัตนธรรม
เมื่อพวกเราอยู่ในวัตนธรรมนั้น
ก็พลอยมีชีวิตที่เรียบง่าย
โปร่งเบา มีความสงบสุข
เพราะดำเนินชีวิตตามรอยของพระอริยะ
มาในระยะหลังๆ นี้
เราละทิ้งวัตนธรรมอันดีงามของตนเสีย
ไปเดินตามวัตนธรรมตะวันตก
ซึ่งเป็นของปุถุชน ผู้ไม่รู้จักพอในทางวัตถุ
มุ่งปรนเปรอตนเองทางวัตถุอย่างไม่สิ้นสุด
ผลที่ออกมาก็คือ ดูเหมือนว่าเราเจริญขึ้น
แต่มีความสุขน้อยลงๆ

พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง

๑. มรรคมืองค์ ๘

มรรคมืองค์ ๘ นี้ ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร เรียก ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ แปลว่า อริยสัจคือทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ซึ่งหมายถึงอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า **มัชฌิมาปฏิปทา** (ทางสายกลาง หรือหลักปฏิบัติอันเป็นสายกลาง) ในที่นี้กล่าวถึงคุณธรรม ๘ ประการคือ

๑. สัมมาทิฏฐิ	ความเห็นชอบ
Right Understanding
๒. สัมมาสังกัปปะ	ความดำริชอบ
Right Thoughts
๓. สัมมาวาจา	การพูดชอบ
Right Speech
๔. สัมมากัมมันตะ	การกระทำชอบ
Right Action
๕. สัมมาอาชีวะ	การเลี้ยงชีพชอบ
Right Livelihood
๖. สัมมาวายามะ	ความเพียรชอบ
Right Effort
๗. สัมมาสติ	ความระลึกรู้ชอบ
Right Mindfulness
๘. สัมมาสมาธิ	ความตั้งใจมั่นชอบ
Right Concentration

ความหมายขององค์ทั้ง ๘ ของอริยมรรค

๑.สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว บุญมี บาปมี ชาติหน้ามี ชาติก่อนมี ในความหมายที่สูงขึ้นไป หมายถึง การเห็นอริยสัจ ๔ ครบถ้วนตามความเป็นจริง คือเห็นอริยสัจซึ่งประกอบด้วยญาณ ๓ อากาโร ๑๒

๒. สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความดำริชอบ อันประกอบด้วย ลักษณะแห่งความดำริ ๓ ประการคือ

๒.๑ **ดำริที่จะปลีกตนออกจากอารมณ์ชั่ววุ่นต่างๆ**
(เนกขัมมสังกัปปะ)

๒.๒ **ดำริในการไม่พยายาบาท** (อัพยาบาทสังกัปปะ)

๒.๓ **ดำริในความไม่เบียดเบียน** (อวิหิงสาสังกัปปะ)

๓. สัมมาวาจา คือ การพูดที่ประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้

๓.๑ **เว้นจากการพูดเท็จ, พูดคำจริง**

๓.๒ **เว้นจากการพูดส่อเสียด, พูดคำประสานสามัคคี**

๓.๓ **เว้นจากการพูดคำหยาบ, พูดคำอ่อนหวาน**

๓.๔ **เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ, พูดคำมีประโยชน์**

๔. สัมมากัมมันตะ หมายถึง การกระทำชอบ มีองค์ประกอบ ดังนี้

๔.๑ **เว้นจากการเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น สัตว์อื่น** ซึ่งรวมเรียกว่าเว้นปาณาติบาต, มีเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งหลาย

๔.๒ **เว้นจากการเบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่น** ซึ่งรวมเรียกว่าเว้นอทินนาทาน, มีการเสียสละแบ่งปันเฉลี่ยความสุขของตนเพื่อผู้อื่นตามสมควร

๔.๓ **เว้นจากอพรหมจรรย์** คือ การเสพเมถุน คือเว้น
กามารมณ์ (นี้กำหนดอย่างสูง), พอใจในเนกขัมมะ
คือการปลีกตนจากกาม อย่างต่ำหมายถึงเว้นจาก
กามสมุจฉาจาร, พอใจในคู่ครองของตน

๕. สัมมาอาชีวะ ท่านหมายถึงการเว้นมิฉฉาชีพทุกรูปแบบ
ประกอบตนอยู่ในสัมมาชีพ อะไรคือสัมมาชีพ? เป็นเรื่องยากที่จะ
วินิจฉัยชี้ขาด เป็นเรื่องที่นักปราชญ์ทั้งทางโลกและทางธรรมถกเถียง
กันมากแต่ก็ไม่อาจวินิจฉัยเด็ดขาดลงไปได้ พอยกตัวอย่างได้เป็น
บางประการเท่านั้น เช่น การลักขโมย ปล้น ฉ้อโกง ยักยอก ฯลฯ
เป็นมิฉฉาชีพ ส่วนการประกอบอาชีพโดยสุจริตเป็นสัมมาชีพ แต่แม้
ลักษณะของอาชีพเป็นสัมมาชีพแล้ว ถ้าทุจริตในอาชีพนั้นก็จัดเป็น
มิฉฉาชีพเหมือนกัน เรียกว่า ทำมิฉฉาชีพในสัมมาชีพ

๖. สัมมาวายามะ หมายถึง ความเพียรชอบทุกรูปแบบ ที่กล่าว
ถึงในพระบาลีมีคควิภังคสูตร ตรัสถึงความเพียร ๔ ประการ คือ

๖.๑ **สังวรปธาน** เพียรระวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิด ไม่ให้
เกิดขึ้น

๖.๒ **ปหานปธาน** เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว

๖.๓ **ภาวนาปธาน** เพียรให้กุศลที่ยังไม่เกิด ได้เกิดขึ้น

๖.๔ **อนุรักษนาปธาน** เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้
เสื่อม และทำกุศลให้เจริญยิ่งขึ้นไป

๗. สัมมาสติ สติชอบ หรือความระลึกชอบ ในชั้นธรรมดา
ขอให้พิจารณาว่าระลึกถึงสิ่งใดอยู่กุศลธรรมเจริญขึ้น อกุศลธรรม
เสื่อมไป ก็ควรระลึกถึงสิ่งนั้นบ่อยๆ ในขั้นสูงขึ้นไป ทรงสอนให้ระลึก
ในสติปัฏฐาน ๔ คือ

๗.๑ กายานุปัสสนา พิจารณากาย

๗.๒ เวทนานุปัสสนา พิจารณาเวทนา คือ สุข ทุกข์ และไม่
สุขไม่ทุกข์

๗.๓ จิตตานุปัสสนา พิจารณาจิตว่า มีราคะ โทสะ โมหะ
หรือไม่มีในจิต จิตเป็นอย่างไร พิจารณาตามรู้

๗.๔ ัมมานุปัสสนา พิจารณาธรรมทั้งที่เป็นกุศล อกุศล
และอัปพยากฤต ว่ามีอยู่ในตนหรือไม่ สิ่งนั้นเกิดขึ้น
อย่างไร ควรละอย่างไร ควรอบรมให้เกิดขึ้นอย่างไร
เช่นนิรณ ๕ เป็นสิ่งที่ควรละ โปชฌงค์ ๗ เป็นสิ่ง
ควรบำเพ็ญ เป็นต้น

ความจริงแล้ว สติปฏิฐานมี ๑ คือ การตั้งสติ ส่วนกาย เวทนา
จิต และธรรมนั้นเป็นอารมณ์ของสติ คือ เป็นสิ่งที่ควรเอาสติเข้าไป
พิจารณาหรือเอาสติไปตั้งไว้ เหมือนโต๊ะตัวหนึ่งมีขา ๔ ขาฉะนั้น

๘. สัมมาสมาธิ สมาธิ หมายถึง การที่จิตตั้งมั่นในอารมณ์
(object) ใดๆอย่างหนึ่ง ความที่จิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหว ไม่ฟุ้งซ่าน
ท่านแสดงสมาธิไว้ ๓ ระดับคือ

๘.๑ **ขณิกสมาธิ** สมาธิชั่วขณะ

๘.๒ **อุปจารสมาธิ** สมาธิเฉียดตถาณ หรือใกล้ถาณ

๘.๓ **อัปปนาสมาธิ** สมาธิที่แน่วแน่ หรือสมาธิในถาณ

แต่สมาธิที่หมายถึงในมรรคมีองค์ ๘ นี้ คือ อัปปนาสมาธิ
หรือสมาธิในถาณ ๔ ตามพระบาลี มัคควิภังคสูตร^๑

^๑ สังยุตตนิกาย มหาวรรค ๑๕/๑๐/๓๓

ฌาน แปลตามตัวอักษรว่า ความเพ่ง หมายถึง ความที่จิตสงบ
นิ่งอยู่กับอารมณ์ (object) ใดๆอย่างหนึ่ง ปลอดภัยจากนิวรณ์ทั้ง ๕
คือ กามฉันทะ (พอใจในกามคุณ: รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือ
ผัสสะทางกาย), พยาบาท (ความปองร้ายผู้อื่น), ถีนมิทธะ (ง่วงเหงา
เกียจคร้าน), อุทธัจจะกุกกุกจะ (ฟุ้งซ่านและรำคาญ), วิจิกิจฉา (ลังเล
สงสัย ตัดสินใจไม่ได้)

ปฐมฌาน เมื่อปลอดภัยจากนิวรณ์ทั้ง ๕ แล้วเข้าสู่ฌานที่ ๑ จิตใน
ปฐมฌาน (ฌานขั้นที่ ๑) นั้นประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

๑. **วิตก** อากาการที่จิตจับอารมณ์ได้

๒. **วิจาร์** อากาการที่จิตเคล้าอยู่กับอารมณ์นั้น

๓. **ปีติ** ความอิ่มใจ

๔. **สุข** ความสุขใจ

๕. **เอกัคคตา** ความสงบนิ่งแห่งใจ หรือความที่ใจเป็นหนึ่ง ตั้งมั่น
ไม่หวั่นไหว

ปีติกับสุขมีข้อแตกต่างกันเล็กน้อย คือ เมื่อจิตจับอารมณ์ได้
แล้ว เคล้าอยู่กับอารมณ์นั้น ไม่ฟุ้งซ่านไป ใจเริ่มได้พักผ่อนหายเหนื่อย
หายกระวนกระวาย ย่อมเกิดปราโมชขึ้น เหมือนน้ำหยดลงขันที่ละหยด
พอเต็มขันปริ่มอยู่นั้นแหละคือปีติ เมื่อปีติเกิดขึ้นแล้ว ทำให้มีความ
สบายทางกายขึ้น หายปวด หายเมื่อย เหมือนคนระหกระเหินเดินทาง
ไกลกวานอยู่ช้านาน พอได้นั่งพักหรือนอนพักไ้ร่มไม้อันเป็นที่สบาย
รู้สึกหายเหนื่อย เมื่อปีติมากขึ้นและใช้เวลาพอสมควรแล้วก็สงบลง
เรียกอาการที่สงบลงนี้ว่า ปัสสัทธิ ความสงบกาย สงบใจจากความสงบ
นี้เอง ความสุขย่อมเกิดขึ้น เป็นความสุขอ่อนๆ มีความรู้สึกปลอดภัยโปร่ง
เบากายสบายใจอย่างที่ทำไม่ได้ในชีวิตคนธรรมดาหรือชีวิตนอกฌาน

ทุตติยฦาน ฦานที่ ๒ ประกอบด้วยองค์ ๓ คือ ปิตติ สุข และ เอกัคคตา ส่วนวิตก วิจาร สงบระงับไปเพราะยังหยาบอยู่

ตติยฦาน ฦานที่ ๓ ประกอบด้วยองค์ ๒ คือ สุขกับเอกัคคตา ส่วนปิตติสงบระงับไป

จตุตถฦาน ฦานที่ ๔ ประกอบด้วยองค์ ๒ คือ อุเบกขา กับ เอกัคคตา ปัญหาว่าอุเบกขา กับเอกัคคตาต่างกันอย่างไร? ความที่จิต มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว เรียกว่า เอกัคคตา ความรู้ของ จิตที่แผ่เจดยอยู่ มีสติอันบริสุทธิ์กำหนดรู้้อยู่ เรียกว่า อุเบกขา ขณะ นั้นไม่มีสุข ไม่มีทุกข์ (อทุกขมสุข อทุกขาสติปาริสุทธิ จตุตถ ฦาน ออุปสมุชช วิหระติ)^๒

ผู้ได้ฦานที่ ๔ แล้ว ดวงจิตยอมบริสุทธิ์ผ่องใส (ปารีสุทธิ) ตั้งมั่นไม่ หวั่นไหว (สมาหิต) และมีความพร้อมเพรียงพอที่จะน้อมจิตไปเพื่อความ รู้หรือญาณต่างๆ (กมฺมณีย) เช่น ปุพเพนิวาसानุสสติญาณ ระลึกชาติ ต่างๆ ได้ จุตูปปาตญาณ รู้การจุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย ตลอด ถึงอัสวักขยญาณ ความรู้ที่สามารถกำจัดกิเลสให้สิ้นไป รวมญาณ ทั้งหมดนี้ เรียกว่า วิชชา ๓

สมาธิแม้ไม่ถึงขั้นฦาน เป็นเพียงขณิกสมาธิก็มีประโยชน์มาก ในการศึกษาและการทำงาน แต่ขอให้ เป็นสมาธิในทางที่ถูก เป็นสัมมาสมาธิเท่านั้น ถ้าเอาสมาธิไปใช้ในทางที่ผิด ก็มีโทษเหมือนกัน แม้พวก ไสยศาสตร์ก็ต้องใช้สมาธิในเรื่องบริกรรมคาถาอาคมต่างๆ

องค์มรรคทั้ง ๘ นี้ เมื่อรวมตัวกันเข้าเป็นมคคสมังคี ก่อให้เกิด สัมมาญาณ คือความรู้ชอบ หรือยถาภูตญาณทรรศนะ (ความรู้เห็น

^๒ มคควิภังคสูตร อ้างแล้วในข้อ ๘ สัมมาสมาธิ

ตามเป็นจริง) นี้แหละคือตัวอริยมรรค ตามแนวพระพุทธพจน์ ซึ่งสรุปให้เข้าใจง่าย ดังนี้

“เมื่อมีโยนิโสมนสิการ (การทำในใจอย่างแยบคาย อย่างมีปัญญา) ปราโมชย่อมเกิด เมื่อมีปราโมช ปิตีย่อมเกิด ... ปัสสัทธิ ... สุข ... สมาธิ ... ยถาภูตญาณตรรสนะ ... นิพพิทา (ความหน่าย) ... วิราคะ (ความคลายกำหนัด) ... รวม ๕ ประการ ซึ่งมีอุปการะและหนุนเนื่องไปสู่วิมุตติ ความหลุดพ้นจากกิเลส”^๓

ต่อมาสัมมาญาณ หรือยถาภูตญาณตรรสนะ ถ้าพูดอย่างรวบรัดก็จะไปถึงสัมมาวิมุตติ แต่ถ้าขยายออกไปในระหว่างนั้นมีญาณต่างๆ คั่นอยู่หลายประการเหมือนกัน กล่าวคือ

๑. โคตรกฺขญาณ แปลว่า ความรู้ที่กำลังพ้นเขตของปุถุชนและกำลังย่างขึ้นสู่เขตพระอริยเจ้า ซึ่งตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างความเป็นปุถุชนกับอริยชน เรียกไม่ได้ว่าเป็นปุถุชนหรืออริยชน เปรียบเหมือนคนข้ามฝั่งด้วยเรือ เมื่อเรือเทียบท่าแล้ว ขาหนึ่งก้าวขึ้นอยู่บนบกอีกขาหนึ่งยังอยู่ในเรือ หรืออีกอุปมาหนึ่ง เหมือนสภาพของเวลาที่เราเรียกว่า Twin light สองสี สองแสง กึ่งกลางระหว่างความมืดกับความสว่าง ระหว่างกลางคืนกับกลางวัน

๒. มรรคญาณ ญาณในมรรค มีโสดาปัตติมรรค เป็นต้น ญาณนี้จะทำหน้าที่ตัดกิเลสให้ขาด เหมือนยาเข้าไปทำลายหรือตัดโรค

๓. ผลญาณ ญาณในผล คือรู้ว่าผลแห่งการกำจัดกิเลสได้เป็นอย่างไร เป็นความสงบสุขอย่างไร เปรียบเหมือนความสุขของคนหายโรคแล้วรู้ว่าโรคหายเด็ดขาด ไม่เกิดขึ้นอีก

^๓ ทิฆนิกาย ปาฎิกวรรค ๑๑/๓๒๘/๔๕๕

๔. ปัจจเวกชนญาณ การพิจารณากิเลสที่ละได้แล้วและกิเลสที่ยังไม่ได้ละว่ามีจำนวนเท่าใด สำหรับพระอริยบุคคล ๓ จำพวกแรก ส่วนพระอรหันต์พิจารณาเฉพาะกิเลสที่ละได้แล้วอย่างเดียว ไม่ต้องพิจารณากิเลสที่ยังไม่ได้ละ เพราะไม่มีกิเลสอะไรจะต้องละอีกแล้ว

การที่ความสงบสุขอันเกิดจากการตัดกิเลสได้เป็นไปยั่งยืน ไม่ต้องคอยระวังเพื่อไม่ให้เกิดขึ้นอีกนั่นเอง คือ นิพพาน แปลว่า ความดับสนิท เป็นสนิท

ที่กล่าวมานี้เป็นกระบวนการ (process) ของอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ซึ่งเป็นปฏิปธานำไปสู่ความดับทุกข์ หรือทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

๒. มรรคมืองค์ ๘ กับชีวิตประจำวัน

บางคนอาจมีความเห็นไปว่า มรรคมืองค์ ๘ นี้เป็นเรื่องของผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อไปสู่นิพพาน ไม่เกี่ยวข้องกับกรดำเนินชีวิตประจำวันของชาวโลกผู้ยังข้องอยู่ในโลก แต่ตามความเป็นจริงแล้ว มรรคมืองค์ ๘ นี้มีประโยชน์ในชีวิตประจำวันมาก เรียกได้ว่าเป็นอุดมคติและวิถีชีวิตของชาวพุทธที่เดียว ถ้าจะมีคำถามว่า ชาวพุทธควรดำเนินชีวิตอย่างไร? คำตอบก็คือควรดำเนินตามมรรคมืองค์ ๘ นั้นเอง สำหรับคนทั่วไปอาจจะปฏิบัติในขั้นที่ต่ำลงมาแต่ในแนวทางเดียวกัน เปรียบเหมือนตัวยาเดียวกัน ถ้าเป็นเด็กก็กินน้อยหน่อย ผู้ใหญ่ก็กินมากขึ้น หรือผู้ใหญ่ด้วยกัน ถ้าโรครุนแรงมากอาจต้องเพิ่มยา โรคทุเลาลงก็ลดยาลง

กล่าวโดยเหตุผล มีใครบ้างที่ไม่จำเป็นต้องมีความเห็นอันถูกต้อง ความดำริหรือความคิดอันถูกต้อง การพูดที่ดี การทำที่ดี อาชีพที่สุจริต ความพยายามที่ถูกต้อง สติและสมาธิอันถูกต้อง ทุกคนต้องยอมรับว่าสิ่งเหล่านี้มีความจำเป็นต่อชีวิตประจำวันของคนทุกคน คุณธรรมเหล่านี้ก็คือมรรคมงคล ๘ นั่นเอง ผู้ดำเนินชีวิตตามนี้ ย่อมมีความสุขความเจริญ ความโปร่งใจ ไม่มีความขัดแย้งในจิตใจ (conflict) อันเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของความทุกข์ ความวิตกกังวลของมนุษย์

๓. กิจในอริยสัจ ๔^๔

กิจ คือ หน้าที่ในอริยสัจ ๔ ข้อใดมีหน้าที่อย่างไร รวมเรียกว่า ไตรปริวัฏทวาทสากาโร แปลว่า ๓ รอบ ๑๒ อาการ หมายถึงญาณ ๓ ในอริยสัจ ๔ โปรดดูแผนในหน้าถัดไป

^๔ อัมมจักกัปปวัตตนสูตร อ่างแล้วในข้อ ๑ สัมมาทิฏฐิ

แผนญาณ ๓ หรือรอบ ๓ อาการ ๑๒ ในอริยสัจ ๔

	สังขญาณ	กิจจญาณ	กตญาณ
ทุกข์	ยอมรับว่าความทุกข์แห่งชีวิตมีอยู่จริง ชีวิตคลุกเคล้าไปด้วยความทุกข์จริง	รู้ว่าความทุกข์เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ คือ ควรกำหนดให้รู้ (ปริยญเญยธรรม)	รู้ว่าได้กำหนดรู้แล้ว
สมุทัย	ยอมรับว่าสมุทัยคือ ตัณหา เป็นเหตุให้เกิดทุกข์จริง	รู้ว่าสมุทัยคือตัณหา เป็นสิ่งที่ควรละ (ปหาตัพพธรรม)	รู้ว่าได้ละแล้ว
นิโรธ	ยอมรับว่านิโรธคือ ความดับทุกข์มีอยู่จริง ความดับทุกข์สามารถดับได้จริงโดยผ่านทาง การดับตัณหา	รู้ว่านิโรธควรทำให้แจ้งขึ้นในใจ (สัจฉิกาตัพพธรรม)	รู้ว่าได้ทำให้แจ้งแล้ว
มรรค	ยอมรับว่ามรรคมืองค์ ๘ เป็นทางนำไปสู่ความดับทุกข์จริง	รู้ว่ามรรคเป็นสิ่งที่ควรอบรมบำเพ็ญให้เกิดมี (ภาเวตัพพธรรม)	รู้ว่าได้เจริญอบรมให้เต็มที่แล้ว

ผู้รู้ อริยสัจ ๔ ที่เรียกว่ารู้จริง รู้แล้วพ้นทุกข์ได้ ต้องรู้ประกอบด้วยญาณ ๓ อาการ ๑๒ นี้ ที่คนสามัญรู้นั้นเป็นความจำ ไม่ใช่ความรู้ที่แท้จริง เพราะยังปฏิบัติตามที่รู้ไม่ได้

หมายเหตุ : มรรคมืองค์ ๘ โดยละเอียดได้เขียนไว้แล้วในหนังสือ อริยสัจ ๔^๕

^๕ อริยสัจ ๔ วศิน อินทสระ กรุงเทพ สำนักพิมพ์ธรรมดา พิมพ์ครั้งที่ ๖, สิงหาคม ๒๕๔๘

🌸 คุณค่าด้านใน 🌸

คนเราไม่ได้มีความสามารถไปเสียทุกด้าน
บางคนมีความสามารถสูงมาก
ทางเทคนิคและการบริหารธุรกิจ
แต่โง่งมากเมื่อพูดถึงความสำนึกในคุณค่าทางจิตใจ
หรือคุณค่าแห่งชีวิตด้านใน (Inner life)
เขาจึงหาความสงบสุขไม่ได้
แม้จะร่ำรวยและมีชื่อเสียง
เพราะเขารู้จักชีวิตเพียงซีกเดียว
แต่ถ้าเขาได้ศึกษาจริยศาสตร์
ก็จะช่วยให้เขากระทำในทางที่ถูกที่ควร
นำสิ่งที่เขาได้ศึกษานั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์
แก่ความสามารถที่มีอยู่เดิมนั่นเอง
ทำให้เขาเป็นคนที่สมบูรณ์ เข้าใจผู้อื่น
เข้ากับคนอื่นได้ดีขึ้น และมีความสุขใจขึ้น

หัวใจสำคัญของพุทธจริยศาสตร์

หัวใจสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ เล็งไปที่พระพุทธพจน์ อันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ

๑. การไม่ทำความชั่วทั้งปวง (สพฺพปาปสฺส อกรณํ)
๒. การทำกุศลคือความดีให้พร้อม (กุสลสฺสุปสมฺปทา)
๓. การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว (สจิตฺตปริโยทปนํ)

ความชั่วคืออะไร? ความดีคืออะไร? ได้กล่าวมาบ้างแล้วในบทต้นๆ ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า เราจะละความชั่วได้อย่างไร? ทำความดีได้อย่างไร? ทำจิตให้บริสุทธิ์ได้อย่างไร? อะไรเป็นมูลรากหรือรากเหง้าของความชั่วความดีเหล่านั้น

ความชั่วมีหลายอย่าง แต่ที่เป็นมูลรากที่เรียกว่า อกุศลมูล พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ๓ อย่างคือ โลก โกรธ หลง เมื่อ ๓ อย่างนี้แม้อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดมีขึ้นแล้ว ย่อมทำให้ความชั่วอื่นๆ ที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้น ที่เกิดมีอยู่แล้ว เจริญยิ่งขึ้นไป เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้ละเสีย

ส่วนความไม่โลก ไม่โกรธ ไม่หลง นั้นเป็น กุศลมูล คือ รากเหง้าของกุศล เมื่อเกิดมีขึ้นแล้ว ย่อมทำให้ความดีอื่นๆ ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วเจริญยิ่งขึ้นไป จึงทรงสอนให้บำเพ็ญอยู่เนื่องนิตย์

มีผู้ถามอยู่เสมอว่าวิธีละอกุศลเจริญกุศลนั้นทำอย่างไร ต่อไปนี้คือคำตอบ

๑. การไม่ทำความชั่วทั้งปวง

วิธีละความชั่ว หรืออกุศล ซึ่งมีมูลจาก ๓ อย่าง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง

วิธีละความโลภ

ความโลภมี ๓ ชั้น คือ

๑. ความโลภอย่างหยาบ เช่น โลกอยากได้ของผู้อื่นโดยไม่ชอบธรรม ต้องโกงหรือแย่งชิงเขาเป็นต้น พวกเด็กเล็กๆ เป็นกันมาก ยกตัวอย่าง เด็กที่เห็นของเล่นของเพื่อนที่ตัวเล็กกว่าแล้วแย่งของเขา มาเป็นของตน ในผู้ใหญ่ก็มีเหมือนกันแต่ไม่ค่อยทำซึ่งหน้า มักทำอย่างลับๆ ทั้งนี้เพราะความละอายบ้าง เพราะเกรงกลัวโทษทางกฎหมายบ้าง

วิธีสอนให้เด็กละความโลภแบบนี้ ก็คือลองถามแกดูว่า ถ้าเป็นของของแก มีใครมาแย่งชิงไปแกพอใจไหม? แกโกรธไหม? ถ้าเด็กบอกว่าไม่พอใจและโกรธ ก็บอกว่า เมื่อเราไปแย่งของเขา เขาก็ไม่พอใจและโกรธเหมือนกัน เพราะฉะนั้น จงเว้นการแย่งชิงของของผู้อื่น ในผู้ใหญ่ก็พูดได้ทำนองนี้ แต่เน้นเรื่องเกียรติให้มาก เพราะผู้ใหญ่นิยมสงวนท่าทีและรักเกียรติ โดยเฉพาะผู้ที่เริ่มจะเป็นผู้ใหญ่มักมีความรู้สึกในเรื่องเกียรติสูง

๒. ความโลภอย่างกลาง คือความไม่รู้จักพอ ความไม่รู้จักประมาณในการแสวงหา ในการได้ การแสวงหาและอยากได้เกินจำเป็น ท่านมหาตมะ คานธี กล่าวว่า ตามมติของท่าน การสะสมทรัพย์ไว้เกินจำเป็น เป็นการขโมย ข้อนี เราอธิบายได้ว่า ทรัพย์สมบัติในโลกเป็นของกลางเป็นของโลก มีไว้เพื่อคนในโลก ใครที่สะสมถือกรรมสิทธิ์ไว้

เป็นส่วนตัวมากเกินไป ย่อมทำให้ผู้อื่นขาดแคลน ยากในการแสวงหา และบริโภคใช้สอย

ผู้มีปัญญามองเห็นความจริงว่าการสะสมทรัพย์มีคุณค่าน้อยกว่าการสะสมปัญญาและคุณธรรม ไม่ต้องแย่งกับใคร มีให้อย่างเหลือเฟือ เป็นคุณค่าภายใน เป็นคุณค่าแท้ บางคนสะสมที่ดิน สะสมไว้ทำไมมากมาย ควรคิดถึงคนอื่นที่เขาไม่มีที่ดินบ้าง

ด้วยเหตุนี้ จึงควรสะสมทรัพย์ภายนอก แต่พออาศัยกิน อาศัยใช้ แล้วใช้เวลาส่วนใหญ่ในการสะสมปัญญาและคุณงามความดี เพราะปัญญาและคุณความดีติดตัวเราไปได้ทุกหนทุกแห่ง ทั้งชาตินี้และชาติหน้า ส่วนทรัพย์สินนั้นติดตามไปในปรโลกไม่ได้ ยังจะนำอันตรายมาให้ในชาตินี้อีกด้วย การคิดได้อย่างนี้เป็นอันละความโลภขั้นนี้ไปในตัว

๓. ความโลภอย่างละเอียด หมายถึง ความติดใจหมกมุ่นพัวพันในทรัพย์สินของตน หวงแหน ฝ้าพิทักษ์รักษาเอาใจจดใจจ่อ จนไม่เป็นอันหลับอันนอนหรือไปไหนไม่ได้ มีความตระหนี่เหนียวแน่นอย่างยิ่ง ความโลภอย่างละเอียดนี้ แก้ได้ด้วยการพิจารณาเนืองๆ ถึงโทษของความหวงแหนติดพันว่า เป็นสนิมของใจ ทำตนให้ตกเป็นทาสของสิ่งที่มี ก็จะลดความโลภชนิดนี้ลงได้บ้าง มีตัวอย่าง ๒ - ๓ เรื่องที่พอจะนำมาสาธกแสดงถึงปฏิปทาของท่านผู้ไม่ยอมตกเป็นทาสของสิ่งที่มี

ตัวอย่างที่ ๑ เป็นเรื่องของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) วัดระฆังโฆสิตาราม ท่านเป็นพระที่มีชื่อเสียงในสมัยรัชกาลที่ ๔ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) มีเล่าไว้ในหนังสือประวัติของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ว่า

ครั้งหนึ่ง สมเด็จพระนอญผู้มีโจรขึ้นกฏ โจรล้วงหยิบตะเกียงลานไม่ถึง ท่านช่วยเอาเท้าเขี่ยส่งให้โจร ท่านว่ามันอยากได้

อีกคราวหนึ่ง ท่านไปเทศน์ต่างจังหวัดโดยทางเรือ ได้เรื่องกัณฑ์เทศน์หลายอย่าง มีเสือ หมอน เป็นต้น ขากลับ มาพักแรมคั้นกลางทาง ตกกลางดึกมีโจรพายเรือมาเทียบเรือของท่าน พอโจรล้วงหยิบเสือได้แล้ว เเพอญูท่านตื่น ท่านร้องบอกว่า เอาหมอนไปด้วยซิจะโจรได้ยินตกใจกลัว รีบพายเรือหนี ท่านจึงเอาหมอนโยนไปทางโจรนั้น โจรเห็นท่านยินดีให้ จึงพายเรือกลับมาเก็บเอาหมอนนั้นไป

ตัวอย่างที่ ๒ เป็นเรื่องของอาจารย์เซน (คือพุทธศาสนานิกายเซน ซึ่งแพร่หลายอยู่ในญี่ปุ่น เชน เป็นภาษาญี่ปุ่น หมายถึง ฌานในภาษาบาลี และ ฌยาน ในภาษาสันสกฤต ซึ่งหมายถึง เฟ่ง หรือความสงบ) ท่านหนึ่งชื่อ ริโยกัน ดำเนินชีวิตแบบนักพรตอยู่ที่กระท่อมเชิงเขา ผู้ร้ายคิดว่าท่านริโยกันมีทรัพย์สิน จึงแอบเข้าไปในกระท่อม ขณะที่ท่านไม่อยู่ ขโมยค้นไม่พบสิ่งใด กำลังจะกลับออกมา

ท่านริโยกันก็กลับถึงกระท่อมพอดี ท่านริโยกันพูดกับขโมยว่า เดินทางมาตั้งไกล อย่าได้เสียเที่ยวกลับไปมือเปล่าเลย เอาเสื่อตัวนี้ไปด้วยเถิด ว่าแล้วท่านริโยกันก็ถอดเสื่อที่ท่านกำลังสวมอยู่ให้ขโมย

ครั้งแรกเพอญูหน้ากับเจ้าทรัพย์ ผู้ร้ายตกใจ พอเจ้าทรัพย์ส่งเสื่อให้ แม้ยังรู้สึกงงๆ อยู่ ขโมยก็คว่ำหมับแล้วแผ่นไปเลย

ท่านริโยกันเหลือตัวเปล่า นั่งเหงนดูดวงจันทร์

วิธีละความโกรธ

ความโกรธคืออะไร? เรามีวิธีละความโกรธอย่างไร? ความโกรธคืออะไร เห็นจะไม่ต้องให้คำจำกัดความ เพราะทุกคนรู้จักดีอยู่แล้ว บางคนอาจคุ้นเคยกับความโกรธมากเป็นพิเศษ โกรธทุกวัน วันละหลายๆ ครั้ง

วิธีละความโกรธที่เกิดขึ้นแล้วนั้น ตำราทั้งหลายทั้งทางจิตวิทยา และทางศาสนาได้พูดถึงไว้มาก พอสรุปได้ดังนี้

๑. ให้พิจารณาถึงโทษของความโกรธ เช่น ความโกรธทำให้ร่างกายผิดปกติ การไหลเวียนของโลหิตไม่สม่ำเสมอ ทำให้หัวใจเต้นแรง ไม่หิวอาหาร และทำให้อาหารไม่ย่อย เป็นเหตุให้ท้องอืดท้องเฟ้อ เป็นต้น นอกจากนี้ความโกรธยังทำให้แสดงอาการหยาบคาย กระจ่างไม่สุภาพ อย่างที่ไม่เคยเป็นในเวลาปกติ ทำให้เสียบุคลิก ลดเสน่ห์ในตัวลง เพราะความโกรธ อาจทำให้ฆ่าคนได้ อันเป็นโทษทั้งในปัจจุบันและอนาคต

๒. เห็นอกเห็นใจและให้อภัย พิจารณาเนืองๆ ว่า คนเราเกิดมาไม่เหมือนกัน มีวาสนาบารมีมาต่างกัน สิ่งแวดล้อมไม่เหมือนกัน การศึกษาอบรมก็ต่างกัน เมื่อเป็นดังนี้ ย่อมเป็นการยากที่จะเป็นไปอย่างไร้เรา บางทีเราอยากมากเกินไปหรือเปล่า คืออยากให้เขาเป็นอย่างที่เราต้องการจะให้เป็น แต่เขาเป็นไม่ได้เพราะเขาไม่ใช่เรา แม้ตัวเราเองก็ยังไม่สามารถทำอะไรได้อย่างที่ต้องการทุกครั้งไป อนึ่ง ความแตกต่างระหว่างวัยก็มีอยู่ทั่วไป เด็กไม่ค่อยเข้าใจผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ไม่เข้าใจเด็ก แต่ต้องการให้เด็กเข้าใจตน อย่างนี้มีอยู่บ่อยๆ บางคนมีการศึกษาน้อย การอบรมก็ได้รับมาไม่ดี ทั้งๆ ที่แกอยากจะทำดี แต่ก็ทำให้ดีอย่างคนที่เขามีการศึกษาอบรมดีได้โดยยาก เด็กลูกจ้างหรือเด็กรับใช้ตามบ้าน

ต่างๆ มักมีปัญหา มาก เพราะระดับการศึกษา การฝึกฝนอบรม และ ความเคยชินแตกต่างจากนายจ้างมาก นายจ้างก็จะเกณฑ์ให้แกเน็คิด อย่างตน รู้ความประสงค์ของตนไปทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อไม่ได้อย่างใจก็ โกรธแค้น บ่นอยู่เรื่อยๆว่าทำไมไม่คิดอย่างนั้น ไม่ทำอย่างนั้น คล้ายๆ กับว่าจะให้แกตีเท่าตน ลองนึกดูเถิดว่า ถ้าแกตีเท่าเรา แกจะยอมมา เป็นเด็กรับใช้หรือลูกจ้างของเราทำไม หรือถ้าแกตีเหนือเรา แกก็ต้อง เป็นนายเรา ถ้าคิดได้อย่างนี้ อาจจะมีเปลวความเกรี้ยวกราดลงได้บ้าง

เด็กๆ ก็เหมือนกัน แกยังเป็นเด็ก แกยอมคิดอย่างผู้ใหญ่ไม่ได้ แกจะคิดจะพูดจะทำก็เป็นไปอย่างเด็กๆ ขอให้พยายามเข้าใจแกบ้าง เด็กก็พยายามเข้าใจผู้ใหญ่ คือคิดเห็นใจและให้อภัยว่าท่านเป็นผู้ใหญ่ มีความรับผิดชอบมาก ท่านยอมคิดอย่างผู้ใหญ่และคิดรอบคอบหลาย ด้าน ดังนี้ เป็นต้น

๓. แผ่เมตตา ข้อนี้หมายความว่า หัดแผ่เมตตาบ่อยๆ การแผ่ เมตตาคือการสำรวมใจให้สงบแล้วบริกรรม คือนึกในใจว่าขอให้สัตว์ ทั้งหลาย บุคคลทั้งหลายจงมีความสุข ปราศจากทุกข์เกิด อย่าได้ เบียดเบียนกัน ขอให้มีความโปร่งใจ อย่าได้คับแค้นใจ อย่าว่าแต่เพียง ปาก ขอให้จิตใจของเราอ่อนโยน พรารถนาสุขแก่เขาจริงๆ

เรื่องนี้เราอธิบายด้วยเหตุผลได้ และนำมาสอนใจของเราได้ คือ ขอให้เรานึกบ่อยๆ ว่า สัตว์ทั้งหลาย บุคคลทั้งหลายที่ดิ้นรนขวานขวาย อยู่ก็ด้วยปรารถนาสุขและต้องการหลีกเลี่ยงพ้นจากทุกข์ การกระทำ ของเขา คำพูดของเขา ที่ทำไปเพื่อสุขนั้น อาจมาขัดหูขัดตาเรา หรือกระทบกระเทือนความสุขของเราบ้าง ถ้าไม่เหลือเกินจริงๆ เรา ลองหัดอดทนดูบ้าง เป็นการลงสนามทดลองขันติและเมตตาของเรา ว่ามีอยู่มากน้อยเท่าใด

นายจ้างบางคน ลูกจ้างทำอะไรๆ ไม่ถูกใจหลายอย่าง แต่ก็มีส่วนดีอยู่เหมือนกัน ไม่ใช่ไม่ถูกใจไปทั้งหมด นายจ้างจะไล่ลูกจ้างออกเมื่อไรก็ยอมทำได้ แต่เห็นว่ามีประโยชน์ในทางฝึกฝนตนเองในทางขยันดีและเมตตา รวมทั้งการให้อภัยด้วย จึงคงจ้างไว้ต่อไป คนเรานั้นถ้ามีคนเอาใจมากๆ เข้า อาจจะมีนิสัยเอาแต่ใจตัวไปก็ได้ มีคนขี้ใจเสียบ้างก็ตีเหมือนกัน อนึ่ง ถ้าเราโกรธบ่อยๆ ก็ขอให้นึกสงสารตัวเองบ้างที่ยอมตนให้ตกเป็นทาสของความโกรธอย่างถอนตัวไม่ขึ้น ดีหรือ ที่ตกเป็นทาสของสิ่งหนึ่งสิ่งใด

พระพุทธองค์ตรัสว่า ความโกรธก่อความพินาศ ความโกรธทำให้จิตเร่าร้อน เมื่อใดบุคคลถูกความโกรธครอบงำ เมื่อนั้นเขามีแต่ความมืด

๔. ลองนึกถึงจริยาของพระพุทธเจ้าทั้งในชาติอดีตและชาติสุดท้ายของพระองค์ท่าน ว่าท่านถูกเบียดเบียนใส่ร้ายป้ายสีอยู่มิใช่น้อย แต่พระองค์ท่านก็มีพระทัยสงบ ไม่โกรธ ไม่เกลียดผู้เบียดเบียน มีแต่หวังประโยชน์สุขแก่เขา เราจึงเคารพนับถือท่านเหลือเกิน

บางคนอาจนึกแย้งว่า ท่านเป็นพระพุทธเจ้า เราไม่ได้เป็น จะทำอย่างไรท่านได้อย่างไร

ขอถามว่า เราเป็นสาวกของพระองค์ท่านมิใช่หรือ? นับถือท่านเป็นผู้นำทางมิใช่หรือ? เมื่อเป็นดังนี้ ทำไมจึงไม่ดำเนินตามทางที่ท่านสอนและดำเนินมาแล้วเล่า การยกย่องนับถือที่แท้จริง ย่อมหมายถึงการถ่ายแบบหรือดำเนินตามแบบ คือถ่ายเอาคุณสมบัติของท่านเข้าสู่ตน มิใช่นับถืออยู่แต่ปาก แต่ไม่ทำอะไรอันเป็นการแสดงว่ายกย่องนับถือจริงๆ แล้วจะได้ผลอะไรเล่า

การเคารพนับถือพระรัตนตรัยที่จะให้ได้ผลจริงย่อมหมายถึงการถ่ายแบบ หรือถ่ายเอาคุณสมบัติของท่านเข้าสู่ตน

๕. ลองนึกถึงความสัมพันธ์อันยาวนาน ข้อนี้ หมายความว่า ในสังสารวัฏอันยาวนานที่เราเวียนเกิดเวียนตายอยู่นี้ คนเราเคยเป็นอะไรๆ กันมา มาก อาจเคยมีความสัมพันธ์เป็นพ่อแม่ พี่น้อง สามิภรรยา กันมาในอดีตชาติใดชาติหนึ่ง คนที่เรา กำลัง โกรธอยู่เดี๋ยวนี้ อาจเคยเป็น มารดาหรือบิดาของเรา เคยลำบากยากเข็ญ เป็นนักหนา เพื่อถนอม ชีวิตเรา หรืออาจเคยสละชีวิตเพื่อเรา

มีเรื่องหนึ่งเล่าไว้ในอรรถกถาธรรมบทว่า ภิกษุรูปหนึ่งได้รับ อุปาการะเรื่องปัจจัย ๔ จากอุบาสิกาคนหนึ่ง ทำความเพียรจนได้บรรลु อรหัตตผล เธอมีความสุขอยู่ในมรรคผลนั้น พลังรำพึงว่า น่าขบใจ จริงหนอ อุบาสิกามีอุปาการะมากต่อเรา เราได้อาศัยอุบาสิกานี้แล้ว เล่น ออกจากภพได้ (คือพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด) มหาอุบาสิกาเป็น ที่พึ่งของเราเฉพาะในชาตินี้เท่านั้นหรือ หรือว่าในอดีตเธอเคยเป็นที่พึ่ง ของเราแล้วเหมือนกัน?

เมื่อรำพึงดังนี้แล้ว ภิกษุนั้นระลึกชาติถอยหลังไป ๕๕ ชาติได้ เห็นว่าอุบาสิกานั้นได้เคยเป็นภรรยาของท่านมา ๕๕ ชาติ และมีจิต ปฏิพัทธ์ในชายอื่น ฆ่าท่านมาตั้ง ๕๕ ชาติแล้ว ท่านจึงปลงธรรมสังเวย (แบบพระอรหันต์) ว่าน่าสังเวยจริงหนอ อุบาสิกาทำกรรมหนักมาแล้ว เหลือหลาย

ฝ่ายอุบาสิกาซึ่งได้บรรลุนาคามีผลก่อนพระภิกษุ และได้ ปฏิสัมภิตา ๔ และอภิญญา ๕ แล้ว นั่งใคร่ครวญอยู่ในเรือนของตน ว่าภิกษุกำลังคิดอะไรอยู่ จึงพิจารณาขึ้นไปถึงชาติที่ ๑๐๐ เห็นว่า ในชาตินั้น ตนได้สละชีวิตคือตายแทนภิกษุนั้น จึงได้ส่งกระแสจิต ไปเตือนว่า ขอให้ท่านโปรดระลึกต่อไปถึงชาติที่ ๑๐๐ เกิด ภิกษุได้สดับ เสียงของอุบาสิกาด้วยหูทิพย์ จึงระลึกถึงชาติที่ ๑๐๐ ได้เห็นอุปาการะ

ของอุบาสิกาแล้ว มีจิตเบิกบาน กล่าวสนทนารธรรมในมรรค ๔ ผล ๔
กันทางไตรจิตและปรินิพพาน ณ ที่นั่นเอง

เรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า คนที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏนั้น เมื่อมีความ
สัมพันธ์กันในรูปแบบต่างๆ ก็ย่อมจะประพฤติดิพพลาดต่อกันบ้าง
เก้อหนุนกันบ้าง เรียกว่าทำดีต่อกันบ้าง ทำร้ายต่อกันบ้าง ตามกระแส
กิเลสที่เกิดขึ้นในวาระนั้นๆ จึงควรสังเวชสลดจิต ให้อภัย ไม่อยากก่อ
กรรมทำเข็ญอะไรกันอีกต่อไป

๖. สงเคราะห์เอื้อเพื่อ การสงเคราะห์เอื้อเพื่อกันเล็กๆ น้อยๆ จะ
ช่วยให้มีสัมพันธ์ไมตรีต่อกันดีขึ้น การให้ เป็นเครื่องสมานไมตรีและ
เป็นเครื่องผูกมิตร ทำให้จิตใจของอีกฝ่ายหนึ่งอ่อนโยน และจิตใจ
ของเราก็อ่อนโยนลงด้วย

๗. ลองนึกแยกธาตุ พิจารณาดูให้ดีจะเห็นว่ามนุษย์เราประกอบ
ด้วยธาตุ ๔ หรือธาตุ ๖ กล่าวคือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ และวิญญาณ
เราโกรธอะไร? โกรธธาตุ ๔ โกรธทำไม? โกรธไปก็แค่นั้นไม่มีอะไรดีขึ้น
อีกไม่นาน ทั้งเขาและเราก็จะตายจากกันไป ทำให้สบายดีกว่า

เมื่อคิดได้ดังนี้ เข้าใจว่าความโกรธคงระงับลง หมั่นพิจารณา
เนืองๆ ก็ย่อมจะลดความโกรธที่เกิดขึ้นแล้วได้ อันที่จริงบางทีที่เรา
โกรธก็เพราะถือนั่นถือนี่ ถือตัวถือตนว่าเราเป็นอย่างนั้น เขาเป็น
อย่างนี้ คิดแล้วก็เจ็บใจ ที่เจ็บใจก็เพราะนำมาคิด ถ้าไม่คิดเสียก็ไม่
เจ็บใจ และหมดเรื่อง

วิธีละความโกรธ อาจจะมีวิธีอื่นอีกบ้าง ท่านที่เคยโกรธและ
เคยชนะความโกรธมาด้วยวิธีใด ลองเขียนเล่าสู่กันฟังบ้าง ก็จะเป็น
ประโยชน์แก่คนทั่วไปและเป็นกุศลมิใช่น้อย

วิธีละความหลง

ความหลง คือ ความไม่รู้ตามเป็นจริง ความเขลา ความมืดของดวงจิต ที่ว่าไม่รู้ตามเป็นจริงนั้น คือรู้ไปเสียอีกอย่างหนึ่งจากความเป็นจริง เมื่อเป็นดังนี้ จึงทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนขึ้น คือทำให้เห็นผิด เข้าใจผิด สำคัญมั่นหมายผิด เห็นดีเป็นชั่ว เห็นชั่วเป็นดี เห็นสิ่งที่เป็นสาระว่าไม่เป็นสาระ ส่วนสิ่งที่ไม่เป็นสาระกลับเห็นว่าเป็นสาระ ดังนี้ เป็นต้น เรียกว่า ความหลง ที่หลงเพราะขาดปัญญา ขาดโยนิโสมนสิการ คือ ความรอบรู้และความรอบคอบ เมื่อสาดแสงสว่างคือปัญญาเข้าไป ความมืดก็หายไป ความหลงผิดก็ยอมหายไปด้วย เหมือนอย่างว่าคนยืนอยู่ในที่มืดมองอะไรๆ เห็นไม่ถนัด จึงทำให้เข้าใจผิด เห็นผิดไปจากความเป็นจริง เช่น อาจเห็นกิ่งไม้เป็นแขนของผี เห็นดอกไม้เป็นหัวผี เป็นต้น แต่พอสาดแสงสว่างเข้าไปก็看得见ตามเป็นจริง ข้อนี้ฉันใดในชีวิตคนก็เหมือนกัน เพราะใจมืดด้วยกิเลสต่างๆ จึงทำให้เห็นผิด เข้าใจผิดไป พอแสงสว่างคือปัญญาเกิดขึ้นทำลายโมหะได้ ก็ยอมเห็นตามเป็นจริง

พระพุทธเจ้าทรงแสดงตัวอย่างไว้ในเรื่องความวิปัสสนาคลาดเคลื่อน เช่น

๑. สิ่งไม่เที่ยง เห็นว่าเที่ยง
๒. สิ่งเป็นทุกข์ เห็นว่าสุข
๓. สิ่งไม่งาม เห็นว่างาม
๔. สิ่งไม่มีตัวตน เห็นว่ามีตัวตน

ยกตัวอย่างขั้น ๕ คือ รูป (สสารต่างๆ), เวทนา (ความรู้สึกสุข ทุกข์และไม่สุขไม่ทุกข์), สัญญา (ความจำได้หมายรู้), สังขาร (ความคิดปรุงแต่ง), วิญญาณ (จิตหรือวิญญาณ ธรรมชาติรู้หรือธาตุรู้) ทั้ง ๕

นี้ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตนโดยสภาพของมัน ใครไปเห็นว่าเที่ยง สุข มีตัวตน แล้วเข้าไปยึดถือไว้ก็ย่อมจะได้รับทุกข์โทมนัสมากขึ้น เพราะไปฝืนความเป็นจริงของมัน

นอกจากนี้ คนที่เห็นบุญเป็นบาป เห็นบาปเป็นบุญ ตรงกันข้ามกับความเห็นของบัณฑิตหรือนักปราชญ์ก็เพราะโมหะเหมือนกัน

เมื่อใดเขาอบรมจิต พัฒนาปัญญาให้เจริญขึ้น เขาย่อมเห็นเช่นเดียวกับที่นักปราชญ์เห็น รู้อย่างที่นักปราชญ์รู้ เข้าใจอย่างที่นักปราชญ์เข้าใจ เหมือนคนตาดีเหมือนกัน ย่อมเห็นสีอย่างเดียวกัน ถ้าเขายังตาบอดอยู่ จะให้เขาเห็นสีได้อย่างไร

การพัฒนาจิตและปัญญาให้เจริญ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำลายโมหะ พระพุทธองค์ตรัสว่า ความหลงก่อให้เกิดโทษนานาประการ โมหะทำให้จิตฟุ้งซ่าน เร่าร้อน เมื่อใดความหลงครอบงำบุคคล เมื่อนั้นเขามีแต่ความมืด

เด็กๆ มีโมหะมาก ยังไม่ได้อบรมจิตและปัญญา จึงขาดเหตุผล คิดเอาแต่อารมณ์ตัว ผู้ใหญ่ที่อบรมจิตและปัญญาแล้ว โมหะย่อมน้อยลง ดำเนินชีวิตตามเหตุผลมากขึ้น ส่วนผู้ใหญ่ที่ไม่ได้อบรมจิตและปัญญาก็คงเหมือนเด็กที่อายุมากขึ้นเท่านั้นเอง และดูน่ารำคาญกว่าเด็กจริงๆ เสียอีก

โลก โกรธ หลง ทั้ง ๓ ประการนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในฐานะที่เป็นอกุศลมูล คือรากเหง้าของอกุศล ต้นเค้าของความชั่ว เมื่อโลก โกรธ หรือหลงเกิดขึ้น อกุศลอื่นที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น

ขอให้ลองพิจารณาดูเถิด ไม่ว่าความชั่วใดๆ ที่เกิดแก่ตัวเราหรือแก่สังคม ย่อมต้องมีกิเลส ๓ อย่างนี้อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นมูลอยู่ทั้งนั้น ถ้าโลภ โกรธ หลง เบบางลง เรื่องยุ่งยากต่างๆ ก็จะมีเบบบางลงด้วย ความทุกข์ก็ลดน้อยลงด้วยเหมือนกัน

๒. การทำกุศลหรือความดีให้เกิดขึ้น

เมื่อละชั่วได้แล้ว ถ้ายังไม่ทำความดี ชีวิตก็ยังไม่พ่องอยู่ ยังมีได้ทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ซึ่งเขาเหล่านั้นได้ทำประโยชน์ให้แก่เรา โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง คนเราทุกคนเกิดมาพร้อมด้วยหนี้บุญคุณของผู้อื่น มีมารดาบิดาเป็นต้น จึงต้องทำความดีเพื่อใช้หนี้สังคมนั้น จริ่งอยู่ การละความชั่วได้นั้นเป็นความดีอย่างหนึ่ง แต่ชีวิตจะไม่สมบูรณ์ ถ้าไม่ทำความดีด้วย ดังกล่าวแล้ว

วิธีสร้างความดี

การทำความดีนั้น ต้องมีวิธีทำหรือวิธีสร้าง ต่อไปนี้เป็นวิธีการบางอย่างในการทำความดี เรามีวิธีอย่างน้อย ๒ วิธีคือ

๑. พยายามให้กุศลจิตเกิดขึ้นบ่อยๆ ด้วยมนสิการถึงคุณความดี หรือพิจารณาถึงคุณค่าของความดี

๒. เมื่อกุศลจิต คือความคิดที่จะทำความดี (ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง) เกิดขึ้นแล้วให้รีบทำทันที เพราะถ้ายังลังเลรีรออยู่ จิตใจจะน้อยไปในบาปหรือในความชั่ว กล่าวคืออาจกลับใจไม่ทำเสีย

ข้อความทั้ง ๒ ดังกล่าวมา สมกับพระพุทธภษิตที่ว่า

“อภิตถเรถ กลยาเณ ปาปา จิตุตตํ นิวารเย
ทนุํ หิ กรโต ปุณฺณํ ปาปสมิ รมตี มโน”

แปลว่า **“ควรรีบทำความดี ควรห้ามจิตเสียจากบาป เมื่อ
ทำความดีช้า หรือมัวลังเล รือรออยู่ ใจยอมยินดีในความชั่ว”**

จิตใจของคนเรากล้ากลอกแปรปรวนเร็ว เดี่ยวจะเอาอย่างนั้น เดี่ยวจะเอาอย่างนี้ ตามไม่ค่อยทัน เพราะความนึกคิดของคนนั้น ไม่เที่ยง มีเหตุปัจจัยปรุง เมื่อเหตุปัจจัยปรุงให้ดีก็ดีไปชั่วคราว พอ เปลี่ยนเหตุปัจจัยใหม่ คือได้เหตุปัจจัยชั่วก็กลับเป็นชั่วเสียอีก นำเปื้อน หมาย พระอริยเจ้าทั้งหลายท่านจึงฝึกจิตทำใจของท่านให้มั่นคงแจ่มใส จนเหตุปัจจัยอะไรๆ มาทำให้แปรปรวนไม่ได้ เป็น ออกดี อสงฺขตฺ (เหตุ ปัจจัยทำอะไรๆ ไม่ได้ ปรุงไม่ได้) คงที่ สงบอยู่อย่างนั้น ไม่ต้องขึ้นๆ ลงๆ เหมือนเด็กๆ ที่ประเดี๋ยวก็หัวเราะ ประเดี๋ยวก็ร้องไห้

พระพุทธภษิตข้างต้นนี้ พระพุทธเจ้าตรัสเพราะปรารถนาเรื่อง พราหมณ์คนหนึ่งเรียกว่า จูเพกสาฎก (ผู้มีผ้าน้อยผืนเดียว) มีเรื่อง ย่อดังนี้

ในเมืองสาวัตถี มีพราหมณ์และพราหมณีที่ยากจนอยู่ครอบครัว หนึ่ง สองสามีภรรยา มีผ้านุ่งคนละผืน แต่มีผ้าห่มเพียงผืนเดียวต้อง ผลิตกันใช้ เมื่อมีธุระต้องไปข้างนอก ไปพร้อมกัน ๒ คนไม่ได้ เพราะ ไม่มีผ้าห่ม (เทียบกับการใช้เสื่อของพวกเราสมัยปัจจุบัน เมื่อออกนอก บ้านต้องใส่เสื่อ ไม่มีเสื่อใส่ ไม่กล้าออก - ว.ศ.)

วันหนึ่งมีการโฆษณาให้คนไปฟังธรรมของพระพุทธเจ้าที่ เขตวนาราม สองสามีภรรยาจึงหันเข้าปรึกษากันว่า ใครจะไปกลางวัน ใครจะไปกลางคืน เพราะไปพร้อมกันไม่ได้ ไม่มีผ้าห่ม ตกกลางคืนจะให้

พราหมณ์ (ภรรยา) ไปก่อนตอนกลางวันเพราะเป็นผู้หญิง

พราหมณ์ผู้เป็นสามีไปฟังธรรมตอนกลางคืน ฟังไป ฟังไป เกิดซาบซึ้งในรสพระธรรม เลื่อมใสแรงกล้า มีปิติปรากฏมาก ต้องการบูชาพระศาสดาด้วยผ้าห่มของตน แต่นึกเป็นห่วงไปถึงพราหมณ์ว่า ถ้าถวายพระพุทธรเจ้าเสีย นางจักไม่มีผ้าห่มเมื่อจำเป็นต้องออกไปภายนอกศรัทธาจิต (ความคิดในการถวายผ้าแก่พระพุทธรเจ้า) และมัจฉะจิต (ความคิดห่วงเหนียวไว้ให้ไม่ถวาย) ของเขา ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ อยู่เช่นนี้ตลอดเวลาปฐมยามและมัชฌิมยาม

พอถึงปัจฉิมยาม (ประมาณตี ๒ ล่วงแล้ว) เขาคิดว่าถ้าปล่อยให้มัจฉะจิตครอบงำอยู่อย่างนี้ คงไม่พ้นจากอบาย ๔ เป็นแน่แท้ จึงได้พยายามข่มความตระหนี่ แล้วนำผ้าห่มเข้าไปวางไว้แทบพระยุคลบาทแห่งพระศาสดา พร้อมกับเปล่งเสียง ๓ ครั้งว่า “เราชนะแล้ว”

พระราชอาปเสนทิโกศล ประทับทรงธรรมอยู่ที่นั่นด้วย ทรงสดับเสียงนั้น ให้ราชบุรุษไปถามว่า พราหมณ์นั้นชนะอะไร เมื่อทรงทราบเรื่องละเอียดแล้ว พระองค์ทรงเห็นว่าพราหมณ์ทำสิ่งที่ทำได้ยาก จึงพระราชทานผ้าสาฎกให้คู่หนึ่ง พราหมณ์ได้ถวายผ้าสาฎกคู่หนึ่งแด่พระศาสดาอีก พระราชาจึงพระราชทานให้ ๒ คู่, ๔ คู่, ๘ คู่ และ ๑๖ คู่ โดยลำดับ พราหมณ์ได้ถวายผ้าทั้งหมดแด่พระศาสดา พระราชาพระราชทานให้อีก ๓๒ คู่

คราวนี้พราหมณ์ได้เก็บไว้ ๒ คู่ เพื่อตนคู่หนึ่ง เพื่อภรรยาอีกคู่หนึ่ง นอกนั้นได้ถวายพระศาสดา ที่รับไว้ ๒ คู่ก็เพื่อป้องกันคำติเตียนจากผู้อื่นว่าหยิ่งจองหอง พระราชามีพระมหากรุณาพระราชทานผ้าเป็นอันมาก มิได้รับไว้ใช้สอยเลยแม้แต่ผืนเดียว

พราหมณ์คิดว่า ฝ้านั้นดีเกินไป ไม่เหมาะสมกับตน จึงนำไปทำ ฝ้าเพดานไว้ในพระคันธกุฎีของพระศาสดาผืนหนึ่ง อีกผืนหนึ่งทำ เพดานไว้ที่บ้านของตน ในห้องที่นิมนต์พระสงฆ์มาฉันเป็นประจำ

เย็นวันนั้น พระราชาปเสนทิเสด็จไปเฝ้าพระศาสดา ทอดพระเนตร เห็นฝ้ากัมพลนั้น ทูลถามว่าใครนำมาบูชา พระศาสดาตรัสตอบว่า พราหมณ์เอกสาฎก พระราชาทรงเลื่อมใสว่า พราหมณ์ได้เลื่อมใสใน บุคคลที่พระองค์ทรงเลื่อมใสเหมือนกัน จึงพระราชทานสิ่งของและ บุคคลให้อีกมาก คือ ช้าง ๔ เชือก ม้า ๔ ตัว กหาปณะ (เงินตรา) ๔ พัน หลึง ๔ คน ทาสี ๔ คน ชาย ๔ คน และบ้านให้เก็บส่วยได้ ๔ ตำบล

การที่พราหมณ์ตัดสินใจเด็ดเดี่ยว ถวายฝ้าผืนเดียวของตนแด่ พระศาสดามีผลมากถึงเพียงนี้

ภิกษุสาวกของพระผู้มีพระภาค ทราบเรื่องนี้แล้วสนทนากัน ในธรรมสภาว่า “พราหมณ์เอกสาฎกถวายทานในเนืองนิตย์ให้ผลมาก ในวันนี้ทีเดียว น่าอัศจรรย์แท้”

พระศาสดาเสด็จมายังธรรมสภา ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุทั้งหลาย สนทนาแล้ว จึงตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพราหมณ์ถวายฝ้าสาฎกตั้งแต่ปฐมยาม เขาจะได้ของอย่างละ ๑๖ ถ้าถวายในมัชฌิมยามจะได้ของอย่างละ ๘ แต่นี้เขาถวายตอนใกล้รุ่ง จึงได้ของอย่างละ ๔ ภิกษุทั้งหลาย บุคคล เมื่อจะทำความดีก็ควรรีบทำ ไม่ควรให้กุศลจิตเสื่อมไปเสีย เมื่อบุคคล ทำกุศลช้า เมื่อกุศลนั้นจะให้สมบัติย่อมให้ช้าเหมือนกัน จึงควรรีบทำ กุศลกรรมในขณะที่กุศลจิตเกิดนั่นเอง” ดังนี้แล้วได้ตรัสพระคาถาว่า “อภิตถเรถ กลยาเณ... ควรรีบทำความดี...” เป็นต้น

บาป ว่าโดยเหตุคือสภาพที่เศร้าหมอง เป็นเครื่องเศร้าหมองของกาย วาจา ใจ ที่เรียกกันทั่วไปว่าความชั่ว ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง มันไปแปดเปื้อนส่วนใด ย่อมทำส่วนนั้นให้เศร้าหมอง บาปจึงเป็นของโสโครกที่ไม่มีตัวตนแต่ก็รู้ได้

ว่าโดยส่วนผล เป็นชื่อของความทุกข์ กล่าวให้เข้าใจง่ายก็คือ มีผลเป็นทุกข์ เป็นความร้อนใจ พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า

“สเจ ภายถ ทุกขสฺส สเจ โว ทุกขมฺปิย
มากตถ ปापกํ กมฺมํ อวิ วา ยทิ วา รโห”

“ถ้าเธอทั้งหลายกลัวความทุกข์ ถ้าความทุกข์ไม่เป็นที่รักของเธอทั้งหลายไซ้ ขอเธอทั้งหลายอย่าได้ทำบาปทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ”

ในที่บางแห่งตรัสว่า **“ที่ลับสำหรับผู้ทำบาปไม่มี เพราะไม่ว่าที่ใด แม้ว่างจากผู้อื่น ก็ไม่เคยว่างจากตน ตนย่อมรู้เห็นเป็นพยานอยู่เสมอว่าชั่วหรือดี จริงหรือเท็จ”**

ความกล้าในการทำบาปนั้น เป็นความกล้าที่ไม่ดี จึงไม่ควรกล้า คนไม่ทำบาปเพราะรังเกียจบาป ท่านเรียกว่า คนมีหิริ ไม่กล้าบาปเพราะกลัวผลอันตรายของมัน ท่านเรียกว่า คนมีโอตตปปะ หิริและโอตตปปะ ทั้งสองอย่างนี้เป็นธรรมช่วยคุ้มครองโลก ช่วยทำให้โลกสะอาด คนไม่มีหิริโอตตปปะ ย่อมหาโอกาสทำบาปได้เสมอ คนกล้าที่แท้จริงต้องเป็นคนกล้าสละบาป

คนเราเกิดมา มีอวัยวะทุกส่วนทั้งภายในและภายนอกเหมือนกัน ทำไมบางคนจึงปรากฏแก่ผู้อื่นเสมือนมีกลิ่นเหม็น บางคนปรากฏแก่ผู้อื่นเสมือนมีกลิ่นหอมอยู่ในตน

วิธีทำจิตให้สงบ

การทำจิตให้สงบนั้นมีอยู่หลายวิธีด้วยกัน
เช่นการเป็นคนไม่จู้จี้ขี้อาเรื่อง
ไม่ทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่
ไม่มักวิตกกังวลเรื่องที่ล่วงมาแล้ว
และเรื่องอันยังไม่เกิดขึ้น
การทำงานด้วยความขยันขันแข็ง
ใช้เวลาให้หมดไปกับการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง
การเป็นผู้มีเหตุผล การเล็งเห็นทั้งคุณและโทษ
ของสิ่งที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง
การพยายามมองบุคคลและเหตุการณ์ต่างๆ
ในแง่ดีตามสมควร การทำจิตให้สงบ
ด้วยวิธีการบำเพ็ญสมาธิหรือสมถภาวนา
และการอบรมจิตให้มีปัญญาที่เรียกว่า
“วิปัสสนาภาวนา”

คำตอบก็คือ เพราะพวกแรกแปดแปดไปด้วยบาป พวกหลัง
เอิบอาบอยู่ด้วยบุญหรือความดี พวกแรกถูกมองด้วยสายตาที่รังเกียจ
ขยะเขยง พวกหลังถูกมองด้วยสายตาที่นิยมชมชอบ

มนุษย์เราต้องเกิดในสังคัม อยู่ในสังคัมและตายในสังคัม การ
ที่ถูกสังคัมรังเกียจเพราะเป็นคนบาปนั้น เป็นความทรمانอย่างหนึ่ง
เป็นความอัปยศ มองหน้าใครไม่สนิท ไม่มองอาจในที่ประชุม ตนเองซึ่ง
รักตนเป็นที่สุดแล้วยังรังเกียจและดูหมิ่นตนเองได้ ไยเล่าจะไม่ได้รับ
การรังเกียจและดูหมิ่นจากผู้อื่น

บาปจึงเป็นสิ่งควรกลัวและควรหลีกเลี่ยง ตรงกันข้ามกับบาป
คือบุญหรือความดี

บุญ โดยส่วนเหตุหมายถึงความฟ่องแผ้ว ความบริสุทธิ์ ความ
ดีงาม ธรรมชาติเครื่องชำระล้าง กาย วาจา ใจ ให้ปราศจากมลทิน
เหมือนน้ำที่ใสสะอาด เป็นน้ำแท้ๆ ไม่เจือปนด้วยฝุ่นหรือโคลนตม
ย่อมมีอานุภาพในการล้างสิ่งที่แปดเปื้อนด้วยสิ่งโสโครก นอกจากนี้
น้ำที่ใสสะอาดยังมีคุณประโยชน์อย่างอื่นอีกมากมายสุดจะพรรณนาให้
หมดสิ้นได้

ว่าโดยส่วนผล หมายถึง ความสุข สมพระพุทธรูปที่ว่า

**“ภิกษุทั้งหลาย เธออย่ากลัวบุญเลย คำว่าบุญนี้เป็นชื่อของ
ความสุข”** บุคคลเมื่อทำบาป ย่อมทำด้วยกาย วาจา ใจ ฉันทใด เมื่อ
ทำบุญ ก็ย่อมทำด้วยกาย วาจา ใจ ฉันทนั้น กายที่ประกอบด้วยบุญ
เป็นกายดี วาจาที่ประกอบด้วยบุญ เป็นวาจาดี ใจที่ประกอบด้วยบุญ
เป็นใจดี ที่สำคัญที่สุดคือใจ เพราะใจเป็นใหญ่ เป็นประธาน เมื่อใจดี
กาย วาจา ย่อมดีตาม

“ดี” เป็นคำที่หวานที่สุดคำหนึ่ง คำนี้ไปติดอยู่กับสิ่งใด ย่อมทำให้สิ่งนั้นมีค่าขึ้นทันที สลาก “ดี” จึงเป็นที่ต้องการทั่วไป ตรงกันข้ามกับ “ชั่ว” “เลว” ซึ่งเป็นที่รังเกียจ และทำให้ของหรือคนลดค่า

เป็นหน้าที่ประการหนึ่ง และประการสำคัญของมนุษย์ที่จะต้องแสวงหาความดีใส่ตน หรือปรับปรุงตนให้ดี เป็นหน้าที่ซึ่งจะต้องทำจนตาย รามือและเลิกไม่ได้ ถ้าเลิกหรือหยุดก็เป็นการให้โอกาสแก่บาป

วิธีรักษาคุณความดี

การรักษาคุณความดีเป็นภาระอันยิ่งใหญ่อย่างหนึ่งของมนุษย์ และตามความรู้สึกของข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นภาระอันมีเกียรติยิ่ง การกระทำสิ่งใดก็ตาม ถ้าเป็นการกระทำเพื่อรักษาความดีก็รู้สึกว่าเป็นการกระทำที่มีเกียรติ แม้จะทุกข์ยากลำบากและขมขื่นบ้าง ก็มีความชื่นใจ แอบแฝงซ่อนเร้นอยู่ด้วย

ตัวอย่างเช่นความทุกข์ยากลำบากของพ่อแม่ที่ต้องถนอมเลี้ยงลูก เพื่อทำหน้าที่ของพ่อแม่ให้ดีที่สุด เพื่อรักษาคุณความดีของตน ในฐานะที่เป็นพ่อแม่ ความทุกข์ยากลำบากของนักพรต เช่น พระสงฆ์ ผู้ซึ่งเคารพในธรรมวินัย ต้องการประพฤดิธรรมวินัย รักษาไว้ให้สมบูรณ์ ต้องต่อสู้กับความปรารถนาฝ่ายตำนานาประการ ก็เพื่อรักษาความดีของตนไว้ไม่ให้เสื่อม พ่อแม่เป็นผู้นำภาระอันมีเกียรติยิ่ง จึงได้รับเกียรติจากลูกที่ดี สมณะหรือนักพรตก็เช่นกัน จึงได้รับเกียรติจากศาสนิกชน ครูอาจารย์ได้รับการเชิดชูเกียรติจากศิษย์ ก็เพราะเหตุเดียวกัน คือเพราะท่านรักษาคุณความดีไว้ตามฐานะของท่านและพยายามทำให้ดียิ่งๆ ขึ้นไปอีก

การทำความคิดดี ยังง่ายกว่าการรักษาคุณความดี เปรียบเหมือน การมีลูกง่ายกว่าการเลี้ยงดูบำรุงรักษา ลูก บางคนทำความดีมาเกือบ ตลอดชีวิต พอรักษาคุณความดีไว้ไม่ได้สักครั้งสองครั้ง ก็กลายเป็น คนเสีย และคนก็มักพูดถึงกันตรงที่เสียนั้น แง่อย่างดีทั้งหมดใหญ่ พอแมลงวันลงไปนอนตายอยู่สักตัว ผู้ที่จะมาซื้อกินก็รังเกียจ มีแต่ เจ้าของแ่งเท่านั้นที่จะหาทางแก้ไข เช่นตักแมลงวันทิ้งแล้วต้มให้เดือด ใหม่ ชีวิตของคนก็เหมือนกัน มีดีมาก มีชั่วเพียงเล็กน้อยคนทั้งหลายก็ เฟื่องมอง และพากันรังเกียจตรงชั่วเล็กน้อยนั้นแหละ ผ่าขาวทั้งผืนมีจุด ดำอยู่นิดเดียว ก็มองเห็นเป็นตำหนิและเห็นเด่นชัดมาก ชีวิตของคน ก็เหมือนกัน ยิ่งบริสุทธิ์ผุดผ่องมากเท่าใด ข้อบกพร่องเล็กน้อย คนก็ ยิ่งมองเห็นได้ง่าย

เพราะฉะนั้น การรักษาคุณความดีจึงเป็นของยากอย่างยิ่ง พระอริยเจ้าทั้งหลายท่านจึงพยายามทำความดีชนิดที่ไม่ต้องเป็นภาระ กังวลกับการรักษาอีกต่อไป สิ่งที่จะมาทำลายความดีก็คือความชั่ว สิ่งที่จะให้ทำความชั่วก็คือกิเลส การทำลายกิเลสจึงเท่ากับทำลาย บ่อเกิดของความชั่ว เมื่อกิเลสสิ้นแล้ว บ่อเกิดของความชั่วก็ไม่มี สิ่งที่จะ มาทำลายความดีก็สิ้นสูญ จึงไม่ต้องกังวลกับเรื่องการรักษาความดี อีกต่อไป เป็นการปลดเปลื้องภาระอันยิ่งใหญ่ เป็นความสงบสุขอัน ยิ่งใหญ่

คราวนี้ **ปัญหาว่า อะไรคือเครื่องมือในการรักษาคุณความดี คำตอบก็คือ ความไม่ประมาท** กล่าวคือ การมีสติระวังอยู่เสมอ ไม่ นิ่งนอนใจ ไม่วางใจ อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เมื่อยังไม่ถึงความ สิ้นกิเลสก็อย่านอนใจ”^๑ (ภิกขุ วิสุตาสมาปาที อปฺปตฺโต อาสวกฺขย)

^๑ ธรรมัญจวรรค ธรรมบท

ความชั่วที่จะมาทำลายความดีนั้น มักเกิดจากความนอนใจ หรือความประมาทว่าไม่เป็นไร รุ้ร่วน้อยๆ ของเรืออาจทำให้เรือจมได้ ไฟน้อยๆ อาจเผาเมืองได้ เพราะฉะนั้นผู้รักษาเรือ รักษาเมือง ไม่ควรประมาท ควรริบอดรุ้ร่ว และดับไฟดุ่นน้อยที่จะเป็นอันตรายนั้นเสีย เรื่องเล็กๆ น้อยๆ อาจลุกลามใหญ่โตเป็นสงครามกลางเมืองได้แบบ “น้ำผึ้งหยดเดียว” ผู้ต้องการรักษาความสามัคคี จึงต้องระวังเรื่องเล็กๆ น้อยๆ โดยไม่ประมาท เพราะความประมาทเป็นมลทินของผู้รักษา (ปมาโท รกฺขโต มลํ - พระพุทธภาษิต) มองในทางตรงข้ามว่า ความไม่ประมาท เป็นคุณธรรมของผู้รักษา

รวมความว่าเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนเราที่จะต้องรักษาคุณความดีที่ได้ทำไว้แล้ว และควรจะต้องถือเป็นหน้าที่อันมีเกียรติ ใครเขาจะมาทำอะไรให้อย่างไร ซึ่งบางทีอาจทำให้เราเสียได้เหมือนกัน แต่ถ้าเราถือว่าเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องรักษาคุณความดี เราก็จะรักษาคุณความดีไว้ได้ อย่างเรื่องพระมหากัสสป สวากผู้ใหญ่องค์หนึ่งของพระพุทธเจ้า เทพธิดา (แปลงเป็นมนุษย์) ลงมาปฏิบัติท่าน เช่นกวาดบริเวณกุฏิ ตั้งน้ำฉันทน้ำใช้ให้ พอท่านรู้ ท่านก็ไม่ยอมให้ทำ เขาจะอ้อนวอนสักเท่าไรว่าเพื่อเป็นบุญของเขา ท่านก็ไม่ยอม ท่านพูดว่าเป็นหน้าที่ของท่านเหมือนกันที่จะต้องสำรวมระวังไม่ให้มีเรื่องต่างพร้อย ให้พระรุ่นหลังนำไปกล่าวอ้างได้ว่า แม้พระมหากัสสปยังมีเทพธิดาลงมาปฏิบัติ ทำไมเล่าพวกเขาจะมีสตรีมาเฝ้าปฏิบัติบำรุง เช่นนั้นบ้างไม่ได้

วิธีสร้างความดี เป็นเรื่องยิ่งใหญ่ในชีวิตมนุษย์ ผู้ที่รู้จักความดีและความชั่วแล้ว แต่ถ้าไม่รู้จักสร้างความดีหลีกเลี่ยงความชั่วก็จะสร้างความสำเร็จ เหมือนคนที่รู้ว่าตึกนั้นคืออะไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง แต่ถ้าไม่รู้จักวิธีสร้าง ก็ไม่อาจสร้างตึกให้สำเร็จได้ สร้างแล้วพัง ในที่สุดก็อ่อนใจเลิกสร้างไปเอง

คนที่คิดจะสร้างความดีก็เช่นเดียวกัน ถ้าไม่รู้จักวิธีสร้าง สร้างแล้วล้มๆ ในที่สุดก็เลิกประกอบคุณงามความดี เห็นว่าไม่ได้ผลอะไรเมื่อเลิกสร้างคุณความดีเสีย แล้วก็จะหันมาสร้างความชั่วแทน นำชีวิตไปสู่ความตกต่ำลุ่มจมในที่สุด

วิธีสร้างความดีนั้นมีหลักที่สำคัญอยู่ประการหนึ่ง คือ ศึกษาให้รู้แจ้งว่าความดีที่แท้จริงนั้นคืออะไร?

คนส่วนมากรู้จักความดีปลอมมากกว่าความดีแท้ ลักษณะความดีที่แท่นั้นมีหลายอย่าง เช่น

๑. ทำความดีเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น คือ เพื่อประโยชน์ของคนที่เราทำดีด้วยจริงๆ ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของเรา ถ้าเราจะได้ประโยชน์บ้างก็เป็นเพียงผลพลอยได้หรือเป็นประโยชน์รอง ถ้ามีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ของตน แม้ผู้อื่นจะพลอยได้รับด้วยก็ยังไม่เป็นความดีแท้

๒. ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ หรือไม่บริสุทธิ์ใจ ถ้าบริสุทธิ์ก็เป็นความดีแท้ ถ้ามีเจตนาอันไม่บริสุทธิ์แฝงเร้นอยู่ด้วยก็เป็นความดีเทียม

๓. ทำดีมีผู้รู้เห็นมากหรือมีผู้รู้เห็นน้อย คนส่วนมากชอบทำความดีให้มีผู้รู้ผู้เห็น ยิ่งรู้เห็นมาก ประกาศโฆษณามาก ยิ่งรู้สึกว่ามีแต่ นักปราชญ์ที่แท้จริงกลับมองเห็นว่า การทำความดีแบบปิดทองหลังพระ เป็นความดีที่แท้จริง โบราณท่านว่า ความดีที่มนุษย์ไม่เห็น

นั้นเทวดาท่านเห็นและฟ้าดินก็ประทานผลดีให้ ที่สำคัญก็คือตนของตนนั้นแหละรู้เห็นยิ่งกว่าผู้ใด ความเศร้าหมองและความฟ่องแผ้วแห่งจิตอันเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์และสุขนั้น ใครเล่าจะมองเห็นได้ดียิ่งกว่าตัวเราเอง

๔. ความดีนั้น ทำถูกหรือทำผิด คนตั้งใจจะทำความดีแต่ทำผิดก็มี ถ้าทำความดีผิดๆ ก็ไม่เป็นผลดีทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่น ตัวอย่างเช่น ถ้าเศรษฐีคนหนึ่งมีเงินเป็นกระสอบ เข้าซื้ก็ตั้งโต๊ะหน้าบ้านบริจาคเงินแก่ผู้ต้องการ เพราะเห็นว่าการบริจาคเงินเป็นเรื่องดี คนทั้งหลายในเมืองนั้น ก็พากันเกียจคร้านไม่ทำงาน และใช้จ่ายเงินสุรุ่ยสุร่ายสามะเลเทเมา เมื่อหมดเงินแล้วก็มาขอใหม่ การทำอย่างนี้ไม่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ การทำความดีอย่างนี้เป็นการทำผิด

อีกตัวอย่างหนึ่ง สมมติว่าผู้คูนักโทษเกิดเมตตากรุณาในพวกนักโทษขึ้นมา เห็นว่าการติดคุกของพวกเขาลำบากนัก จึงปล่อยนักโทษออกจากคุกทั้งหมด เห็นเป็นการให้อภัย เป็นคุณธรรม อันนี้ก็เป็นการทำความดีที่ผิด ฯลฯ การทำความดีที่ผิดนั้นไม่เป็นความดีแท้ แต่เป็นความดีปลอมหรือเทียม

ส่วนการทำความดีที่ถูกนั้น จะต้องเป็นประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่ตน ผู้อื่น สังคมเอาเป็นเยี่ยงอย่างได้ ถ้าผู้อื่นทำอย่างนั้นบ้างก็เป็นประโยชน์แก่ผู้ทำตาม

๕. ทำความดีอย่างยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรม บางคนตั้งหน้าแต่จะทำความดี เช่น การให้อภัย เมตตากรุณา โดยมีได้นึกถึงความยุติธรรม หรือผลเสียอันจะเกิดขึ้นอย่างร้ายแรงภายหลังแก่ผู้ที่ได้

รับภัยและเมตตากรรมนั้น ตัวอย่างเช่น ข้าราชการฝ่ายปกครอง ไม่ลงโทษคนผิด หรือครูไม่ลงโทษนักเรียนที่ทำผิด พ่อแม่ทำตนเป็นคนใจดี ไม่หาวิธีลงโทษลูกเกรงเกียจคร้านเสียแต่ต้นๆ ปล่อยไว้ จนผู้ทำผิดนั้นเคยชินกับความผิดพลาดบกพร่อง และทำมากขึ้นจนประสบความสำเร็จ ความเสียหายใหญ่หลวงในบั้นปลาย อย่างนี้เรียกว่าทำดีโดยไม่คำนึงถึงความยุติธรรม ลงท้ายก็เป็นโทษแก่คนที่เราทำดีด้วยนั่นเอง ไม่เป็นความดีแท้ ถือเป็นความบกพร่องเสียด้วยซ้ำไป เพราะฉะนั้น การทำความดีจะต้องยุติธรรมด้วย ต้องลงโทษคนที่ควรได้รับโทษ ให้รางวัลคนที่ควรให้รางวัล

๖. ความดีที่ทำนั้น ทำอย่างครึ่งๆ กลางๆ หรือทำอย่างสมบูรณ์ ข้อนี้หมายความว่า การทำความดีที่จะให้ได้ผลดีจริงเต็มเม็ดเต็มหน่วย และเป็นความดีที่แท้จริงนั้น จะต้องทำอย่างสม่ำเสมอ ไม่ทำๆ หยุดๆ หรือทำครึ่งๆ กลางๆ การสั่งสมความดีนั้น เหมือนหยาดน้ำหยดลงในภาชนะ ถ้าสั่งสมทุกวันก็จะเต็มเปี่ยมไปด้วยความดี ถ้าทำๆ หยุดๆ บุญหรือความดีนั้นก็พร่องอยู่เสมอไม่เต็มบริบูรณ์

๗. ความดีนั้นใหญ่หรือเล็ก ข้อนี้ถือเอากุศลเจตนาและประโยชน์ที่ผู้อื่นจะได้รับเป็นเกณฑ์ ถ้าจิตประกอบด้วยกุศลเจตนามาก ถือว่าเป็นความดีอันแท้จริงยิ่งใหญ่ หรือหากว่าสิ่งที่ทำนั้นเป็นเรื่องเล็กน้อยในความรู้สึกของผู้ทำ แต่เป็นประโยชน์แก่คนหมู่มาก ก็ถือว่าเป็นความดีอันแท้จริงยิ่งใหญ่เช่นกัน ตัวอย่างการช่วยเหลือราษฎรผู้ทุกข์ยากให้มิที่ทำกิน หรือการลดภาษีอากรแก่ผู้มีรายได้น้อย การสั่งให้เอาใจใส่ทุกซอกทุกซอของผู้เจ็บป่วยไม่ให้ทอดทิ้งพวกเขา การสั่งสอนให้คนรู้จักความดี ความชั่ว ให้กลับตัวจากทางชั่วมาดำเนินอยู่ในทางดี มีศีลธรรม มีความเข้าใจในชีวิตอย่างถูกต้อง เหล่านี้ล้วนเป็นความดีที่ยิ่งใหญ่ทั้งสิ้น

๘. ความดีนั้นทำยากหรือทำง่าย ความดีที่ทำยากเป็นความดีที่แท้จริง ในหนังสือโอวาทสี่ของท่านเหลี่ยวฝาน^๒ ได้กล่าวอธิบายพร้อมทั้งยกตัวอย่างเกี่ยวกับความดีที่ทำยากนี้ไว้ว่า

“สมัยก่อน ท่านผู้คงแก่เรียนมักจะพูดว่า ถ้าจะเอาชนะใจตนเองให้ได้ ต้องเริ่มจากจุดที่ขมใจได้ยากที่สุดก่อน ถ้าสามารถเอาชนะได้ จุดอื่นๆ ก็ไม่สำคัญเสียแล้ว ย่อมจักเอาชนะได้โดยง่าย ลูกศิษย์ของท่านขงจื้อ ชื่อฝานฉือ ได้ถามท่านอาจารย์ว่า เมตตาดุธรรมนั้นเป็นอย่างไร ท่านขงจื้อตอบว่า การทำสิ่งที่ยากที่สุดให้ได้เสียก่อน จึงจะชนะใจตนเองได้ เมื่อเอาชนะใจตนเองได้แล้ว ความเห็นแก่ตัวก็หมดไป จึงบังเกิดเมตตาดุธรรม พ่อจะยกตัวอย่างให้ฟัง ลูกจะได้เข้าใจง่ายเข้า ที่มณฑลเจียงสี มีท่านผู้เฒ่าแซ่ซู่ ท่านยังชีพด้วยการสอนหนังสือตามบ้านอยู่มาวันหนึ่ง มีชายคนหนึ่งเป็นหนี้เพราะความยากจน เมื่อไม่สามารถชำระหนี้ได้ เจ้าหนี้ก็ยึดภรรยาของชายผู้นี้ไปเป็นคนใช้ ท่านผู้เฒ่าซู่เกิดความสงสารสามีภรรยาคู่นี้ยิ่งนัก จึงยอมเสียสละเงินที่ออมไว้จากการสอนหนังสือเป็นเวลาสองปี นำมาใช้หนี้แทนชายผู้นั้น ทำให้สามีภรรยาคู่นี้ไม่ต้องแยกจากกัน

“อีกตัวอย่างหนึ่ง มีชายคนหนึ่งยากจนยิ่งนัก จึงนำบุตรชายและภรรยาไปจำนำไว้ ได้เงินมาพอประทังชีวิต เมื่อถึงกำหนดไม่มีเงินจะไปไถ่คืน ภรรยาเดือดร้อน คิดจะฆ่าตัวตาย บังเอิญท่านผู้เฒ่าจางรู้เรื่องเข้า มีความสงสารยิ่งนัก จึงนำเงินที่เก็บสะสมมาแล้วถึงสิบปีมาใช้หนี้แทนให้ พ่อแม่ลูกจึงมีโอกาสกลับมาอยู่ร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง

^๒ ท่านเหลี่ยวฝานเป็นชาวจีน เมื่อสมัย ๕๐๐ ปีเศษมาแล้ว เกิดราว พ.ศ. ๒๐๕๒ เขียนหนังสือนี้ไว้เมื่ออายุ ๖๕ ปี ตรงกับ พ.ศ. ๒๑๖๐

“ท่านผู้เฒ่าซูและท่านผู้เฒ่าจาง ล้วนแต่ได้ทำสิ่งที่ทำได้อย่าง ยิ่ง เงินที่ท่านสะสมไว้คนละสองปีและสิบปีนั้น ท่านก็หวังว่าเมื่อทำมาหากินไม่ได้แล้วก็ได้พึ่งเงินจำนวนนี้ประทังชีวิตต่อไป เป็นเงินที่ต้องใช้เวลาอันยาวนานสะสมไว้วันละเล็กละน้อย แต่ท่านทั้งสองก็สามารถตัดใจช่วยเหลือคนที่ไม่รู้จักกันเลยแม้แต่ชนิดได้ในพริบตาเดียว นี่คือการทำความดีที่ยากยิ่งจริงๆ”

หัวข้อสำหรับพิจารณาความดีที่แท้จริงว่าเป็นอย่างไรรวม ๘ ข้อ ตั้งแต่ ๑ - ๘ นี้ ได้นำเฉพาะหัวข้อจากหนังสือ*โอวาทสี่ของท่านเหลียวฟาน* ใน*โอวาทข้อที่ ๓* ส่วนคำอธิบายประกอบหัวข้อนั้นเป็นของผู้เขียนเอง ความจริงท่านเหลียวฟานได้อธิบายประกอบไว้ดีมาก ขอให้ท่านผู้อ่านลองหาหนังสือเล่มนี้มาอ่านดู จะได้ประโยชน์ไม่น้อยทีเดียว

การทำความดีต่อผู้อื่นนั้น ก็จะต้องแล้วแต่โอกาส จังหวะเวลา ก็มีความสำคัญเช่นกัน การช่วยเหลือผู้อื่นนั้นมีวิธีการมากมาย ประมวลแล้วก็สามารถแยกออกได้ ๑๐ วิธีด้วยกัน คือ

๑. ช่วยเหลือผู้อื่นทำความดี
๒. รักและเคารพทุกคนอย่างเสมอหน้า
๓. สนับสนุนผู้อื่นให้เป็นผู้มีความดีพร้อม
๔. ชี้ทางให้ผู้อื่นทำความดี
๕. ช่วยเหลือผู้ที่อยู่ในความคับขัน
๖. กระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ
๗. อย่าทำตนเป็นปุโสเมฝ้าทรัพย์ ต้องหมั่นบริจาค
๘. อารงไว้ซึ่งความเป็นธรรม
๙. เคารพผู้อาวุโสกว่า
๑๐. รักชีวิตของผู้อื่นดุจชีวิตของตน

ทั้ง ๑๐ หัวข้อนี้ ท่านอธิบายขยายความไว้อย่างน่าสนใจมาก
ในโอวาทสี่ของท่าน

๓. การทำจิตให้ผ่องแผ้ว

กิเลสเป็นสิ่งเศร้าหมองของจิต จิตผ่องใสอยู่ตามธรรมชาติ
ดังพระพุทธพจน์ว่า ปภัสสรมิตํ ภิกขเว จิตตํ อาคนตุเกหิ อุกกิลเสหิ
อุกกิลิฏฺฐํ แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย จิตนี้ผ่องใส แต่เศร้าหมองไปเพราะ
กิเลสที่จรมา

เปรียบเหมือนน้ำสะอาด แต่เศร้าหมองเพราะสิ่งปนเปื้อน เมื่อ
นำสิ่งปนเปื้อนออกแล้ว น้ำก็กลับใสสะอาดดังเดิม การทำจิตให้บริสุทธิ์
แท้จริงจึงต้องมุ่งไปที่การกำจัดกิเลส

ความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นกิเลสสำคัญที่เป็น
อกุศลมูล คือรากเหง้าของอกุศล เพราะเมื่อ ๓ อย่างนี้ อย่างใดอย่าง
หนึ่งมีแล้ว ก็จะทำให้อกุศลอื่นๆ ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญ
มากขึ้น

ใครจะมีอุดมคติอย่างไรก็ตามเกิด แต่สิ่งหนึ่งที่ไม่ควรลืม คือ
อุดมคติในการกำจัดและทำลายกิเลส มนสิการ (ทำในใจ) อยู่เสมอว่า
เราเกิดมาเพื่อกำจัดกิเลสให้หมดสิ้น หรือพัฒนาตนไปสู่ความดีจนถึง
ที่สุด คือไม่มีความชั่วหลงเหลืออยู่เลย คนไทยโบราณเข้าใจเรื่องนี้ดี เรา
จะเห็นคำอธิษฐานอันเป็นอุดมคติของท่านปรากฏอยู่ทั่วไปในที่สาธารณะ
สถาน โบราณวัตถุที่สร้าง หรือเมื่อท่านรักษาศีลให้ท่าน ก็จะมีคำ
อธิษฐานอันเป็นอุดมคติว่า “ขอบุญนี้ หรือทานนี้ จงเป็นไปเพื่อความสิ้น
อาสวะ (กิเลส) จงเป็นปัจจัยให้ได้นิพพาน (การดับกิเลส) (อิหฺ เม ทานํ

อสาวกุชยาวหฺ โหตุ นิพพานปจฺจโย โหตุ)” ดังนี้ นอกจากนี้ยังมีใจ
เพื่อแผ่ถึงสรรพสัตว์ทั่วหน้า ด้วยการอุทิศส่วนกุศลที่ตนทำแล้ว ให้แก่
สัตว์ทั้งหลายทุกหมู่เหล่า ฝึกอธยาศัยให้เป็นผู้ไม่เห็นแก่ความสุขของ
ตนเพียงผู้เดียว

การสละกิเลสเป็นภารกิจอันสำคัญของมนุษย์ทุกคน เพราะการ
เกิดมาแต่ละชาติก็เพื่อพัฒนาตนให้ถึงขั้นสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้
ในที่สุดแห่งการพัฒนาก็คือ มีความดีล้วนๆ ไม่มีความชั่วหลงเหลืออยู่
เลย ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป แม้เมล็ดพืชที่พัฒนาดีที่สุดแล้ว
ก็มีแต่เนื้อล้วนๆ ไม่มีเมล็ด เช่น มะละกอ มะม่วง หรือทุเรียนที่พัฒนา
ถึงที่สุดแล้ว เนื้อมากและดี เมล็ดลีบ เพาะไม่ขึ้นอีก เป็นการพ้นจาก
เวียนว่ายตายเกิดเช่นเดียวกัน

เพื่อชำระจิตให้บริสุทธิ์นี้ ควรทำจิตให้สงบก่อน อันท่านเรียกใน
ภาษาธรรมว่า อุปสมะ (ความสงบจิต) หรือทำจิตให้สงบปราศจากความ
วุ่นวายทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความวุ่นวายอันเกิดจากกิเลส มี
โลภ โกรธ หลง เป็นต้น

ความสงบ ไม่ใช่ความอยู่เฉย หรือที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า
inactive แต่ความสงบ ทำให้คน active มากทีเดียว ความฟุ้งซ่าน
อันตรงกันข้ามกับความสงบต่างหากเล่า ที่ทำให้คนเกียจคร้านจับจด
ทำอะไรไม่เป็นล่ำเป็นสัน เมื่อมีความสงบใจเกิดขึ้นในบุคคลใด เขา
ย่อมทำและพูดด้วยความสงบ ทำให้ชีวิตของเขาสดชื่นแจ่มใสอยู่เสมอ
เหมือนต้นไม้หรือพืชพันธุ์ที่ได้น้ำได้อาหารดีย่อมสดชื่น ตรงกันข้ามกับ
ต้นไม้หรือพืชพันธุ์ที่ขาดน้ำขาดอาหารย่อมเหี่ยวแห้งอับเฉา

ภาวะชีวิตที่สดชื่นของบุคคล ทำให้สามารถเข้าใจปัญหาต่างๆ ได้
อย่างทะลุปรุโปร่ง ปัญหาชีวิตและความลึกลับต่างๆ ของธรรมชาติ
เราสามารถเข้าใจได้โดยผ่านทางความสงบนี้เอง

แต่ความสงบนั้นมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ความสงบแท้และความสงบเทียม ความสงบแท้ให้ความสุขแท้ ความสงบเทียมให้ความสงบอย่างเทียม ความสงบแท้คือความสงบอันเกิดจากการได้ทำคุณงามความดี การสร้างบุญกุศล ความสงบอันเกิดจากใจที่เป็นสมาธิตั้งมั่นไม่หวั่นไหว หรือความสงบอันเกิดจากการเอาชนะกิเลสได้ ดับกิเลสได้ แม้เพียงชั่วครู่ชั่วคราว จนถึงดับกิเลสได้ถาวร เป็นสันติสุขถาวร (Eternal peace หรือ Lasting peace) ส่วนความสงบเทียมนั้นคือความสงบเพราะการสนองความต้องการที่ปลุ่่งขึ้นฟูขึ้นได้เป็นคราวๆ ไป สมองได้คราวหนึ่งก็สงบไปคราวหนึ่ง แล้วปลุ่่งขึ้นอีกฟูขึ้นอีก การฟูขึ้นปลุ่่งขึ้นในครั้งหลังๆ จะรุนแรงหนักหน่วงยิ่งกว่าครั้งก่อนๆ เสียอีก จะต้องคอยสนองความอยาก ความปรารถนากันอยู่ร่ำไป เหมือนเติมเชื้อไฟซึ่งในระยะแรกดูท่าจะสงบลงเพราะเชื้อยังสดอยู่ แต่พอเชื้อแห้งเกรียมลุกไหม้ดีแล้ว ไฟก็จะไหม้แรงยิ่งขึ้นทุกคราวไป

ความสงบเทียม ทำให้เกิดความทุกข์อย่างเทียม เหมือนความสุขของคนไข้ที่ได้กินของแสด่ง ส่วนความสงบแท้ก่อให้เกิดความสุขอย่างแท้ เหมือนความสุขของคนไข้ที่ได้กินยาอันเหมาะสมแก่โรคนั้นเข้าไปตัดโรค ทำให้โรคหายขาดไป ทุกขเวทนาอันเกิดจากโรคหายขาดไป

อันที่จริง ความดิ้นรนของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ก็เพื่อระงับหรือสงบความต้องการอย่างใดอย่างหนึ่ง จะทรมนทรมายอยู่ตลอดเวลาที่ยังสนองความต้องการไม่ได้ เมื่อสนองความต้องการได้ครั้งหนึ่ง ความทรมนทรมายก็สงบลง เรียกว่า ความสุข

ความสงบขั้นสูงสุดที่เรียกกันว่า นิพพาน นั้น จึงเป็นความสุขอันสูงสุด เป็นความสุขที่แท้จริง ไม่มีความสุขใดเหนือความสงบ คือ พระนิพพาน นิพพานจึงเป็นความสุขอย่างยิ่ง (นิพพานํ ปรมํ สุขํ)

นิพพานก็คือความดับกิเลสได้อย่างเด็ดขาดเป็นเรื่องๆ ไป นี่หมายถึงนิพพานของพระอริยะตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป กิเลสอันใดที่ท่านละได้แล้ว กิเลสอันนั้นไม่เกิดขึ้นอีกหรือไม่กำเริบอีก บางที่ท่านก็ใช้คำว่า “วิมุตติ” แทน “นิพพาน” อย่างในพระสูตรบางแห่งท่านกล่าวว่า “ความหลุดพ้นของเราไม่กำเริบ (อกุปฺปา เม วิมุตฺติ) ชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายของเรา ภพใหม่ไม่มีแก่เรา”

เมื่อใช้คำว่า วิมุตติ แทน นิพพาน วิมุตติคือความหลุดพ้นจากกิเลสชั่วคราวของปุถุชนก็มี เรียกว่า **ตทังควิมุตติ** หลุดพ้นด้วยองค์ธรรมนั้นๆ เช่น หลุดพ้นจากพยาบาทด้วยธรรมคือเมตตา เมื่อได้มีเมตตาประจำใจ เมื่อนั้นพยาบาทไม่มี การหลุดพ้นจากกิเลสของผู้ได้ฌานก็มี เรียกว่า **วิขัมภณวิมุตติ** ช่มกิเลสไว้ด้วยอำนาจฌาน เหมือนคนเป็นโรค กินยาคุมโรคไว้ได้ไม่ให้กำเริบ แต่พอหมดฤทธิ์ยา โรคก็กำเริบต่อไป ต้องมียาอีกชนิดหนึ่งที่สามารถเข้าไปตัดโรคได้ จึงหายขาดไม่ต้องคุมอีกต่อไป นั่นคือ **สมุจเฉทวิมุตติ** หลุดพ้นอย่างเด็ดขาด ได้แก่ความหลุดพ้นของพระอริยะเจ้า

อย่างไรก็ตาม พอจะกล่าวได้ว่า นิพพานหรือความสงบนั้นเป็นความต้องการโดยธรรมชาติของมนุษย์ กล่าวคือ โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์เราต้องการความสงบ ไม่ต้องการความวุ่นวาย แต่ที่ต้องวุ่นวายไม่สงบก็เพราะมีบางสิ่งบางอย่างมากระตุ้นเร้า จิตใจจึงดิ้นรนไปตามแรงกระตุ้นเรานั้น เปรียบเหมือนน้ำ ซึ่งเมื่อว่าโดยธรรมชาติแล้ว มัน

สงบ เยือกเย็น แต่ที่มันร้อนบ้าง เป็นฟอง เป็นคลื่นบ้าง ก็เพราะเหตุ
อื่นๆ ไม่ใช่โดยธรรมชาติของมัน

ความสุขที่เกิดจากความวุ่นวายกับความสุขที่เกิดจากความสงบ
นั้น คุณภาพต่างกันมาก ที่เกิดจากความวุ่นวาย ควรจะเรียกว่า ความ
เพลิดเพลินตื่นเต้นจะถูกกว่า ส่วนที่เกิดจากสงบนั้นแหละควรจะเรียก
ว่าความสุขเต็มความหมาย เมื่อพูดถึงความสุข เราไม่ควรละเลยเรื่อง
คุณภาพของความสุข เพราะเป็นสิ่งสำคัญ เรื่องเสื้อผ้าอาหารเรานึกถึง
คุณภาพ แต่เรื่องความสุข ทำไมคนส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยนึกถึงคุณภาพ
นึกแต่ว่าขอให้มีความสุข ความพอใจ ความเพลิดเพลินก็แล้วกัน จะได้
มาโดยวิธีใดก็ช่าง **คุณภาพของความสุขเป็นสิ่งสำคัญมาก** ถ้าบุคคลใด
แสวงหาความสุขที่ด้อยคุณภาพอยู่เสมอแล้ว จิตใจของเขาก็จะสูญเสีย
คุณภาพ เมื่อจิตสูญเสียคุณภาพแล้ว พฤติกรรมทางกาย วาจา ของ
ผู้นั้นก็พลอยสูญเสียคุณภาพไปด้วย พูดอย่างสามัญว่า พฤติกรรม
ทางกาย วาจา ของเขา เป็นสิ่งไม่พึงประสงค์ของผู้อื่น ทำให้เป็นที่
ดูหมิ่นของคนทั้งหลาย ส่วนผู้ที่แสวงหาความสุขที่มีคุณภาพดีอยู่เสมอ
เช่น ความสุขจากการหาวิชาความรู้ ความสุขจากการบำเพ็ญคุณงาม
ความดี ความสุขที่ได้จากความสงบใจ ซึ่งเป็นความสุขที่ประณีตแล้ว
จิตของเขาก็จะมีคุณภาพดีขึ้นทุกวันๆ เมื่อคุณภาพจิตดี คุณภาพของ
จิตก็สูง พฤติกรรมทางกาย วาจา ของท่านผู้นั้นก็พลอยดีงามสูงส่งไป
ด้วย เป็นที่นิยมยกย่องของคนทั้งหลาย ตนเองก็ดำรงชีวิตอยู่อย่างมี
ความสงบสุขขึ้นบาน

ความสงบทำให้เกิดคุณธรรมต่างๆ มากมาย และเป็นที่อยู่
อันประเสริฐของดวงจิต ใครทำได้ก็จะเห็นอานิสงส์ด้วยตนเอง

การทำจิตใจให้สงบนั้นมีอยู่หลายวิธีด้วยกัน เช่นการเป็นคนไม่จู้จี้
ซีเอาเรื่อง ไม่ทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่ ไม่มักวิตกกังวลเรื่องที่ล่วง
มาแล้ว และเรื่องอันยังไม่เกิดขึ้น การทำงานด้วยความขยันขันแข็ง ใช้
เวลาให้หมดไปกับการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง การเป็นผู้มีเหตุผล การ
เล็งเห็นทั้งคุณและโทษของสิ่งที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง การพยายามมอง
บุคคลและเหตุการณ์ต่างๆ ในแง่ดีตามสมควร การทำจิตใจให้สงบด้วย
วิธีการบำเพ็ญสมาธิหรือสมถภาวนา และการอบรมจิตให้มีปัญญาที่
เรียกว่า “วิปัสสนาภาวนา”

จะขยายความแต่ละวิธีด้วยข้อความสั้นๆ เพียงเล็กน้อย

๑. การไม่จู้จี้ซีเอาเรื่อง คนที่จู้จี้ซีเอาเรื่อง นอกจากทำลายความ
สงบของตนเองแล้ว ยังจะทำลายกำลังใจ ทำลายขวัญและทำลาย
ความสุขสำราญของผู้ใกล้ชิด เช่นคนในครอบครัวเป็นต้นด้วย ไม่มี
ใครชอบคนจู้จี้ บางคนบ่นว่าบ้านวุ่นวายเหลือทนแล้ว ความจริงสาเหตุ
แห่งความวุ่นวายคือตนเองนั่นเอง ทำให้คนอื่นๆ พลอยวุ่นวายไปด้วย
หมด เป็นความจำเป็นเหลือเกิน ที่บางครั้งหรือเสมอๆ ที่เราผู้ไม่บอด
ก็ควรทำเป็นบอด ไม่หนวกก็ควรทำเป็นหนวกเสียบ้าง จะน่ารักขึ้นและ
ทำสังคมที่เราอาศัยให้สงบร่มเย็นน่าอยู่ขึ้น อนึ่ง คนที่จู้จี้ซีเอาเรื่องนั้น
โดยทั่วไปมักสำคัญตนว่าเป็นผู้ฉลาดเหนือคนอื่น เห็นคนอื่นโง่กว่าตัว
ไปหมด ความคิดอย่างนี้ไม่ฉลาดเลย คนเราทุกคนอาจโง่ในบางอย่าง
แต่ฉลาดรอบรู้ในบางอย่าง เขาย่อมทำได้ดีในสิ่งที่เขาถนัด

๒. ไม่ทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่ เพื่อความสงบสุขของเรา
เองและผู้ใกล้ชิด เราควรทำในใจไว้เสมอๆว่าจะไม่ทำเรื่องเล็กให้เป็น
เรื่องใหญ่ นี่หมายถึงรวมทั้งเรื่องดีและเรื่องไม่ดี เรื่องไม่ดีอะไรที่เกิดขึ้น
กับตนหรือผู้อื่นเพียงเล็กน้อย ก็ควรเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อยแล้วดับเสีย

ไม่ปล่อยให้มันเป็นไฟลามทุ่ง ใครทำอะไรผิดเพียงเล็กน้อย ก็ควรเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อยตามเป็นจริง ไม่ก่อให้เกิดเป็นเรื่องใหญ่เหมือนใส่เชื้อให้ไฟ ส่วนเรื่องดีอะไรเพียงเล็กน้อย ก็ไม่ทำให้เป็นเรื่องเอิกเกริกเกินดีไป คนอื่นเขาจะหมั่นไส้ เหนื่อยหน่าย ซิงซัง หรือแอบเยาะลับหลัง ไม่ทำอะไรแบบขี่ช้างจับต๊กแตน เพราะต๊กแตนมันตัวเล็กอยู่ตามทุ่งนา ไม่ต้องขี่ช้างก็จับได้ ทำไมจะต้องลงทุนขนาดขี่ช้างจับเล่า นี่ก็เป็นอุบายวิธีในการทำจิตให้สงบ

๓. ไม่คิดกังวลถึงเรื่องที่ล่วงมาแล้วหรือเรื่องที่ยังมาไม่ถึง เรื่องอะไรที่ล่วงมาแล้วมันก็ล่วงแล้ว ปล่อยให้มันล่วงไป จะเป็นเรื่องความผิด ความถูก ความดี หรือความชั่ว มันก็ล่วงไปแล้ว จะให้หวนคืนกลับมาเป็นปัจจุบันได้อย่างไร บางคนบ่นพร่ำรำพันถึงความเจริญรุ่งเรืองและความสุขสบายในอดีต จนไม่เป็นอันทำอะไรในปัจจุบัน ทอดอาลัยตายอยาก ปล่อยให้ปัจจุบันซึ่งควรจะมีประโยชน์ ไปฝังอยู่กับอดีตอันไร้ค่า ไร้ความหมาย พลอยให้ปัจจุบันเสียไปด้วย คนที่เคยรุ่งเรืองแล้ว มาตกต่ำ มักจะพร่ำรำพันถึงอดีตของตนแล้วเศร้าโศกเสียใจ ที่ถูกควรฝังอดีตเสีย แล้วมุ่งทำปัจจุบันให้ดีที่สุด อนาคตก็จะดีเอง

ส่วนบางคนมักไขว่คว้าจินตนาการถึงแต่อนาคต วาดภาพต่างๆ ขึ้นในจิตสำนึกของตน ในทางดีบ้าง ทางเลวบ้าง สุดแล้วแต่จะคิดไป ถ้าคิดไปทางดี ก็มักจะฝันค้างกลางวัน กระทบยัมย่อง ทั้งๆ ที่ไม่มีอะไรเกิดขึ้น พอถึงเวลาเข้าจริง สิ่งที่ฝันไว้ไม่ได้เป็นอย่างฝันก็โทมนัสขัดใจ โทษนั้นโทษนี้ว่าเป็นอุปสรรคของตน ที่แท้แล้ว ตนนั้นแหละเป็นอุปสรรคอันสำคัญของตนเอง

🌸 อย่าขี้หัวใจตนเอง 🌸

เหตุการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นแก่เรา ในขั้นต้น
เราอาจเห็นเป็นเรื่องเลวร้าย เป็นเรื่องโชคร้ายเหลือเกิน
แต่พอเราใช้ปัญญาพิจารณาหาทางแก้ไข
และสร้างกำลังใจให้มั่นคงบึกบึน
พยายามทำอย่างดีที่สุด เหตุการณ์ที่ว่าร้ายนั้น
อาจจะเป็นประโยชน์แก่เราเป็นอันมาก
เพราะฉะนั้น เพื่อความสงบสุขแห่งจิตใจของเรา
จึงควรมองเหตุการณ์ต่างๆ ในแง่ดีไว้ก่อน
หรือจะบริกรรมภาวนาไว้เสมอว่า “ดีเหมือนกัน”
ถ้าเราทำในใจโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ)
ไว้แบบนี้เสมอๆ แล้ว
ความผิดหวังจะทำร้ายจิตใจของเราไม่ได้
เราจะมองเห็นค่าอื่นที่ดีกว่า
สูงกว่าค่าที่เราให้ไว้กับเรื่องที่เราผิดหวังนั้น
เราจะพ้นจากภาวะที่เรียกว่า “ขี้หัวใจตัวเอง”
การมองบุคคลและเหตุการณ์ต่างๆ ในแง่ดีตามสมควรนั้น
จึงเป็นวิธีการสำคัญอย่างหนึ่งในการทำให้สงบ
ไม่วุ่นวายจนเกินเหตุ

บางคนคิดไปในทางร้าย ทำให้ซีมิเซาเศร้าหมอง หวาดหวั่นพรัน
พรึงไปเสียหมด ไม่กล้าทำอะไร ไม่กล้าคิดอะไร ไม่กล้าริเริ่มทำอะไร
เพราะมองเห็นแต่อุปสรรคและความล้มเหลวขวางอยู่ข้างหน้า ทำให้คน
ที่เขากล้าทำกล้าเสี่ยงได้โอกาสอันงาม ซึ่งคนไม่กล้าเปิดไว้ให้ ความช่าง
คิดเป็นเรื่องดี แต่ความวิตกกังวลเป็นเรื่องร้าย มักจะประหารคนที่ชอบ
วิตกกังวลให้สูญเสียกำลังในการต่อสู้กับชีวิต และให้ตายจากความ
สงบสุขของชีวิตอันตนพึงได้ฟังถึง เพราะฉะนั้น ถ้าเราตั้งใจให้แน่ว
แน่ว่า อะไรจะเกิดขึ้นในอนาคตก็ต่อสู้มันไปเท่าที่กำลังความสามารถ
จะต่อสู้ได้ เราเพียงแต่ทำปัจจุบันให้ดีที่สุดเท่านั้นก็น่าจะเพียงพอแล้ว

ในสมัยพุทธกาลมีผู้ไปถามพระพุทธเจ้าว่า “ภิกษุอยู่ป่าประพฤติ
พรหมจรรย์ สงบอยู่ บริโภคอาหารเพียงวันละมื้อเดียว ใจนิวิพรรณ
จึงผ่องใสอยู่ได้”

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “เพราะไม่เศร้าโศกถึงเรื่องในอดีต
ไม่วิตกกังวลถึงเรื่องอนาคต มีชีวิตอยู่ด้วยขณะจิตที่เป็นปัจจุบัน หรือ
อยู่ด้วยเรื่องปัจจุบัน เพราะเหตุนี้ ใจนิวิพรรณจึงผ่องใส”

(สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๗/๒๑)

การทำใจให้สงบอยู่แต่ในปัจจุบัน จึงเป็นวิธีการอันสำคัญใน
การอำนวยความสะดวกความร่มเย็นให้แก่ชีวิต ทำให้สดชื่นอยู่เสมอ ชีวิต
ควรจะเป็นอย่างนั้น

๔. การทำงาน ใช้เวลาให้หมดไปด้วยการทำงาน คนว่างงานมัก
คิดฟุ้งซ่าน เพราะฉะนั้นควรใช้เวลาแต่ละวันให้หมดไปด้วยการทำงาน
คำว่า “งาน” หมายถึง การทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงเพื่อให้จิต
จับอยู่กับสิ่งนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นงานที่ได้เงินเสมอไป อาจเป็น
งานบ้าน งานรดน้ำต้นไม้ ออกกำลังกายเล็กๆ น้อยๆ เดินเล่น

ถักไหมพรมเป็นเครื่องใช้ การนั่งสมาธิ โดยที่สวดไม่มีอะไรจะทำก็
หยิบไม้บรรทัดหรือเครื่องวัด วัดโต๊ะ เก้าอี้ เตียงนอน พื้นห้องที่เราอยู่
อาศัยว่ากว้างเท่าไร และเขียนใส่สมุดบันทึกเอาไว้

ถ้าเป็นงานประจำ งานสำคัญที่สามารถทำเงินสร้างชื่อเสียง
ให้แก่ตน หรือเป็นประโยชน์แก่สังคมด้วยแล้ว ก็ควรทำด้วยอิทธิบาท
ทั้ง ๔ คือ ฉันทะ พอใจ, วิริยะ พากเพียรบากบั่น, จิตตะ เอาใจฝึกฝน
ทำด้วยจิตใจทั้งหมด ไม่ใช่ทำสักแต่เพียงว่าพอพันตัว, วิมังสา พิจารณา
ไตร่ตรองเหตุผลในสิ่งที่ทำ คิดปรับปรุงแก้ไขให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ

การทำงาน ถือว่าเป็นเกียรติแก่ชีวิต เป็นการสร้างนิสัยที่ดี
ทำลายสิ่งชั่วร้ายในตน เช่น ความเกียจคร้าน ความท้อแท้อ่อนแอ ความ
หวังผลโดยไม่ทำเหตุ การสร้างวิมานในอากาศ การทำงานเสริมสร้าง
นิสัยความรับผิดชอบให้เกิดในตน นอกจากนี้ ยังเป็นยานอนหลับขาน
วิเศษอีกด้วย คนที่มีนิยมนอนไม่ค่อยหลับ ลองทำงานให้เหนื่อยและเล็ก
วิตกกังวล (ตามทฤษฎีข้อที่ ๓) เสีย จะนอนหลับสบายทุกคืน ลองดู
เด็กๆ ที่เล่นทั้งวัน พอค่ำก็หลับ กรรมกรที่ทำงานหนัก เช่น แบกหาม
งานอยู่ช่อมรณนต์ พอมีเวลาว่างสัก ๕ - ๑๐ นาที ก็อยากจะเอนตัว
ลงนอนและหลับได้ทันที การทำงานจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของ
ความสงบสุข ขอให้นึกว่าเพื่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตของท่าน เท่า
นี้ก็คุ้มแล้ว เกินคุ้มแล้ว สำหรับงานของท่าน

๕. ความเป็นผู้มีเหตุผล คุณธรรมข้อนี้ ช่วยให้จิตใจสงบ
ระงับได้มาก เพราะปลงใจได้ว่า ผลย่อมตามเหตุมา หรือเหตุก่อให้เกิด
เกิดผล ผลดีหรือผลร้ายที่เราได้รับนั้น ย่อมเนื่องมาจากเหตุ เหตุดี
ก่อให้เกิดผลดี เหตุชั่วก่อให้เกิดผลชั่ว และเหตุอื่นๆ เราเป็นผู้ทำเอง
อย่างน้อยที่สุดส่วนใหญ่เราเป็นผู้ทำ แม้คนอื่นสิ่งอื่นจะทำให้บ้างก็

ไม่มากเท่าเราเอง เมื่อได้รับผลดี คนทั้งหลายก็มักรีบรับที่เดียวว่าตนเป็นผู้ที่ทำเหตุดีไว้เอง แต่พอได้รับผลร้าย ทำไมไม่ค่อยยอมรับกัน มักปิดไปให้สิ่งอื่นๆ คนอื่นๆ ที่ไม่ใช่ตนเองเป็นผู้ทำ **คนมีเหตุผลย่อมมีใจหนักแน่นพอที่จะยอมรับทั้งผลดีและผลร้าย การยอมรับนั้นเองจะเป็นกุญแจดอกสำคัญไขไปสู่การแก้ปัญหาชีวิตบางอย่างที่แก้ได้ยาก ถ้าไม่ยอมรับความจริง**

นอกจากนี้ คนมีเหตุผลย่อมมองเหตุผลโดยรอบด้าน ไม่เพียงแต่เหตุผลแคบๆ ส่วนตัว แต่ยอมมองเหตุผลของคนอื่นด้วย ยอมรับความจำเป็นของผู้อื่นที่เขาต้องทำตามความจำเป็นของเขา ถ้าเราอยู่ในฐานะอย่างเขา เราอาจจะทำอย่างเขาก็ได้ แต่แต่ละคนมีความจำเป็นในชีวิตไม่เหมือนกัน และคนทั้งหลายก็มักจะยอมแพ้แก่ความจำเป็น ความจำเป็นมันบีบให้จำต้องทำอย่างนั้น เพื่อแก้ไขปัญหาหรือหาทางออกไปพลาถก่อน แต่ผู้มีเหตุผล ก็ยอมไม่อ้างเอาความจำเป็นมาทำสิ่งที่ไร้เหตุผล หรือมีเหตุผลไม่สมควร ไม่เพียงพอ ถ้าจะอ้างความจำเป็นแล้วทำชั่ว หรือเพื่อจะทำชั่ว ใครๆ ก็อ้างได้ทุกครั้งไปและทุกเรื่องไป

ความเป็นผู้มีเหตุผลเป็นที่ต้องการของคนทั้งหลาย เราจะเห็นได้จากตัวอย่างมากมายที่คนทุกคนต้องการเหตุผล แสวงหาเหตุผล เมื่อมีเรื่องน่าพิศวงหรือลึกลับซับซ้อน คนยังต้องการรู้เหตุผลมากขึ้น แต่เหตุผลไม่ใช่สิ่งที่จะเข้าใจได้โดยง่าย เพราะเหตุผลเป็นเรื่องลึกลับซับซ้อน การเห็นเหตุแล้วคะเนถึงผลก็ดี การเห็นผลแล้วสาวไปหาเหตุก็ดี เป็นเรื่องผิดพลาดได้เสมอ น้อยครั้งเหลือเกินที่เราจะคาดการณ์ได้แม่นยำ เพราะระหว่างผลที่จะเกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุ นั้น มีตัวแปรมากมายแทรกแซงเข้ามา ทำให้ผลที่มุ่งหวังเปลี่ยนไป ถ้าไม่มีตัวแปรผลอาจจะตรงตามเหตุ ตัวอย่างเช่นเราเห็นนักเรียนคนหนึ่ง สติปัญญาดี

ความประพฤติเรียบร้อย ทำข้อสอบในระหว่างเทอมได้ดีเสมอมา สุขภาพอนามัยก็ดี นี่คือเหตุ อาศัยเหตุนี้ เราคาดหมายผลไว้ว่า เด็กคนนี้จะต้องสอบได้คะแนนดีในปลายเทอม แต่พอสอบเข้าจริง ปรากฏว่า เด็กคนนี้สอบได้คะแนนน้อยเกินไปจนเกือบตก ที่เป็นดังนี้สืบได้ว่าก่อนสอบจริงและเวลากำลังสอบ เด็กคนนี้ไม่สบายทั้งทางกายและทางใจ มีเรื่องวิตกกังวลมากเกี่ยวกับสภาพในครอบครัว นี่คือตัวแปรอย่างหนึ่งที่ทำให้ผลที่เราคาดไว้เปลี่ยนแปลงไป ยังมีตัวอย่างอื่นๆ อีกมาก ขอยกมาเพียงตัวอย่างเดียว

การฝึกฝนตนให้เป็นคนมีเหตุผลนั้น มีหลักสำคัญอยู่หลายประการ เช่น

๕.๑ หัดวิเคราะห์เรื่องต่างๆ ที่ได้เรียนรู้ได้ยินได้ฟังมา วิเคราะห์เพื่อให้ได้เหตุผลของเรื่องนั้นๆ อาจเป็นการคิดเล่นๆ ก็ได้

๕.๒ ทำใจให้ตรง คือเว้นอคติ ๔ เสีย ไม่ลำเอียงเพราะรัก ชัง หลง หรือกลัว

๕.๓ ควรสนใจเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้น คือศึกษาเหตุผลจากเหตุการณ์ให้มาก ทั้งที่เกิดขึ้นแก่ตนเองและเกิดขึ้นแก่ผู้อื่น

๖. การเล็งเห็นคุณและโทษของสิ่งที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง โดยธรรมดาสิ่งต่างๆ ในโลกที่เป็นสังขตธรรม (มีปัจจัยปรุงแต่ง ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย) หรือที่เป็นโลกธรรม กล่าวคือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข อันเจือด้วยอามิส (เครื่องล่อ หลุมพราง) ย่อมมีทั้งคุณและโทษเจืออยู่เหมือนปลาที่มีก้าง ผู้บริโภคควรจะต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ เพื่อให้ปลอดภัยจากก้าง การเล็งเห็นคุณและโทษของสิ่งที่เราเข้าไปเกี่ยวข้อง จะช่วยให้เราไม่ติดใจหลงใหลในสิ่งต่างๆ อันจะมาเป็นเครื่องทำลายความสงบสุขของใจ เพราะอารมณ์เหล่านั้น จะมาทำให้ใจสั่นสะเทือน

อยู่เสมอ เหมือนน้ำที่ถูกรบกวนด้วยลมหรือวัตถุที่บุคคลโยนลงไป

ขอยกตัวอย่าง เพื่อความชัดเจนในเรื่องคุณและโทษของสิ่งต่างๆ ที่เราเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น คนที่เรารัก จริงอยู่ เขาให้ความสุข ความชุ่มชื้นแก่เราเมื่ออยู่ใกล้ ได้สนทนาด้วยมธุรสวาจา แต่เป็นทุกข์เมื่อต้องจาก เมื่อไม่ได้พบ หรือวิตกหมกมุ่นถึงเขา หรือหวาดระแวงว่าเขาจะไม่รัก หรือมีคนอื่นมาแบ่งความรักไป เมื่อเขาจำเป็นต้องเดินทางไปที่อื่น จิตใจของเราก็คอยห่วงใย เหมือนใจจะติดตามไปด้วย นี่คือส่วนที่เป็นโทษ ถ้าเราทำใจไม่เป็น ความรักและสิ่งที่รักจะให้โทษ และให้ทุกข์มากกว่าสุขหลายเท่า

ในเรื่องยศศักดิ์ สมบัติ และบริวาร ก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีทั้งคุณและโทษเจือปนอยู่ เมื่อเราได้รับส่วนที่เป็นคุณ เราก็ตื่นชมยินดี แต่พอได้รับส่วนที่เป็นโทษ ก็เศร้าโศกเสียใจ นี่เป็นเรื่องธรรมดาที่ชาวโลกเป็นกันอยู่

แต่สำหรับท่านที่ได้ฝึกฝนจิตดีแล้ว พิจารณาทั้งด้านคุณและด้านโทษของสิ่งต่างๆ อยู่เนืองๆ เมื่อได้รับส่วนที่เป็นคุณของสิ่งนี้ ก็รู้เท่าทัน ไม่เพลิดเพลิน มัวเมาประมาท เมื่อได้รับส่วนที่เป็นโทษ ก็อดทนสงบใจอยู่ได้ ปลงใจได้ว่า บัดนี้ส่วนที่เป็นโทษได้ปรากฏขึ้นแล้ว พิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริง มีสติปัญญารู้เท่าทัน เพียงเท่านี้ก็จะสามารถรักษาความสงบใจไว้ได้

๗. พยายามมองบุคคลและเหตุการณ์ต่างๆ ในแง่ดีตามสมควร
บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรา หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับเรา น่าจะมีส่วนดีอยู่บ้าง ถ้าเรารู้จักมองและค้นหาแง่ดีของบุคคลนั้น หรือเหตุการณ์นั้น บุคคลบางคนแม้จะมีส่วนร้ายอยู่เป็นอันมาก แต่ก็น่าจะมีส่วนดีอยู่บ้าง ถ้าเรารู้จักเลือกเอาส่วนดีของเขามาใช้ประโยชน์ ต้นไม้โดย

ทั่วไปจะมีประโยชน์ไม่เหมือนกัน ใครรู้ประโยชน์ของมันในส่วนใดก็นำส่วนนั้นมาทำประโยชน์ได้ บางต้นก็มีประโยชน์ทุกส่วน ทั้งราก ลำต้น เปลือก กระที่ แก่น ดอก ใบ และผล ส่วนไหนจะเป็นประโยชน์ในด้านใดก็สุดแล้วแต่ความรู้ความเข้าใจของเรา

บุคคลบางคนแม้จะเป็นคนชั่ว แต่ก็เป็นตัวอย่งให้เราเห็นความจริงว่า ทำอย่างนี้เป็นความชั่ว ถ้าเราไม่อยากชั่วก็อย่าทำอย่างนี้ เขาเป็นภาพทางไม่ดีให้เราดูอย่างชัดเจน นี่คือนประโยชน์ที่เราได้รับ ถ้าเรารู้จักมอง

เหตุการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นแก่เรา ในชั้นต้น เราอาจเห็นเป็นเรื่องเลวร้าย เป็นเรื่องโชคร้ายเหลือเกิน แต่พอเราใช้ปัญญาพิจารณาทะหนักและสร้างกำลังใจให้มั่นคงบึกบึน พยายามทำอย่างดีที่สุด เหตุการณ์ที่ว่าร้ายนั้น อาจจะเป็นประโยชน์แก่เราเป็นอันมาก เพราะฉะนั้น เพื่อความสงบสุขแห่งจิตใจของเรา จึงควรมองเหตุการณ์ต่างๆ ในแง่ดีไว้ก่อน หรือจะบริกรรมภาวนาไว้เสมอว่า “ดีเหมือนกันๆ” ถ้าเราทำในใจโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) ไว้อย่างนี้เสมอๆ แล้ว ความผิดหวังจะทำให้ร้ายจิตใจของเราไม่ได้ เราจะมองเห็นค่าอื่นที่ดีกว่า สูงกว่า ค่าที่เราให้ไว้กับเรื่องที่เราผิดหวังนั้น เราจะพ้นจากภาวะที่เรียกว่า “ขี้หัวใจตัวเอง” การมองบุคคลและเหตุการณ์ต่างๆ ในแง่ดีตามสมควรนั้น จึงเป็นวิธีการสำคัญอย่างหนึ่งในการทำจิตให้สงบไม่วุ่นวายจนเกินเหตุ

๘. การทำจิตให้สงบโดยวิธีสมาธิหรือสมถภาวนา ข้อนี้หมายถึง การผูกจิตไว้กับอารมณ์สมาธิอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่นิยมทำกันมากในหมู่พุทธบริษัทในเมืองไทยก็คืออานาปานสติคือการกำหนดลมหายใจเข้าออก

เมื่อจิตจับอารมณ์ดีแล้ว ไม่ฟุ้งซ่าน วอกแวกไปในเรื่องอื่น ความสงบสุขก็เกิดขึ้น จิตได้รับการพักผ่อนและสุขสำราญ มีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่เหลียวหาสิ่งอื่น มีความสุขสำราญอยู่ด้วยตนเอง การที่จิตของคนฟุ้งซ่านท่องเที่ยวไปก็เพื่อแสวงหาความสุข เมื่อได้รับความสุขด้วยอารมณ์ของสมาธิแล้ว มีความพอใจอยู่ด้วยอารมณ์ของสมาธินั้น จิตก็มีความสุขสำราญ ร่างกายก็กระปรี้กระเปร่าตั้งมั่นไม่หวั่นไหว หายเหน็ดเหนื่อย เมื่อยขบ ทั้งนี้เพราะความสุขสำราญใจ ย่อมแผ่ซ่านไปทั่ว เส้นประสาททุกส่วนของร่างกาย เมื่อจิตได้รับความสงบอย่างนี้แล้ว ความสุขความเบิกบานใจ ก็เอบอบซาบซ่านอยู่เป็นเวลานาน อาจจะดำรงอยู่ได้ตลอดวันตลอดคืนก็ได้

นอกจากอานาปานสติแล้ว ยังมีวิธีอื่นๆ ของสมาธิอีกมาก เช่น การเพ่งวัตถุต่างๆ จนติดตา เช่น เพ่งดิน น้ำ ไฟ ลม ที่เรียกว่า กสิณ ก็เป็นวิธีการที่ทำให้จิตสงบได้

๕. การทำจิตให้สงบโดยวิธีวิปัสสนา วิปัสสนาก็มีหลายวิธีเหมือนกัน แต่หลักสำคัญคือ การควบคุมจิตให้อยู่กับอารมณ์ปัจจุบัน เช่น การยืน เดิน นั่ง นอน ก็ให้มีสติสัมปชัญญะอยู่กับอริยาบถนั้น การกิน การดื่มด้วยสติสัมปชัญญะ หรือสำรวมอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ความยินดียินร้ายครอบงำได้ เมื่อได้เห็นรูป ฟังเสียง เป็นต้น

อนึ่ง วิปัสสนา หรือการยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนานั้น คือการพิจารณาอารมณ์ต่างๆ ทั้งที่เป็นอารมณ์ภายนอก (objects) และอารมณ์ภายใน (emotions) ให้เห็นเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่หลงผิดด้วยอุปาทาน เมื่อเห็นไตรลักษณ์แจ่มแจ้ง วิปัสสนาปัญญาเกิดขึ้น ก็เป็นเครื่องมือตัดกิเลสได้

แม้จะทำวิปัสสนา จุดมุ่งหมายพุ่งไปสู่ปัญญาก็จริง แต่ยอมผ่าน ภาวะความสงบแห่งจิตไปด้วย สงบพอที่จะใช้ปัญญาได้ถนัด ถ้าจิต ยังฟุ้งซ่านอยู่ เหมือนน้ำกระเพื่อมอยู่ แม้เราจะมีจักขุติ ก็ไม่อาจมองเห็นอะไรที่อยู่ใต้น้ำได้ ต่อเมื่อน้ำนิ่ง สงบ ผู้มีจักขุติจึงจะมองเห็นวัตถุ ที่อยู่ใต้น้ำอย่างถนัดชัดเจน เพราะฉะนั้น แม้จะเดินตามสายวิปัสสนา ก็ต้องมีสมาธิอ่อนๆ ด้วย จึงจะสามารถใช้วิปัสสนาปัญญาให้สำเร็จ ประโยชน์เต็มที่ ได้ สมาธิที่เกิดขึ้นจากการเจริญวิปัสสนานี้ ท่านเรียกว่า “วิปัสสนาสมาธิ”

รวมความว่า อุปสมะ คือความสงบนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่าง ยิ่งต่อชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสงบจากกิเลส อันเป็น เหตุแห่งความยุ่งยากทั้งหลาย ถ้าคนในโลกของเราช่วยกันสงบกิเลส ภายในตน โลกของเราจะสงบเย็นยิ่งกว่าที่เป็นอยู่ในเวลานี้หลายร้อย หลายพันเท่า กิเลสที่มีอยู่ภายในใจของแต่ละคนนั่นเอง ได้แผลงฤทธิ์ ออกมาทำลายซึ่งกันและกันให้เดือดร้อนวุ่นวายอยู่ การช่วยกันรักษา ความสงบภายในตน เป็นการช่วยโลก ช่วยสังคม ให้สงบอย่างมั่นคง ยั่งยืนและแน่นอน

ความสงบ ความผ่อนคลายแห่งจิต ความบริสุทธิ์แห่งจิต ทำให้ชีวิต สดชื่นแจ่มใส มีความสุขอยู่ด้วยตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งผู้อื่น เป็นหลัก คำสอนสำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา จัดเป็นพุทธจริยศาสตร์ อย่างสูง พุทธบริษัททั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ควรขัดเกลาจิตใจอยู่ เสมอให้บริสุทธิ์จากกิเลส ก็จะสามารถดับทุกข์ได้ “วิสุทธิ สพฺพกุเลสฺส หิ โหติ ทุกฺเขหิ นิพฺพุตติ” แปลว่า ความบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวง เป็นการ ดับทุกข์ (ทั้งปวง)

นิพพานนั้นเป็นสันติสุข ผู้มุ่งสันติสุขต้องละเหยื่อของโลก ที่เรียกในพระบาลีพุทธพจน์ว่า “โลกามิส” (Worldly gains) หมายถึง ละความพอใจ หรือไม่พอใจในกามคุณ ๕ และในโลภธรรม ๘ เพราะในสายตาของท่านผู้เช่นนั้น ความพอใจหรือไม่พอใจย่อมให้ความทุกข์ ทรมาณเท่ากัน เป็นแต่เพียงคนละด้านเท่านั้น เปรียบเหมือนมือข้างหนึ่ง จับถ่านเพลิง อีกข้างหนึ่งจับก้อนน้ำแข็ง มันย่อมให้ความทรมาณแก่มือ จันทนไม่ไหวเหมือนกัน ทั้งๆ ที่ทั้งสองอย่างนั้น เป็นสภาพที่ตรงกันข้าม พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

“ชีวิต อายุ มีน้อย ถูกชรานำไป

เมื่อชรานำชีวิตหรืออายุไปนั้น สิ่งใดๆ ก็ต้านทานไม่ได้

บัณฑิตผู้มุ่งความสงบ พิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่าเป็นภัย

เพราะจะต้องตาย พึงละโลกามิสเสีย”

(พระไตรปิฎก ส. ส. เล่ม ๑๕ ข้อ ๘)

พระอริยเจ้าระดับพระอรหันต์ ท่านจึงวางเฉยในอารมณ์ทั้ง ๖ คือ ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธัมมารมณ เป็นองค์ ๑ ในองค์ แห่งพระอรหันต์ ๑๐ (ฉัพพคสมนุชาคตตา)

เมื่อวางเฉยในอารมณ์ทั้ง ๖ ได้ ก็ดับร้อนได้ เหลือแต่ความเย็น แต่พอดี ไม่ใช่เย็นจนหนาวหรือร้อนเป็นไฟ ข้อความในอาทิตตปริยายสูตร แสดงความจริงเรื่องนี้ได้ชัดเจน

ในอาทิตตปริยายสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงความร้อนและสิ่งที่ร้อนแก่ชฎิลสามพี่น้อง พร้อมด้วยบริวารอีก ๑,๐๐๐ คน ผู้เคยบูชาไฟว่า

“สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน ที่ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นของร้อนนั้นคือ
อะไร? คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ
อัมมารมณฺ์ รวมวิญญาน ๖ สัมผัส ๖ เวทนา ๖ มีจักขุวิญญาน จักขุ
สัมผัส และจักขุสัมผัสสชาเวทนา เป็นต้น ล้วนเป็นของร้อนทั้งสิ้น ร้อน
เพราะอะไร? ร้อนเพราะไฟคือราคะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง (ไฟกิเลส)
เพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทุกข์ โทมนัส อูปายาสบ้าง (ไฟทุกข์)”

“สาวกของพระอรุโษะรู้เห็นอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในจักขุ
เป็นต้น ‘เมื่อหน่ายย่อมคลายกำหนด เมื่อคลายกำหนดก็หลุดพ้น...’

(เล่ม ๔ ข้อ ๕๕)

ฟังจบ จิตของภิกษุผู้เคยเป็นชฎิลทั้งหมด ก็หลุดพ้นจากกิเลส
ทั้งปวง

ผู้ที่พอใจในนิพพานและน้อมจิตไปเพื่อนิพพานนั้น ควรต้อง
พิจารณาให้เห็นโทษของสังสารวัฏเสียก่อน ถ้าเราสามารถระลึกชาติ
ได้ย้อนหลังไปเพียง ๑๐ ชาติ ๒๐ ชาติ เราจะเห็นสิ่งที่น่ากลัว น่า
สยดสยอง ซึ่งผ่านเข้ามาในชีวิตของเรามากมายเพียงไร จนเราไม่
อยากจะเกิดมาเพื่อประสบทุกข์โทมนัสเช่นนั้นอีก คือเห็นภัยในการ
เวียนว่ายตายเกิด

ตามนัยแห่งข้อความในอนมตคคสังยุตต์ คัมภีร์สังยุตตนิกาย
(เล่ม ๑๖) พระศาสดาตรัสว่า

“สังสารวัฏนี้ยาวนาน เจื่อนต้นไม่ปรากฏ สำหรับเหล่าสัตว์
ผู้มีวิชชาเป็นเครื่องกางกั้น มีตณหาเป็นเครื่องร้อยรัดผูกพัน เล่นไป
ท่องเที่ยวไป น้ำตาที่ไหลออกเพราะประสบกับสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะ
พลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ ร้องไห้คร่ำครวญอยู่ มีมากกว่าน้ำในมหาสมุทร

..... แม่น้ำนมแห่งมารดาที่เหล่าสัตว์ผู้ท่องเที่ยวอยู่ดื่มกิน ก็มีมากกว่า
น้ำในมหาสมุทร กองกระดูกของเหล่าสัตว์ผู้ตายแล้วตายเล่า
ถ้านำมารวมกัน ไม่ให้กระจัดกระจาย จะเป็นกองใหญ่ เท่าภูเขาเวปุลละ
นี่เฉพาะที่ตายแล้วตายเล่าอยู่เพียงกับเดียวเท่านั้น ...”

เมื่อเห็นภัยในสังสารวัฏอยู่เสมออย่างนี้ จิตของบุคคลย่อมโน้ม
ไปในนิพพาน คือ ความไม่เกิด เมื่อไม่เกิดก็ยอมไม่แก่ ไม่เจ็บและไม่ตาย
นิพพานจึงเป็นอมตธรรมที่น่าปรารถนาอย่างยิ่งในชีวิตคน

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ๆ ทรงรู้สึกว่าได้เข้าถึงธรรมอันสูงสุด
แล้ว คือความไม่ต้องเกิดมาทนทุกข์ในสังสารวัฏนี้อีกต่อไป จึงทรง
อุทานด้วยความเบิกบานพระทัยว่า

“เราแสวงหานายช่างผู้ทำเรือนคือตัณหา ซึ่งสร้างอัตภาพนี้
เมื่อไม่พบ ต้องท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏนับชาติไม่ถ้วน เราได้รู้ว่าความ
เกิดบ่อยๆ เป็นทุกข์

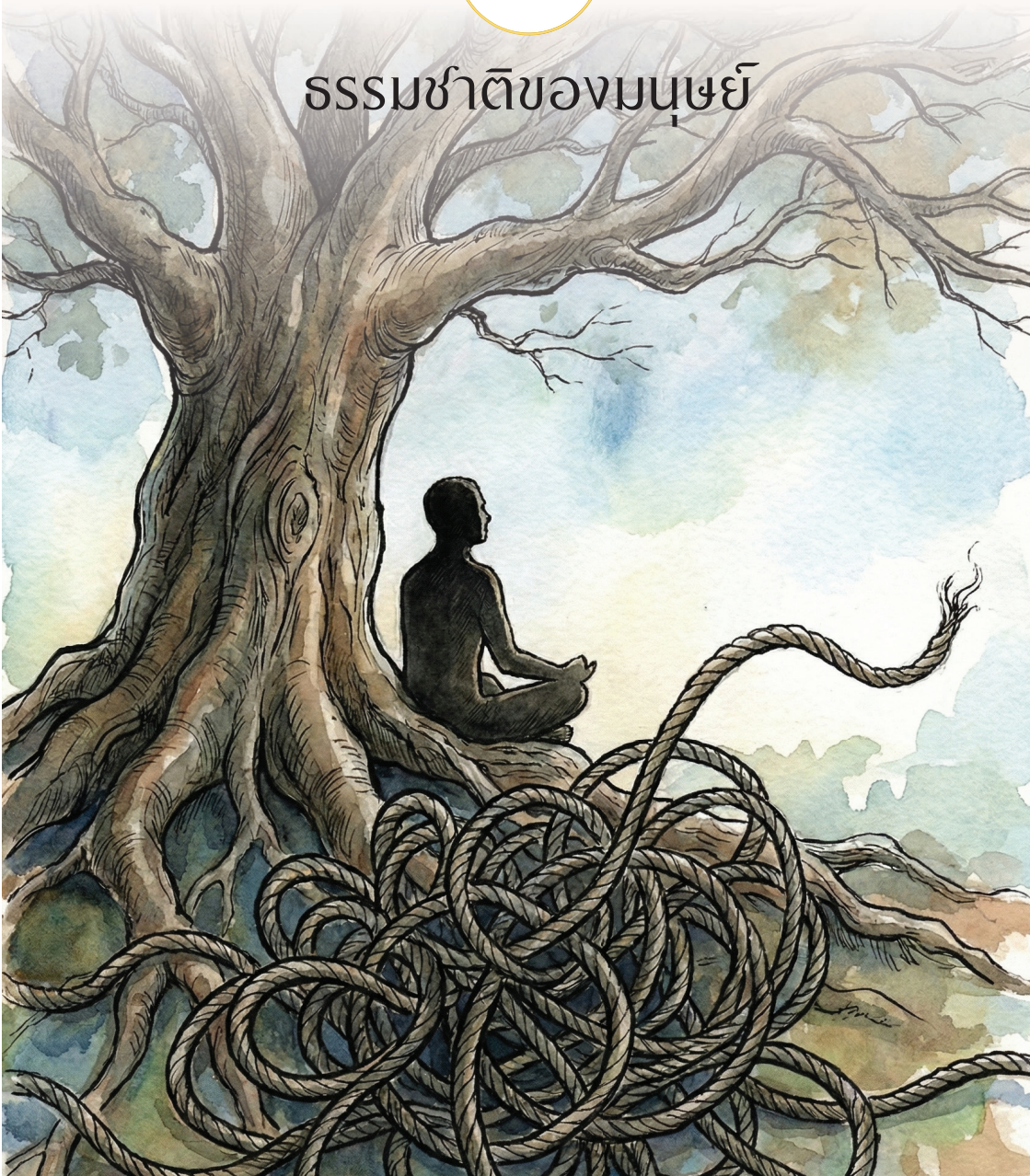
ดูก่อน นายช่างผู้สร้างเรือนคือตัณหา บัดนี้ เราได้เห็นท่านแล้ว
ท่านจะทำเรือนอีกไม่ได้ ซีโครงทั้งหมดของท่าน กล่าวคือกิเลสอื่นๆ
ทั้งหมด เราได้หักเสียแล้ว ยอดเรือนกล่าวคืออวิชชา เราได้รื้อออกแล้ว
จิตของเราเข้าถึงวิสังขาร คือสภาพธรรมที่อะไรๆ ประดังประดังมิได้แล้ว ถึง
ความสิ้นตัณหาแล้ว”

(ขุ.ธ. ๒๕)

ธรรมชาติของมนุษย์

ว่าโดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์เราเป็นอย่างไร? เกิดมาพร้อมด้วยความโน้มเอียงในทางดีหรือทางชั่ว หรือกลางๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว จะดีหรือชั่ว เพราะสิ่งแวดล้อมและการอบรมเลี้ยงดูในภายหลัง

มนุษย์ว่าโดยธรรมชาติแล้ว เห็นแก่ตัวหรือเห็นแก่ผู้อื่น หรือว่าทั้งสองอย่าง หรือว่าเป็นกลางๆ เขาจะเป็นอย่างไร ก็สุดแล้วแต่การอบรมเลี้ยงดู หรือสิ่งแวดล้อมในภายหลัง

ปัญหานี้ มีผู้แสดงความคิดเห็นขัดแย้งกันเป็น ๓ ทรรศนะ

๑. สามทรรศนะ เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์

ทรรศนะที่ ๑ เห็นว่ามนุษย์นี้ว่าโดยธรรมชาติแล้วเป็นคนชั่ว หรืออยากจะชั่วโดยธรรมชาติ ที่เขาดีขึ้นมา ก็เพราะว่าได้รับการขัดเกลาแก้ไขเปลี่ยนแปลงในภายหลัง แต่ถ้าปล่อยให้ไปตามธรรมชาติ มนุษย์ก็จะโน้มเอียงไปในทางที่ชั่ว ทรรศนะนี้เห็นว่าโดยสันดานเดิมแล้ว มนุษย์ชั่วมาแต่กำเนิด แต่มาดีเพราะการศึกษา การฝึกฝนอบรมขัดเกลา ถ้าโดยธรรมชาติของเขาเอง เขาจะมีความเอียงในทางชั่วทุจริต เห็นแก่ตัว ริษยา เป็นอาชญากร ชอบทะเลาะวิวาท ชอบสงคราม ตำราทางจริยศาสตร์จะให้เหตุผลว่าทรรศนะอย่างนี้ มีแหล่งเกิดหรือที่มา ๓ แหล่งคือ

(๑) เทววิทยาของคริสเตียน หรือหลักของคริสเตียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักคำสอนของ เซนต์ ออกัสติน ที่ยืนยันว่าคนชั่วไม่สามารถดีได้ด้วยความสามารถของตนเอง ดูเหมือนทางศาสนาคริสต์จะมีทรรศนะว่า มนุษย์มีบาปมาแต่กำเนิด นักปราชญ์ ผู้รู้ ศาสตราภิกข

ช่วยกันปลดปล่อยบาปของมนุษย์ เพราะเหตุที่มนุษย์มีบาปมาแต่กำเนิด ชั่วมาโดยกำเนิด

(๒) เหตุผลทางเศรษฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงจำนวนมาก เห็นว่ามนุษย์จะทำกิจต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของตน นักเศรษฐกรจึงมักเห็นแต่ประโยชน์ของตน เห็นแก่ตัว ทำไปเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง เป็นการแสดงว่าถ้าไม่ได้รับการขัดเกลา ไม่ได้รับการฝึกอบรมเป็นพิเศษแล้ว มนุษย์จะมีแต่ความเห็นแก่ตัว

(๓) มองในแง่ของชีววิทยา ว่ามนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทหนึ่ง สัตว์โลกโดยทั่วไป ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของตน ข้อนี้เป็นไปโดยสัญชาตญาณ มนุษย์ก็มีสัญชาตญาณเช่นนี้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นความเห็นแก่ตัว จึงเป็นความโน้มเอียงโดยธรรมชาติ ของสัตว์โลกทุกชนิด รวมทั้งมนุษย์

ทรศนะที่ ๒ เห็นว่าโดยสันดานเดิมแล้ว มนุษย์เป็นคนดี มีเหตุผลว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นสิ่งที่ดี เพราะฉะนั้น มนุษย์จึงเป็นคนดีโดยสันดาน มีนักปราชญ์ทางตะวันตก เช่น รุสโซ ซึ่งเป็นคนสำคัญคนหนึ่งที่มีความเห็นเช่นนี้ เห็นว่ามนุษย์นี้ดีโดยกำเนิด โดยสันดาน มนุษย์เป็นคนดี สิ่งแวดล้อมทำให้คนเสียไป เพราะฉะนั้น ขอให้เรากลับไปหาธรรมชาติ แล้วมนุษย์ก็จะดีเอง ท่านผู้นี้มีความเห็นอย่างนี้ กล่าวยืนยันอย่างหนักแน่น นักปราชญ์ทางตะวันออกเช่น ขงจื้อ มีความเห็นและยืนยันว่า โดยกำเนิดแล้ว มนุษย์เป็นคนดี แต่นิสัยของคนแตกต่างกันมากในภายหลังเพราะเหตุอื่น นักปราชญ์อีกท่านหนึ่งคือ เฮอ์เบิร์ต สเปนเซอร์ ก็สนับสนุนทรศนะของรุสโซ และขงจื้อ ท่านผู้นี้มีชื่อเสียงมากในทฤษฎีวิวัฒนาการ

หลักสำคัญของทฤษฎีวิวัฒนาการก็คือ มนุษย์ หรือ สิ่งมีชีวิต จะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

ทฤษฎีที่ ๓ เห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์มีศักยภาพหรือความ โนม์เอียงที่จะดีและชั่วได้เท่าๆ กัน เห็นว่ามนุษย์เกิดมาไม่ดีไม่ชั่ว แต่เป็น ไปได้สูงมากที่จะดีชั่วได้พอๆ กัน ทฤษฎีนี้ได้ให้เหตุผลหลายอย่าง เช่น ว่า การศึกษาสมัยใหม่ทางจิตวิทยาและชีววิทยาได้รายงานว่า มนุษย์ แตกต่างจากสัตว์ชั้นต่ำในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับ ลักษณะยืดหยุ่น (Flexible nature) มีความโน้มเอียงในการปรับตัว มาตั้งแต่เกิด ความสามารถในการเรียนรู้เป็นลักษณะสำคัญของมนุษย์ พอเกิดมา การสร้างลักษณะนิสัยก็เป็นไปอย่างรวดเร็ว เราบอกไม่ได้ว่า อะไรเป็นสิ่งที่เขาเรียนรู้ อะไรไม่ใช่เป็นสิ่งที่เขาเรียนรู้ การสร้างลักษณะ นิสัยนี้เป็นไปอย่างรวดเร็วมากตั้งแต่เด็กเล็กๆ พูดด้วยภาษาจิตวิทยา ว่า แยกไม่ออกว่าอะไรเป็นสิ่งที่กระทำโดยนิสัย (Habitual action) อะไรเป็นสิ่งที่กระทำโดยสัญชาตญาณ (Instinctive action) ยังมี ข้อปลีกย่อยอีกหลายอย่างเกี่ยวกับเรื่องพวกนี้

ทีนี้ถ้าท่านถามว่าทั้ง ๓ อย่างนี้ ถ้าเพื่อจะพิจารณาในแง่ของ พุทธ จะมีทฤษฎีอย่างไร ถ้าจะว่าใกล้เคียงในลักษณะของพุทธ ก็จะมี ใกล้เคียงประเด็นที่ ๓ แต่ไม่เหมือนเสียทีเดียว ที่ว่าไม่เหมือนนั้น ไม่เหมือนตรงไหน ไม่เหมือนตรงที่ทฤษฎีที่ ๓ บอกว่า มนุษย์เกิดมา ไม่ดีไม่ชั่ว แต่มีความเป็นไปได้สูงที่จะดีชั่วเท่าๆ กัน พุทธศาสนาเห็นว่าตามธรรมชาติของมนุษย์ มีทั้งดีและชั่วติดมาแต่ชาติก่อน เพราะว่า

พระพุทธรศานายอมรับเรื่องชาติก่อน เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ช่วงที่เวียนว่ายตายเกิดก็ได้สั่งสมทั้งดีทั้งชั่ว ดี - ชั่ว เหล่านั้นไม่ได้หายไปไหน ยังคงอยู่ในจิตของเขา เขาเกิดมาพร้อมทั้งดีและชั่วอยู่แล้ว จะดีมากขึ้น ถ้าได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ได้รับการฝึกฝนอบรมดี อาจจะมีชั่วได้ ถ้าได้รับการกระตุ้นที่ชั่ว ได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เลว

๒. ปมชีวิตของมนุษย์

เพราะเหตุที่มนุษย์มีทั้งดีและชั่วมาแต่กำเนิด และสลับซับซ้อนทับถมกันมาเป็นเวลายาวนานในสังสารวัฏ มนุษย์จึงมีปมชีวิต

ปมในชีวิตมนุษย์นั้น มีความสลับซับซ้อนและยุ่งเหยิงมาก มนุษย์ไม่ได้เป็นอย่างที่เราเห็น ตัวตนของเขาจริงๆ นั้นอยู่ลึกและยากที่จะเข้าใจ แม้แต่ตัวเขาเองก็รู้สึกเช่นนั้นเหมือนกัน

ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) นักจิตวิเคราะห์ชาวเยอรมัน เห็นว่ามนุษย์มีความรู้สึกขัดแย้งในตนเองอยู่เสมอเพราะ Id (อิด) เขาหมายถึงสัญชาตญาณดิบ ซึ่งมี ราคะ โลภะ หรือโทสะ เป็นมูลอยู่ สวามิปลงไปอีกก็จะพบโมหะ (ความหลง ไม่รู้จักจริง) แผงเร้นอยู่ กล่าวรวมๆ สิ่งที่ฟรอยด์เรียกว่า Id นั้น ก็คือ อกุศลเจตสิกในพระพุทธรศานานั่นเอง

ตัวที่ ๒ คือ Ego (อีโก้) ได้แก่ ความรู้สึกที่ตัวฉัน ตัวเรา คือ อหังการ หรือความรู้สึกของจิตที่ยังมีอหังการอยู่ ยังมีอัสมีมานะอยู่นั่นเอง

ทั้ง Id และ Ego คอยกระตุ้นเร้าให้คนอยากทำอะไรตามใจปรารถนา เพื่อสนองความอยาก ความต้องการทุกอย่าง ถ้ามีเพียง

เท่านั้น สังคมมนุษย์ก็คงพังพินาศไปนานแล้ว ไม่ยั้งยืนมาถึงพรอยด์ หรือมาถึงพวกเราเวลานี้

นอกจากนี้มนุษย์ยังมีจริยธรรม มีกุศลเจตสิก ที่พรอยด์เรียกว่า Super Ego (ซูเปอร์อีโก้) คอยยับยั้งเอาไว้ไม่ให้กระทำตามใจอยาก เสียทุกอย่าง ซูเปอร์อีโก้ี้มาจากไหน ก็มาจากการสั่งสอนอบรม ขนบประเพณี การกลัวโทษทัณฑ์เมื่อทำผิด สังคมได้สร้างกรอบของ สังคมขึ้นไว้และยกย่องนิยมชมเชยผู้ทำดี สิ่งเหล่านี้ได้ถ่ายทอดรับช่วง กันมาหลายชั่วอายุคนของแต่ละกลุ่มชน

เมื่อติดกับซูเปอร์อีโก้ มาเผชิญหน้ากัน อีโก้จะต้องทำหน้าที่ ตัดสินว่าจะเอาอย่างไรดี ความรู้สึกขัดแย้งภายในตน (Self - conflict) จะเกิดขึ้นตรงนี้ ทำให้มนุษย์ยุ่งยากใจในการตัดสินใจทำ แม้ซูเปอร์อีโก้ จะชนะในบางคราว แต่ก็มิได้ชนะอย่างเด็ดขาด อึดมิได้ตายไป มัน เพียงแต่ถูกกดข่มไว้เท่านั้น เมื่อใดจริยธรรมหรือซูเปอร์อีโก้อ่อนแอลง เมื่อนั้นอึดจะแผลงฤทธิ์ขึ้นมาอีก และอาจจะแผลงฤทธิ์ได้มากกว่าเดิม เพราะกดตันเอาไว้มาก มันจะระเบิดออกมา

ในสังคมที่มนุษย์มีขนบธรรมเนียมประเพณีเข้มงวดกวดขัน มนุษย์ต้องอยู่ในกรอบ ทั้งๆ ที่ใจไม่สมัคานั้น ดูอาการภายนอกเหมือน ว่าเรียบร้อยดี เพราะอึดถูกกดข่มไว้ด้วยประเพณี แต่ภายในใจของเขา จะรุ่มร้อน วุ่นวาย สับสน อึดหนาระอาใจ ไม่เหมือนผู้ที่อยู่อย่างสมัค ใจและเห็นคุณค่า

พระอรียเจ้าผู้บานออกมาจากภายใน กับปุถุชนซึ่งยังหนาด้วย กิเลส แต่สร้างทำให้เหมือนพระอรียเจ้า เพื่อประโยชน์บางอย่างนั้น แม้อาการภายนอกจะดูคล้ายกัน แต่ภายในต่างกันมาก เหมือนผลไม้

ที่สีเหมือนกัน แต่สукไม่เหมือนกัน ผลหนึ่งสุกคาคัน อีกผลหนึ่งยังอ่อน แต่รีบเก็บมาบ่มให้ผิวเหมือน ที่จริงมันเน่าใน

พระอรหันต์มีแต่ชูเปอร์อีโก้ ไม่มีอิต จิตของท่านจึงไม่มีความขัดแย้ง ไม่มีปม ชีวิตของท่านจึงสงบสุข ร่มเย็น สดชื่นอยู่ภายในเสมอ ท่านเป็นผู้ทำลายปมได้หมดแล้ว ทั้งปมด้อยและปมเชื่อง จึงเป็นผู้ไม่มีปม

๓. ความสุข ๓ ระดับ

๑. ระดับกามสุข คือ ความสุขระดับกาม ได้แก่ ความสุขที่แสวงหาได้จาก รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กามคุณ ๕ ผู้แสวงหาความสุขระดับนี้ ต้องแสวงหาโดยการไม่เบียดเบียนกัน จึงจะมีความสุขถาวรหนา ดังพระพุทธอุทานที่ว่า

“ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลก”

(อพฺยาปชฺฌมฺ สฺขํ โลกเ ปาณญเตสฺ สญฺญโม)^๑

แม้จะเป็นสามีภรรยากันก็ต้องไม่บังคับให้ฝ่ายหนึ่งทำในสิ่งที่เขาไม่ประสงค์จะทำเพื่อสนองความใคร่ ความต้องการของตน ไม่ต้องกล่าวถึงผู้อื่น ถ้าทำลงไปถือว่าเป็นการหาความสุขบนความทุกข์ของผู้อื่น ทำให้ระคนด้วยเวร ไม่เป็นความสุขที่แท้จริง ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“ผู้ใดปรารถนาสุขเพื่อตน ด้วยการนำทุกข์เข้าไปให้ผู้อื่น
ผู้นั้นทำตนให้ระคนด้วยเวร ย่อมไม่พ้นจากเวร”

(ปรทุกฺขุปรานเนน โย อตฺตโน สฺขมิจฺฉติ

เวรสฺสคฺคสฺสญฺโโจ เวรา โส น ปริมุจฺจติ)^๒

^๑ ข.อุ. ๒๕/๘๖/๕๑ อุทาน

^๒ ข.ธ. ๒๕/๕๓/๑๑ ปกิณณกวรรค

คำว่า “เวร” พจนานุกรมให้ความหมายว่า “ความพยาบาท ความปองร้าย บาบ การแสดงความรู้สึกเดือดร้อน เพราะกรรมหรือชะตากรรมของตน”

อีกอย่างหนึ่ง คือการเข้าทำหน้าที่ตามวาระของตน เช่น “เข้าเวร” เป็นต้น

ในที่นี้ หมายถึงเอาเวรตามความหมายแรก คือบาปและความปองร้าย คนดีควรจะสร้างความรู้สึกให้เป็นนิสัยว่า “ไม่เป็นความสุขของเรา ถ้าไม่เป็นความสุขของผู้อื่นด้วย” ความสุขที่เราหมั่นให้แก่ผู้อื่นนั้น มันจะย้อนกลับมาหาเราเอง ความทุกข์ก็เช่นเดียวกัน

ธรรมบท ฉบับอังกฤษแปลคำว่า “เวร” เป็น enmity บ้าง hatred บ้าง ซึ่งหมายถึงความรู้สึกเกลียดชัง ความรู้สึกเป็นศัตรูนั่นเอง เมื่อมีความรู้สึกเกลียดชังและรู้สึกเป็นศัตรูต่อกัน เวรานุเวรก็เกิดขึ้น และต่อเนื่องกันไป เป็นการนำทุกข์เข้าไปให้กันและทำลายความสุขของกันและกัน อันที่จริง ความสุขเป็นสิ่งหวานใจของสัตว์ทั้งหลาย พวกเขาจึงดิ้นรนแสวงหาความสุข แม้เพียงรู้ว่าอะไรเป็นปัจจัยแห่งความสุข พวกเขา ก็พยายามดิ้นรนแสวงหาปัจจัยนั้น เช่นเงิน เกียรติยศ ชื่อเสียง ความรัก และคนรัก เป็นต้น

แต่ความสุขอันชอบธรรมนั้น ควรจะอยู่บนรากฐานของความไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เป็นความสุขบริสุทธิ์ ไม่ระคนด้วยเวร ถ้าระคนด้วยเวรก็เป็นการทำลายกัน

๒. ระดับमानสุข มีอยู่ ๘ ชั้น ตั้งแต่ ฅมานที่ ๑ - ๘ ผู้ต้องการ ฅมานสุข ต้องเว้นกามสุขแล้วบำเพ็ญสมาธิภาวนา หรือสมถภาวนา ซึ่ง ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๓ (จริยศาสตร์ระดับสูง)

ระดับฅมานสุขนี้ ได้ในพระพุทธรูทานที่ว่า

“ความปราศจากราคะ

คือกำล่งกามทั้งหลายเสียได้

เป็นสุขในโลก”

(สุขา วิราคตา โลเก กามานัง สมตักกโม)^๓

ราคะทั้ง ๓ ระดับ คือ กามราคะ (กำหนดในกามฅน) รูปราคะ (กำหนดพอใจในรูปฅมาน ติดใจในความสุขจากรูปฅมานนั้น) ออรูปราคะ (กำหนดพอใจในอรูปฅมาน ติดใจในความสุขจากรูปฅมานนั้น)

ในที่บางแห่งแสดง “วิราคตา” ความปราศจากราคะเป็นไวพจน์ ของนิพพานก็มี เช่นในอัคคัปปสาทสูตร เป็นต้น ข้อความว่า

“ธรรมทั้งหลาย ทั้งที่เป็นสังขตะ (มีปัจจัยปรุง) และอสังขตะ (ไม่มีปัจจัยปรุง) วิราคะ ประเสริฐที่สุด...”

ความสุขในฅมานนี้ดีกว่า ประณีตกว่ากามสุข แต่คนส่วนมาก ยังติดอยู่ในกามสุขก็เพราะไม่ได้สุขที่ดีกว่านั้น

๓. นิพพานสุข คือ สุขจากการละกิเลสได้เป็นขั้นเป็นตอน ไป ตั้งแต่สุขของพระโสดาบันไปจนถึงสุขของพระอรหันต์ รวมเป็น ๔ ระดับด้วยกัน จัดตามกิเลสที่ละได้ โดยถือเอาสังโยชน์ ๑๐ เป็น บรรทัดฐาน

^๓ ขุ.อ. ๒๕/๘๖/๕๑ อุทาน

เพียงแค่พระโศดาบันก็มีความสุขมากกว่าปุถุชน และกัลยาณ
ปุถุชนมากแล้ว ไม่ต้องกล่าวถึงสุขของพระอริยบุคคลที่สูงขึ้นไป

เมื่อเทียบกับปุถุชนทั่วไปแล้ว พระโศดาบันมีทุกข์น้อย (เมื่อ
ทุกข์น้อยก็สุขมาก) พระพุทธองค์ทรงเปรียบไว้ว่า

“ถ้าเปรียบเทียบความทุกข์ของปุถุชนทั่วไปเหมือนน้ำในสระใหญ่
ความทุกข์ของพระโศดาบันก็เหมือนน้ำที่ติดใบใบบัวอยู่ เมื่อบุคคล
นำใบบัวไปจุ่มลงในสระแล้วดึงขึ้นมา หรือเหมือนฝุ่นที่ปลายเล็บกับ
ฝุ่นในแผ่นดิน”

พระพุทธองค์ทรงสรุปลงว่า

“การปฏิบัติธรรมมีประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ การได้ธรรมจักขุ
มีประโยชน์มากอย่างนี้”^๔

สำหรับพระอรหันต์นั้น จะไม่มีทุกข์ทางใจเหลืออยู่เลย มีแต่
ความสุขล้วนๆ ความทุกข์หล่นไปจากจิตของท่าน ไม่ติดอยู่ในจิตของ
ท่าน เหมือนน้ำกลิ้งหล่นไปจากใบบัว ไม่ติดใบบัว ฉะนั้น จึงเป็นสภาพ
ชีวิตที่น่าปรารถนาอย่างยิ่ง และเป็นสิ่งที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้ใน
ชีวิตนี้

พุทธบริษัทไม่ควรดูหมิ่นตนเองในเรื่องนี้ (อดทน นานาติวตเตยฺย)
ควรตั้งใจ ขวนขวาย พยายาม อบรมฝึกฝนตนเพื่อนิพพานในชีวิตนี้
ทีเดียว แม้ไม่ได้จริงๆ ก็ยังเป็นทุนไว้สำหรับชีวิตหน้า ชีวิตเกิดมาไม่
สูญเปล่า ยังจะช่วยย่นสังสารวัฏให้สั้นเข้า ไม่ต้องทนทุกข์ในสังสารวัฏ
อันยาวนาน

^๔ ส.นิ. ๑๖/๓๑๑-๓๓๐/๑๖๒-๑๖๘

ท่านพุทธทาส ภิกขุ ได้เขียนไว้ในเรื่องตามรอยพระอรหันต์
ตอนหนึ่งว่า

“ชีวิตแห่งความเป็นพระอรหันต์ จะหักกงล้อให้หยุดหมุนเฉพาะ
คน ถ้ามีมากคน ก็อาจหักกงล้อของโลกได้ โลกจะสงบ มนุษย์จะไม่
ต้องเหนื่อยมากและบอบซ้ำ ด้วยการหมุนติดตามโลก ซึ่งหมุนไปด้วย
อำนาจแห่งความอยาก สิ่งทั้งหลายจักแยกเหี้ยน แต่มนุษย์ผู้ไม่เป็นไท
แก้ตัว เพราะตกอยู่ใต้อำนาจความยั่วยวนของโลก มนุษย์ผู้อยากได้ก็
เล่นตาม จนกว่าจะมีพระอรหันต์มาเรียกให้เขาหยุดฟังคำชี้แจง จน
ทราบถึงเหตุผลของการที่ไม่ควรวิ่ง เขาจึงจะไม่ออกวิ่งต่อไป

พระอรหันต์จึงเป็นบุคคลจำพวกเดียวเท่านั้นที่โลกต้องการ เพื่อ
ประสพความสุขสงบให้แก่โลก นอกนั้นก็คือพวกที่จะวิ่งตามโลก และ
ช่วยเป็นกำลังให้โลกหมุนเร็วยิ่งขึ้น จึงเป็นโชคดีแก่โลกอย่างยิ่ง เมื่อ
พระพุทธรเจ้าหรือพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก”^๕

^๕ ตามรอยพระอรหันต์, คำปรารภ หน้า ๕, ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๔

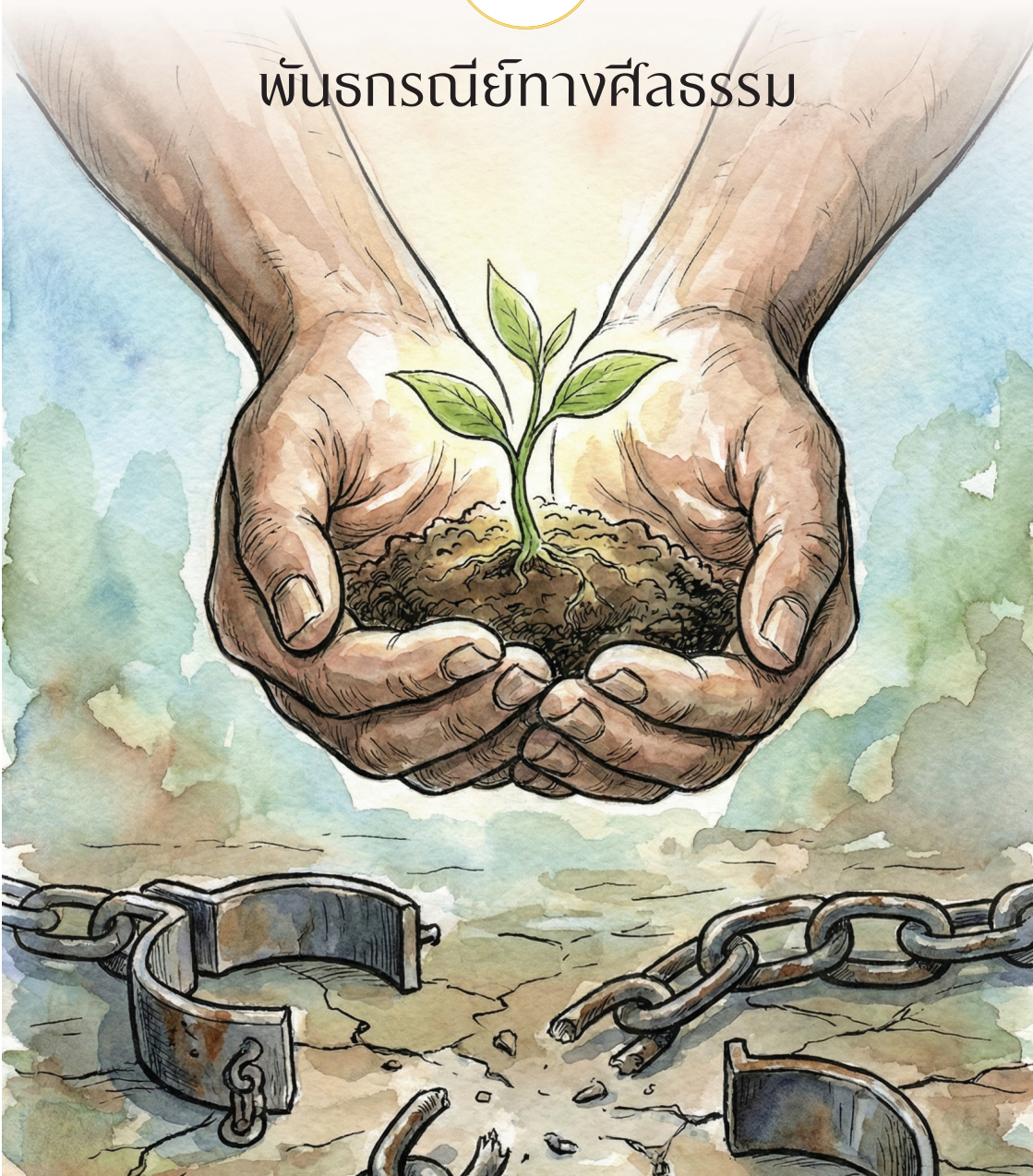

🌸 ความสุขแท้ 🌸

ความสุขที่แท้จริงนั้น เราจะเข้าถึงได้
ก็โดยที่จิตใจมีอิสรภาพ ไม่ถูกบีบคั้น
เราจะพบเห็นความจริงอยู่เสมอว่า
บางคนมีวิชาความรู้ มีปัญญา แต่ไม่เป็นคนดี
บางคนเป็นคนดี มีคุณธรรมแต่ไร้ปัญญา
บางคนเป็นคนดี มีปัญญาด้วย แต่ไร้ความสุข
ที่เป็นเช่นนี้...วิเคราะห์ได้ว่า
ปัญญาและคุณธรรมนั้นยังไม่บูรณาการ
ยังเป็นขั้นต้นอยู่ ยังไม่มั่นคงแท้จริง
ถ้าเป็นปัญญาและคุณธรรมที่แท้จริงในทางธรรมแล้ว
ต้องตามมาด้วยอิสรภาพทางใจ เป็นภาวะไร้ทุกข์
เรียกง่าย ๆ ว่าเป็นผู้มีความสุขสมบูรณ์

พันธกรณีทางศีลธรรม

“มนุษย์เกิดมาเสรี แต่ทุกหนทุกแห่งเต็มไปด้วยพันธนาการ”

นี่คือคำของรุสโซ นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศส ซึ่งกล่าวขวัญถึงกันโดยทั่วไป เมื่อพูดถึงเสรีภาพของมนุษย์

เมื่อมนุษย์เราเกิดมาเสรีก็ควรจะได้อยู่อย่างเสรี แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ มนุษย์ได้ผูกพันตนเองไว้กับสิ่งต่างๆ มากมาย เช่น ครอบครัว เมื่อชาย หญิงสมัครใจจะอยู่กินด้วยกันแล้ว ก็ยังต้องมีทะเบียนสมรส เพื่อให้ผูกพันกันอย่างหนักแน่นแข็งแรง ยังโยงไปถึงทรัพย์สินสมบัติ คือสินสมรสอีกด้วย เมื่ออยู่ไป ไม่เป็นที่พอใจของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะเหตุใดเหตุหนึ่ง จะขอหย่าเพื่อให้สิ้นสุดภาวะสมรส บางรายก็แสนยาก สร้างความเจ็บช้ำนาาาประการ เพราะอีกฝ่ายหนึ่งไม่ยินยอมในการหย่า ถึงกับทำร้ายกันก็มี หนุ่มสาวมักยินดีพอใจที่ได้ใบสมรส แต่เมื่อชีวิตสมรสขมขึ้นมา และเมื่อฝ่ายหนึ่งต้องการจะหย่าฝ่ายหนึ่งขึ้นมา ไม่ยอมเซ็นใบหย่าให้ ใบสมรสหรือทะเบียนสมรสก็ปรากฏเป็นพันธนาการอันเหนียวแน่นมั่นคง ที่จริงมันเป็นเพียงกระดาษแผ่นเดียว แต่ก็ทำลายกันไม่ได้ มันกลับเป็นสิ่งทำลายความสุขของผู้ที่ไม่ปรารถนามัน

นอกจากคู่สมรสแล้ว ชีวิตคนเรายังผูกพันอยู่กับลูกหลาน วานเครือ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง บริวารชน ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่เป็นเครื่องพันธนาการ ที่บังคับให้เราต้องทำหน้าที่ให้ถูกต้องสมบูรณ์ มิฉะนั้นแล้ว เราจะถูกมองว่า เป็นคนไม่มีจริยธรรม

แต่ในชีวิตคนหนึ่งซึ่งมีพันธะรุงรังไปหมดนั้น ใครเล่าจะสามารถทำให้สมบูรณ์ได้ทุกอย่าง ย่อมจะต้องมีข้อบกพร่องบ้าง แต่ถึงอย่างไรทุกคนก็ต้องมีพันธกรณีทางศีลธรรม

พันธกรณีทางศีลธรรมคืออะไร

คำว่า “พันธกรณี” ข้าพเจ้าแปลจากคำว่า Sanction ในภาษาอังกฤษ แปลด้วยความรู้สึกที่ไม่ค่อยแน่ใจนัก แต่เวลานี้ยังแลไม่เห็นคำใดจะเหมาะสมกว่านี้ จึงขอใช้คำนี้ไปก่อน คำว่า Moral sanctions นี้ ข้าพเจ้าจึงขอใช้ในภาษาไทยว่า พันธกรณีทางศีลธรรม

คำว่า Sanction เป็นคำละติน ซึ่งมีความหมายว่า “กรณียะที่มีข้อผูกพันว่าต้องทำ” เพราะว่ามันเป็นหน้าที่โดยตรง เลี่ยงไม่ได้ ตัวอย่าง การสงเคราะห์หุบตรธิดา เป็นพันธกรณีทางศีลธรรมของ มารดาบิดา เป็นสิ่งที่พ่อแม่ต้องทำ การเคารพและบำรุงเลี้ยงมารดา บิดา ก็เป็นสิ่งที่บุตรธิดาต้องทำเหมือนกัน หน้าที่ทางศีลธรรมเช่นนี้แหละที่เรียกว่า พันธกรณีทางศีลธรรม

ส่วน Moral obligation นั้นไม่เชิงเป็นพันธกรณี แต่เป็นความรู้สึกทางศีลธรรมว่า “ควรทำ หรือไม่ควรทำ” เป็นทำนองว่า บางอย่างทำได้ก็ดี แต่ถ้าไม่ทำก็ไม่มีใครว่าอะไร เพราะไม่ใช่หน้าที่โดยตรง เช่น การให้เงินแก่ขอทานข้างถนน การบริจาคโลหิตแก่สภากาชาดหรือโรงพยาบาล บางอย่างเว้นได้ก็ดี แต่ถ้าไม่เว้นก็ไม่มีใครว่าอะไร เช่น การสูบบุหรี่ในที่อันสมควร เป็นต้น

รวมความว่า Moral obligation มีความหมายไปในทางความ มีน้ำใจ ซึ่งมีโนธรรมของตนเตือนให้ทำสิ่งที่ควรทำ หรือให้เว้นสิ่งที่ควร เว้น ส่วน Moral sanctions นั้น เป็นพันธกรณีที่ต้องทำเพราะเป็น หน้าที่โดยตรง

ตำราทางจริยศาสตร์กล่าวว่า พันธกรณีทางศีลธรรมนี้มีความผูกพันอยู่กับรางวัลและการลงโทษด้วย คือ ผู้ปฏิบัติชอบย่อมได้รับรางวัล ส่วนผู้ปฏิบัติไม่ชอบหรือการขาดปฏิบัติย่อมถูกลงโทษโดยทั่วไป พันธกรณีทางศีลธรรมหมายถึง ความดำริในการที่จะทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เมื่อเป็นดังนี้ ผู้ทำย่อมได้รับความสุขใจเพราะทำหน้าที่สมบูรณ์ และมีความเดือดร้อนใจเมื่อไม่ได้ทำหน้าที่หรือทำไม่สมบูรณ์

๑. พันธกรณีภายนอก

พวกสุขนิยม หรือพวกประโยชน์นิยมทั่วไปพยายามให้เหตุผลว่าความประพฤติอันเป็นประโยชน์ทั่วไป โดยมีพันธกรณีทางศีลธรรมเป็นทางดำเนินนั้นเป็นสิ่งที่มีความดีเพียงพอ

Bentham (เบนแธม) ผู้สนับสนุนประโยชน์นิยมได้ยอมรับพันธกรณีภายนอก ๔ ประการ ซึ่งถือว่าเป็นแรงจูงใจให้คนประพฤติเพื่อประโยชน์ของคนทั่วไป พันธกรณี ๔ ประการ มีดังนี้

๑. พันธกรณีทางกาย หรือพันธกรณีธรรมชาติ (Physical or Natural sanction) อธิบายว่า การกระทำผิดกฎทำให้เกิดความไม่สบายทางกายขึ้น เช่น กินมากเกินไป ต้มมากเกินไป ทำให้เกิดโรคทางกาย ความเจ็บป่วยนี้มีสาเหตุมาจากการทำลายกฎธรรมชาติที่ดีด้วยเหตุนี้ คนจึงต้องระวัง ไม่กล้าผิดกฎธรรมชาติ เพราะกลัวธรรมชาติลงโทษเอา

๒. พันธกรณีทางกฎหมาย หรือรัฐ (Political sanction) คือทำผิดกฎของบ้านเมืองย่อมถูกลงโทษ โดยผู้มีหน้าที่รักษากฎหมาย

ของบ้านเมือง เมื่อประพฤติดชอบยอมได้รับรางวัลหรือความนิยมชมชอบ คนกลัวถูกลงโทษจึงเว้นการควรเว้น ต้องการได้รับความนิยจากรัฐ จึงเว้นสิ่งควรเว้น และทำสิ่งที่ควรทำ รวมความว่า เพราะระเบียบของบ้านเมือง จึงทำให้เขาเว้นความชั่วเพราะกลัวถูกลงโทษ

๓. พันธกรณีทางสังคม (Popular or Social sanction)

อันนี้หมายความว่า เมื่อคนทำดี เช่น กล้าหาญ อดทน เสียสละ ย่อมได้รับความนิยยกย่องจากสังคม การได้รับความนิยเช่นนั้นทำให้บุคคลมีความรู้สึกสุขและรู้สึกมีเกียรติ เขาจึงพอใจทำความดีต่อไปอีก ส่วนคนทำชั่วยอมได้รับการเหยียดหยามจากสังคม ไม่สบายใจมองหน้าใครไม่สนิท เพราะกลัวถูกสังคมลงโทษทอดทิ้ง เขาจึงเว้นการทำชั่ว และเพราะอยากให้สังคมยอมรับ เขาจึงทำความดีอันอำนวยความสะดวกแก่สังคม

๔. พันธกรณีทางศาสนา (Religious sanction) หมายความว่า

เขาเลื่อมใส เชื่อในคำสอนของศาสนาใด เขาย่อมพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำสอนของศาสนานั้น และเว้นสิ่งที่ศาสนานั้นสอนว่าชั่ว ไม่ควรทำ อนึ่ง ผู้ที่เชื่อเรื่องนรก สวรรค์ พระเจ้า ย่อมเว้นชั่ว เพราะกลัวตกนรก และทำดีเพราะอยากขึ้นสวรรค์ เว้นชั่วเพราะกลัวพระเจ้าจะลงโทษ และทำดีเพราะหวังได้รับรางวัลจากพระเจ้า

เบนแรมถือว่าทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นพันธกรณีทางศีลธรรม เป็นแรงกระตุ้นให้คนประพฤติตามศีลธรรม เว้นความประพฤติที่ผิดศีลธรรมเสีย เขาเห็นว่า พันธกรณีทางร่างกายเป็นพื้นฐานของพันธกรณีภายนอกทั้งปวง มันเป็นพันธกรรม (Binding force) แห่งความประพฤติทางคุณธรรม หรือความประพฤติอันเป็นประโยชน์แก่คนทั่วไป

๒. พันธกรณียภายใน หรือพันธกรณียทางศีลธรรม

พันธกรณียภายในหรือพันธกรณียทางศีลธรรม หมายถึงความพอใจ เมื่อรู้สึกว่าคุณได้ทำอะไรลงไปตามมโนธรรม และความรู้สึกเสียใจ เมื่อรู้สึกว่าคุณได้ทำอะไรที่ขัดแย้งกับมโนธรรม ความประพฤติดี มีปิติปราโมชเป็นรางวัล ส่วนความประพฤติชั่ว มีความทุกข์กายทุกข์ใจ เป็นสิ่งตอบแทน ถึงคนอื่นจะ 모르 แต่ตนนั้นแหละเป็นผู้รู้ เมื่อมโนธรรมลงโทษ เป็นการลงโทษที่รุนแรงไม่น้อย เพราะมันเป็นแผลอยู่ที่ใจ ลักษณะดังกล่าวนี้แหละ ก่อให้เกิดพันธกรณียภายใน หรือพันธกรณียทางศีลธรรมขึ้น

อย่างไรก็ตาม พันธกรณียทั้งภายนอกและภายใน ย่อมมีส่วนช่วยให้เกิดการปฏิบัติตามศีลธรรมขึ้นในสังคม กล่าวคือ ความรู้สึกสุขเพราะได้ประพฤติตามศีลธรรม และความรู้สึกทุกข์ใจเมื่อรู้สึกว่าคุณได้ประพฤติผิดหลักศีลธรรม ช่วยให้คนเว้นการทำชั่วและทำความดี เพราะผลดีผลชั่วปรากฏชัดเจนแก่ใจของตน นี่เพราะพันธกรณียภายใน ส่วนบางคนยังมีอหังการหยาบ ปัญญาน้อย ต้องอาศัยพันธกรณียภายนอก เป็นเครื่องกระตุ้นเตือนให้เว้นชั่วประพฤติดี เช่น พันธกรณียทางกฎหมายและทางศาสนา เป็นต้น

พูดถึงการทำหน้าที่ บางคนไม่รักหน้าที่ของตน แต่ทำหน้าที่เพราะพันธกรณียภายนอก เช่นกลัวถูกลงโทษ หรือถูกติเตียน บางคนทำหน้าที่เพราะรักหน้าที่ของตน หรือเพราะมโนธรรมในใจของตนคอยเตือนอยู่เสมอ ในคนสองพวกนี้พวกหลังย่อมทำหน้าที่ได้สมบูรณ์กว่า และมีความสุขใจ ปิติปราโมชเป็นรางวัลอยู่เสมอ

บางท่านมีความเห็นว่า การเว้นชั่ว ทำดี โดยอาศัยพันธกรณีภายนอกนั้น ไม่จัดเป็นศีลธรรม เพราะกลัวถูกลงโทษ และหวังรางวัลต่างหาก หากใช้เกิดจากใจจริงไม่ คล้ายๆ กับการกระทำลงไปเพราะถูกบังคับให้ทำ

ส่วนบุคคลที่อาศัยพันธกรณีภายในแล้ว ก็หวังความสุข ความพอใจของตนจึงทำดี และกลัวความทุกข์ทางใจจะเกิดแก่ตน จึงหนีชั่วคือยังเห็นแก่ตนอยู่นั่นเอง ความประพฤติอย่างนั้น ไม่จัดเป็นศีลธรรม ความประพฤติที่จะจัดเป็นศีลธรรม ต้องไม่มีความเห็นแก่ตัว หรือผลประโยชน์ส่วนตัวเจือปนอยู่เลย

ข้าพเจ้าคิดว่า ความเห็นอย่างนี้รุนแรงไปสักหน่อย แห้งแล้ง และเข้มงวดไปสักหน่อย ความจริง เราน่าจะพิจารณาสิ่งที่เขาทำด้วยว่าเขาทำอะไร แม้เขาจะมีเจตนาที่เห็นแก่ตัวอยู่ด้วย แต่การกระทำของเขาไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน และผลดีของการกระทำนั้นตกแก่ส่วนรวม การกระทำนั้นก็น่าจะจัดเป็นศีลธรรม หรือถูกต้องตามศีลธรรมได้ ตัวอย่าง บุคคลผู้หนึ่งบริจาคทรัพย์สร้างตึกเพื่อการศึกษาของนักเรียนหรือของพระสงฆ์ แม้เขาต้องการขึ้นสวรรค์วิมาน ต้องการร่ำรวยในชาติหน้า หรือต้องการชื่อเสียงก็ตาม ผลดีแห่งการกระทำของเขาตกอยู่แก่ส่วนรวม ส่วนรวมได้รับผลประโยชน์ที่ยั่งยืน เราจะเรียกการกระทำของเขาว่าไม่เป็นศีลธรรมหรือ? จริงอยู่ เจตนาของเขายังแฝงอยู่ด้วยความเห็นแก่ตัว แต่ผลแห่งการกระทำของเขาเป็นผลดีที่ตกแก่ส่วนรวม

๓. อำนาจทางศีลธรรม กับความอิสระทางศีลธรรม

ผู้สนับสนุนกฎเกณฑ์ต่างๆ ว่าเป็นมาตรฐานทางศีลธรรม ถือพระเจ้า รัฐ สังคม หรือความเห็นของชุมชนว่าเป็นอำนาจทางศีลธรรม ซึ่งมีปกติบังคับให้เชื่อกฎของพระเจ้า กฎของบ้านเมือง กฎของสังคม หรือกฎของเชื้อชาติชุมชนในกลุ่มของตน ส่วนพวกญาณนิยมหรือสัญชาตญาณนิยม (ความสำนึกภายใน) ถือเอาเมโนธรรมเป็นอำนาจทางศีลธรรม ซึ่งมีปกติบังคับให้คนเชื่อกฎภายใน คือความรู้สึกลึกซึ้ง ชอบชั่วดีในใจของตน

แต่ขึ้นชื่อว่ากฎแล้ว ไม่ว่าจะภายในหรือภายนอก เป็นมาตรฐานทางศีลธรรมไม่ได้ ศีลธรรมไม่ต้องการกฎใดๆ ไม่ว่าจะภายในหรือนอก เพราะศีลธรรมหมายถึงเจตจำนงเสรี หรือ Freedom of will เป็นใหญ่ในตน มีอิสระในตน ปกครองตนเอง ตัวตนอุดมคติหรือตัวตนอันพร้อมด้วยเหตุผลนั่นเอง เป็นอำนาจทางศีลธรรม บังคับให้ตัวตนฝ่ายต่ำ หรือ Sentient self ปฏิบัติตามหลักศีลธรรม หรือมีฉะนั้น กิตนของตนนั่นเอง บังคับตนเองให้ประพฤติตามหลักศีลธรรม คือเอาตัวตนฝ่ายสูง ฝ่ายมีเหตุผล มีอุดมคติ บังคับตัวตนฝ่ายต่ำ ฝ่ายไม่มีเหตุผล ไม่มีอุดมคติ

ความสัมพันธ์ตามหน้าที่ ของมนุษย์ในสังคม

๑. หน้าที่ของมนุษย์

ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้นแล้วว่า มนุษย์แต่ละคนมีหน้าที่มากอย่าง การจะทำหน้าที่ทุกอย่างให้สมบูรณ์นั้นเป็นเรื่องยากมาก มนุษย์ที่ดีที่สุดและหาได้ยาก ก็คือมนุษย์ที่ทำหน้าที่ของตนสมบูรณ์ที่สุดนั่นเอง คนกวาดถนนที่ทำหน้าที่ของตนดีที่สุด ย่อมดีกว่าอธิบดีหรือรัฐมนตรี ที่มีข้อบกพร่องมากมาย นี่พิจารณาในแง่จริยศาสตร์

บุคคลย่อมสามารถทำงานที่ใครๆ เห็นว่าต่ำต้อยไร้เกียรติ ให้เป็นงานที่สูงส่งมีเกียรติในสายตาของบัณฑิตได้ ก็โดยการทำงานนั้นให้ดีที่สุด เมื่อรับทำหน้าที่อย่างใดแล้วก็ทำหน้าที่นั้นอย่างตั้งใจจริง และทำอย่างดีที่สุด ให้ถูกต้องเหมาะสมที่สุด

คนส่วนมากมักมีลักษณะบกพร่องอยู่ ๒ ประการ คือ ทำอะไรเกินหน้าที่ไปอย่างหนึ่ง และทำกิจในหน้าที่ของตนไม่สมบูรณ์อย่างหนึ่ง คนที่ทำอะไรเกินหน้าที่ของตนไป มักเกี่ยวกักร้าวเกี่ยวข้องกับกิจการของคนอื่น หรือเอาภาระของคนอื่นมาเป็นของตน โดยไม่มีเหตุผลสมควร จนเป็นที่เบื่อหน่ายชิงชังของผู้เกี่ยวข้องทั่วไป บางทีทำการผิดพลาดไป ก่อให้เกิดผลร้ายแก่ตนจนเสียชื่อเสียงเสียคนไปก็มี

ที่เป็นอย่างนี้ อาจเป็นเพราะบุคคลเช่นนั้นอยากใหญ่ใฝ่สูง (มหิज्ञ) จนเกินไป สำคัญตนผิด คิดว่าไม่มีใครสามารถเท่าตน งานทุกอย่างต้องมีตนเข้าไปเกี่ยวข้องจึงจะสำเร็จลงได้ อีกอย่างหนึ่ง ความต้องการของตนข่มผู้อื่น หรือยกตนข่มผู้อื่น ทำให้เขาก้าวถ่างงาน อันมิใช่หน้าที่ของตน เพื่อให้ใครๆ เห็นว่าคนอื่นไม่เอาใจใส่งาน ตนเองเท่านั้นทำงานอยู่แต่ผู้เดียว เพื่อตนจะได้รอดอ้างแก่ผู้บังคับบัญชา หรือรอดอ้างแก่เพื่อนฝูง หรือแก่คนที่ไม่รู้ไม่เห็น คนอย่างนี้อยู่ที่ใด ทำงาน

ที่ใด ก็เป็นที่เปื้อนหายซิงซังของผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และผู้น้อย เพราะตัวเขาเหม็นสาบใครต่อใครไปหมด ในที่สุดความเหม็นสาบอันมากมายก็มารวมอยู่ที่ตัวเขา จนไม่มีใครอยากเข้าใกล้ เข้าใกล้แล้วร้อน ไม้มีความเย็นนอกเย็นใจ

บางคนสำคัญผิด คิดว่าตนสำคัญเสียเหลือเกิน เสมือนหนึ่งว่าสถานที่นั้นจะขาดตนเสียมิได้ เมื่อมีความรู้สึกอยู่อย่างนี้ก็เที่ยววางโตกับใครต่อใคร ไม่เว้นแม้แต่ครูบาอาจารย์ของตน หรือผู้รุ่นครูบาอาจารย์ของตน มีกิริยาวาจาหยาบกระด้าง เพราะแรงผลักดันแห่งอุปกิเลสอันพลุ่งพล่านอยู่ภายใน ถูกอาสวะอันหมักหมมอยู่ภายในปิดบังความรู้สึกผิดชอบเสีย สิ่งที่ไหล่ออกมามีแต่ทิฐิฐิมานะ ความทะนงตน เหยียดหยามผู้อื่น ไม่เคารพผู้ควรเคารพ ไม่ยำเกรงผู้ควรยำเกรง ไม่ให้เกียรติผู้ควรให้เกียรติ

ตามความเป็นจริงแล้ว โลกนี้ไม่เคยมีใครสำคัญจนขาดเสียมิได้ในปัจจุบันก็ไม่มี และไม่มีแม้แต่ในอนาคต คนที่มีสติปัญญา มีความสามารถ จึงควรเจียมตัวไว้บ้าง เจียมตัวมากยิ่งขึ้น และตรงตามความเป็นจริงด้วย - จริงในความรู้สึกของผู้อื่น เพราะในความรู้สึกของคนทั่วไป ไม่มีใครสำคัญที่สุดสำหรับโลก อาจจะมีสำคัญที่สุดสำหรับบางคนเท่านั้น

ส่วนคนที่ทำหน้าที่ของตนไม่สมบูรณ์นั้น เป็นเหตุให้กิจการในหน้าที่ของตนเสียไป เมื่อหน้าที่เสียไป ก็พลอยเสื่อมความนิยมไปด้วย การเสื่อมความนิยมทำให้ไร้เกียรติ ไร้เกียรติ ทำให้อับยศและไร้สุข

เหตุที่ทำให้เขาทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์มีหลายประการ เช่น เขาอาจไปเอาใจใส่ในกิจอันมิใช่หน้าที่ ก้าวกายหน้าที่การงานของคนอื่นเกินไป อาจเป็นเพราะความเกียจคร้านหรือเพราะสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย

คือโอกาสไม่เปิดให้เขาแสดงความสามารถในหน้าที่ของเขาตามสมควร เพราะถูกผู้มีอำนาจกีดกันไว้ ฯลฯ สภาพร่างกายและจิตอันไม่ปกติ เป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้บุคคลทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์

ความรับผิดชอบหรือหน้าที่ทางศีลธรรมนั้น ย่อมแสดงออก ในรูปของบัญญัติ (Commandments) เมื่อมีสิทธิย่อมมีหน้าที่ฉันใด เมื่อมีหน้าที่ก็ย่อมมีสิทธิฉันนั้น หน้าที่และสิทธิจึงต้องไปด้วยกัน ต่างเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน

นักปราชญ์ทางจริยศาสตร์ฝ่ายตะวันตกบางท่าน เช่น แมคเคนซี (Mackenzie) ได้ระบุหน้าที่ไว้ดังต่อไปนี้

๑. หน้าที่ในการยอมรับนับถือชีวิต (Respect for Life)

หน้าที่ประการแรกของมนุษย์คือการยอมรับนับถือชีวิต ทั้งชีวิตของตนและของคนอื่น ด้วยเหตุนี้ บุคคลไม่ควรทำลายชีวิตของตนหรือของผู้อื่น ชีวิตเป็นของหายาก บุคคลควรถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประการหนึ่งที่ทุกคนจะต้องยอมรับนับถือ ควรถนอมชีวิตของตน และไม่ควรถ่าอันตรายแก่ชีวิตผู้อื่น จะเห็นว่า หลักศีล ๕ ของพุทธศาสนาก็ตาม บัญญัติ ๑๐ ประการ ของคริสต์ศาสนาก็ตาม หลักอหิงสาของฮินดู และของมहाตมะ คานธีก็ตาม ล้วนยืนยันส่งเสริมหน้าที่ประการแรกนี้ทั้งสิ้น

รวมความว่าเป็นหน้าที่โดยตรง และเป็นหน้าที่อันสำคัญของมนุษย์ ที่จะต้องพิทักษ์รักษาชีวิตของตนและชีวิตของผู้อื่นไว้ เพื่อจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือการรู้แจ้งตนเอง (Self - realization)

๒. หน้าที่ในการยอมรับนับถือเสรีภาพและบุคลิกภาพ (Respect for Freedom and Personality) เป็นหน้าที่ประการที่สองของพวกเราผู้เป็นมนุษย์ ที่จะต้องยอมรับนับถือในเสรีภาพและเรื่องส่วนตัวของบุคคลอื่น ถ้าเสรีภาพและเรื่องส่วนตัวไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคมส่วนรวม เข้าหลักที่ว่า **“จงปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ในฐานะเป็นมนุษย์ด้วยกัน อย่าทำเพื่อนมนุษย์ให้เป็นเครื่องมือของตน”** อุดมคติทางศีลธรรมของค่านที่มีอยู่ข้อหนึ่งว่า **“จงปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นในฐานะเป็นจุดมุ่งหมายในตัวเอง อย่าทำเขาให้เป็นเครื่องมือ”** อธิบายว่าเราควรมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์แก่เขา มิใช่ทำเขาให้เป็นเครื่องมือไปสู่จุดมุ่งหมายของเราเอง

ขอยกตัวอย่าง การฝึกคนของพระพุทธรเจ้า คือทรงฝึกเพื่อประโยชน์ของบุคคลที่ได้รับการฝึกนั่นเอง หาใช้เพื่อประโยชน์ของพระองค์ไม่ ส่วนคนฝึกช่างฝึกม้า ย่อมฝึกสัตว์เหล่านั้นเพื่อประโยชน์ของผู้ฝึก คือทำช่างและม้าให้เป็นเครื่องมือไปสู่จุดมุ่งหมายของตน เพื่อประโยชน์ในด้านการใช้งานของตน

เฮเกิล มีอุดมคติทางศีลธรรมอยู่ข้อหนึ่งเหมือนกันว่า **“จงเป็นคน และจงยอมรับนับถือผู้อื่นว่าเป็นคนเหมือนตน”** อันนี้ก็ตรงกับสุภาษิตที่ว่า **“คนเห็นคนเป็นคนนั่นแหละคน คนเห็นคนไม่เป็นคนหาใช้คนไม่”**

การยอมรับนับถือลักษณะอุปนิสัยอันไม่เหมือนกันของบุคคลก็รวมลงในการยอมรับนับถือในเสรีภาพและบุคลิกภาพนี้

หน้าที่กับคุณธรรม

คุณธรรมแสดงออกในหน้าที่
คนมีคุณธรรมเป็นผู้รักหน้าที่ของตน
และทำหน้าที่อย่างดีที่สุด
หน้าที่ที่เขาทำอย่างดีจนเป็นนิสัยนั่นเอง
นำไปสู่การสร้างสรรค์คุณธรรมต่อไป
และให้สูงส่งยิ่งๆ ขึ้นไป หน้าที่กับคุณธรรม
จึงต้องอาศัยกัน และเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน
อย่างแยกไม่ได้ มันเป็นสิ่งเดียวกันที่มี ๒ ด้าน
ด้านหนึ่งเป็นหน้าที่ อีกด้านหนึ่งเป็นคุณธรรม
คุณธรรมคือความล้ำเลิศแห่งอุปนิสัยภายใน
ส่วนหน้าที่คือการแสดงออกภายนอกของอุปนิสัยอันดีงาม
เพราะฉะนั้นคุณธรรมก็คือคุณภาพแห่งอุปนิสัย
อันแสดงออกให้เห็นโดยการกระทำ

๓. หน้าที่ในการยอมรับนับถือทรัพย์สินของผู้อื่น (Respect for Property) อันนี้ก็เข้าใจง่าย คือการไม่เบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่น โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง เช่น ยักยอก ฉ้อโกง ปล้น ขโมย นอกจากนี้ ยังไม่ควรใช้ทรัพย์สินของตนไปในทางที่ผิดอีกด้วย เราไม่ควรรบกวนความผาสุกของผู้อื่น ไม่ควรรบกวนเวลาอันมีค่าของเขา เมื่อเห็นผู้ใดทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ เป็นกิจธุระของเขา ไม่ควรไปกวนใจเขาด้วยธุระอันไม่จำเป็นของเรา หรือแม้จำเป็น ก็ควรรอให้เขาเสร็จธุระเสียก่อน ถ้าจำเป็นจริงๆ รอไม่ได้ก็ไม่ควรอยู่นาน

เกี่ยวกับความเห็น คนส่วนมากยึดมั่นในความคิดเห็นของตนเอง ยากที่จะถ้อยถอนได้ เมื่อเป็นเพียงแต่ความคิด แม้จะไม่เหมือนเราไม่ตรงกับเรา เราก็ไม่ควรไปรบกวนก้าวร้าวรุกรานเขาหรือด่าว่าเขา ลองนึกในมุมที่กลับกัน คือถ้าเขาจะก้าวร้าวรุกรานและด่าว่าเราก็ออมจะทำได้เช่นเดียวกัน เพราะความเห็นของเราไม่ตรงและไม่เหมือนกับของเขา เราควรหัดทำให้กว้าง มองปัญหาหลายๆ ด้าน อย่างมองแต่แง่ของเราอย่างเดียว เราลองมองในแง่ของเขาบ้าง ลองไปยืนอยู่ในที่ของเขาบ้าง เราอาจจะมองเห็นตัวเราดีขึ้น และเห็นใจเขามากขึ้น

รวมความในข้อนี้ว่า เราควรเคารพสิทธิในทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น และควรใช้สมบัติทรัพย์สินของเราเองไปในทางที่ถูกต้อง

๔. หน้าที่ในการยอมรับนับถือระเบียบของสังคม (Respect for Social Order) ข้อนี้จัดเป็นเรื่องสำคัญมากอย่างหนึ่ง ระเบียบของสังคมนั้นเป็นสมบัติของสังคม เป็นสิ่งที่สังคมยอมรับ เราอยู่ในสังคมนั้น ถ้าเราไม่ยอมอยู่ในระเบียบข้อบังคับของสังคม นอก

นอกจากไปคนเดียว สังคมก็รังเกียจเรา เมื่อสังคมรังเกียจ เราก็อยู่ในสังคมไม่เป็นสุข เป็นควายเขาเกอยู่ตัวเดียว หรือเป็นแกะดำในหมู่แกะ ชาวอยู่ตัวเดียว ก็เป็นการตัดอนาคตของตนเองเหมือนกัน อนาคตของเราขึ้นอยู่กับกรยอมรับหรือไม่ยอมรับของสังคมอยู่มีใช้น้อย เราจะเจริญรุ่งเรืองก็ต้องเจริญในสังคม ถ้าสังคมไม่ยอมรับเราเสีย แล้วเราจะเจริญได้อย่างไร ดังที่ปราชญ์ท่านกล่าวว่า “แม้มีความรู้ตั้งสัพพัญญู ฌีบมีคนชู้ ห่อนขึ้น”

จริงอยู่ระเบียบของสังคมหรือข้อบังคับของสังคม มิใช่จะถูกต้องเสมอไป ย่อมต้องมีข้อบกพร่องผิดพลาดอยู่บ้าง แต่ถ้าข้อนั้นไม่เป็นไปเพื่อความทุกข์ของเราหรือของคนหมู่มาก เราก็ควรเฉยเสียบ้าง ระเบียบอย่างนั้นที่ยังอยู่ได้ ก็เพราะยังมีบุคคลนิยมนับถืออยู่ ถ้าบุคคลเลิกนิยมนับถือมันย่อมหมดสิ้นไปเอง การที่เราไปเหยียดหยามประณามระเบียบเช่นนั้น เขาอาจตีความว่าไปดูหมิ่นสติปัญญาของเขา เพราะบุคคลเชื่อในสิ่งใด ย่อมคิดว่า เขาตรองด้วยปัญญาของเขาแล้วจึงเชื่อ เราอาจยังมองไม่เห็นในแง่มุมที่เขาเห็นมานานแล้วก็ได้ จึงควรอดออมความคิดเห็นของตนไว้บ้าง ไม่ควรมีความเห็นอันฟุ้งเฟ้อเกินไป จนคนอื่นไม่อยากฟัง

อนึ่ง ระเบียบของสังคม เขาจัดขึ้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม การที่เราไปขัดขึ้นระเบียบของสังคม ก็เท่ากับไปทำให้ระเบียบของเขาเสียไป ตัวอย่างเช่น โรงเรียนหนึ่ง ห้ามนักเรียนออกนอกโรงเรียนก่อนโรงเรียนเลิก นักเรียนทุกคนต้องปฏิบัติตามระเบียบนี้ ระเบียบนี้เรียกว่า Social Order ของโรงเรียนนั้น ถ้านักเรียน ก. หนีออกจากโรงเรียนบ่อยๆ ชื่อว่าเป็นผู้ทำลายระเบียบสังคมของโรงเรียน ย่อมได้รับโทษหลายสถาน เช่น โรงเรียนลงโทษ

พ่อแม่ลงโทษ เพื่อนฝูงตำหนิติเตียน และที่สำคัญที่สุดคือตนเองนั้นแหละ ลงโทษตนเอง เพราะเป็นการเพาะนิสัยไม่ดีให้แก่ตนเอง หนักเข้าอาจ เสียเด็ก เสียคน เสียอนาคตไปเลย มีตัวอย่างอยู่ถมไป

การนับถือระเบียบของสังคม จึงเป็นหน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของคนทุกคน

๕. หน้าที่ในการยอมรับนับถือความจริง (Respect for Truth) ขยายความว่า เราควรพูดจริง เว้นการพูดเท็จ เราควรรักษา สัญญาที่ให้ไว้แก่ผู้ใดผู้หนึ่ง แต่ต้องเป็นสัญญาที่ถูกต้องตามทำนอง คล่องธรรม ถ้าให้สัญญาไปแล้ว รู้ภายหลังว่า การทำตามสัญญานั้น ไม่ดี ผิดทำนองคล่องธรรม จะไม่ทำตามสัญญานั้นก็ได้

นอกจากนั้น เราควรพูดด้วยความจริงใจ คือพูดอย่างใด ใจ อย่างนั้น ใจอย่างใดพูดอย่างนั้น และให้การกระทำและคำพูดลงรอย กันได้ ไม่เป็นอย่างที่มักพูดกันว่า ปากอย่าง ใจอย่าง และทำอีกอย่าง ความจริงใจในที่นี้หมายถึงความกลมกลืนระหว่างความคิดกับคำพูด คำพูดกับการกระทำ คือ คิด พูด และทำ อย่างเดียวกัน

พระพุทธเจ้า ศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา ได้พระนามอย่าง หนึ่ง ตถาคต - ตถาคต เพราะตรัสอย่างใดกระทำอย่างนั้น และทรง ทำอย่างใดตรัสอย่างนั้น (ยถาวาที ตถาการี)

คนกล่าวไม่จริง นอกจากดูหมิ่นผู้อื่นว่าไม่รู้ไม่เท่าทันตนแล้ว ยัง เป็นการหลอกลวงตนเองด้วยคำพูดของตนเองอีกด้วย เพราะตนเป็น ผู้รู้อย่างแน่นอนว่าจริงหรือไม่จริง

อย่างไรก็ตาม ท่านอนุญาตให้กล่าวเท็จบ้างในบางกรณี เมื่อมี เหตุผลสมควร เช่น มีเจตนาดี มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง กล่าวมุสา แล้วเขาสบายใจ พูดความจริงออกไปแล้วจะก่อเรื่องราวร้ายฉาน ความ

จริงบางอย่างไม่ควรพูดฉันใด คำเท็จบางอย่างก็พูดได้ฉันนั้น แต่ต้อง
ถูกกาลเทศะและบุคคล ประกอบด้วยเจตนาที่ดีเป็นพื้นฐาน

๖.หน้าที่ในการยอมรับนับถือความก้าวหน้า (Respect for Progress) เราควรมีความเชื่ออย่างมั่นคงในความก้าวหน้าของ
มนุษยชาติ และเราต้องพยายามอย่างดีที่สุดในส่วนตัวเรา เพื่อความ
เจริญก้าวหน้าต่อไป ไม่ยอมหยุดอยู่กับที่ แต่ความก้าวหน้านั้น แต่ละคน
อาจมีจุดมุ่งหมายไม่เหมือนกัน บางคนมุ่งความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ
บางคนทางสังคม บางคนทางการเมือง ส่วนบางคนทางจิตใจ เมื่อ
สำรวจแน่แล้วว่าตนมุ่งความก้าวหน้าทางไหน ก็ควรใช้ความพยายาม
อย่างดีที่สุด บากบั่นอย่างมั่นคงไม่ทอดทิ้ง ความสำเร็จย่อมคอยอยู่
ข้างหน้า นอกจากพยายามเป็นส่วนตนแล้ว ควรส่งเสริมความพยายาม
เพื่อความก้าวหน้าของผู้อื่นด้วย ไม่ใช่พยายามเป็นส่วนตนแล้วกีดกัน
ผู้อื่น

เราควรช่วยกันสร้างสรรค์ความก้าวหน้าให้แก่โลก เมื่อโลก
ก้าวหน้าไปในทางที่ดี เราผู้เป็นหน่วยหนึ่งของโลก ย่อมได้รับผลแห่ง
ความก้าวหน้าของโลกด้วย ในทางเสื่อมก็เช่นเดียวกัน มีบุคคลจำนวน
ไม่น้อย ที่เกิดมาในโลกแล้วได้สร้างความก้าวหน้าให้แก่โลก จนได้รับ
ยกย่องให้เป็นคนสำคัญของโลก ท่านเหล่านั้นมีทั้งนักวิทยาศาสตร์
แพทย์ นักปกครอง และนักปรัชญา เป็นอาทิ ตรงกันข้ามบางคนเกิด
มาสร้างความเสื่อมให้แก่โลก

ในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม เราควรทำหน้าที่พิเศษ
บางอย่าง ทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญาทั้งหมด เพื่อ
สร้างสรรค์ความเจริญให้แก่มนุษยชาติ เกิดมาไม่เสียชาติเกิด สิ่งที่เรา
ทำลงไปแล้วนั้น เมื่อสำเร็จประโยชน์แก่มนุษยชาติทั้งมวลแล้ว ผลดี

ยอมตกแก่ตัวผู้ทำด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นการสร้างอุปนิสัยอันดีเลิศให้แก่ตน เป็นการสั่งสมบารมีเพื่ออนาคตของตนบนถนนสายยาวเหยียดแห่งชีวิต อันเรายังไม่รู้แน่ว่าจะไปสิ้นสุดลงตรงใด เมื่อเป็นดังนี้ผู้ประกอบแต่กรรมดีย่อมได้กำไรกว่าผู้ทำกรรมชั่วอย่างแน่นอน^๑

๒. จริยปรัชญาทางสังคม ของพระพุทธศาสนา^๒

คราวหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่เวฬุวนาราม เมืองราชคฤห์ ครั้นนั้น เด็กหนุ่มคนหนึ่งชื่อสิงคาลกะ บุตรของคหบดี มีผ้าและผมเปียก ออกจากกรุงราชคฤห์แต่เช้า เพื่อไหว้ทิศทั้งหลาย

พระพุทธเจ้าเสด็จออกจากเวฬุวนารามเข้าไปในเมืองราชคฤห์ในเวลาเช้า เพื่อบิณฑบาต ทอดพระเนตรเห็นสิงคาลกมาณพประคองอัญชลีไหว้ทิศทั้งหลายอยู่ จึงตรัสถามว่าทำไมจึงไหว้ทิศ มาณพกราบทูลว่า บิดาของเขา เมื่อจวนจะสิ้นชีวิต ได้สั่งไว้ว่าให้ไหว้ทิศทั้งหลาย เขาเคารพคำสั่งของบิดา จึงออกมาไหว้ทิศทุกวัน

พระศาสดาตรัสว่า ในวินัยของพระอริยะ ระเบียบปฏิบัติของผู้เจริญแล้ว เขาไม่ไหว้ทิศกันอย่างไร สิงคาลกมาณพทูลถามว่า เขาไหว้ทิศกันอย่างไร จึงตรัสว่า ขอให้ตั้งใจฟังจะแสดงให้ฟัง

^๑ เรื่องสิทธิและหน้าที่ ได้กล่าวไว้โดยพิสดารแล้วในเรื่องจริยศาสตร์ ของผู้เขียนคนเดียวกัน

^๒ สิงคาลกสูตร พระไตรปิฎก เล่ม ๑๑ ข้อ ๑๗๒ - ๒๐๖

ต่อจากนั้น พระศาสดาทรงแสดงหลักธรรมต่างๆ สำหรับปฏิบัติ
ในชีวิตประจำวันดังนี้ คือ

๑. ควรเว้นกรรมอันเศร้าหมอง ๔ อย่าง (กรรมกิเลส) คือ
ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร และมุสาวาท

๒. ควรเว้นอกติ คือ ความลำเอียง ๔ อย่าง คือ ลำเอียง
เพราะรัก (ฉันทาคติ) ลำเอียงเพราะชัง (โทสาคติ) ลำเอียงเพราะหลง
(โมหาคติ) และลำเอียงเพราะกลัว (ภยาคติ)

๓. ควรเว้นอบายมุข (ทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์) ๖ อย่าง คือ

๑. เว้นจากการดื่มน้ำเมา
๒. เว้นจากการเที่ยวกลางคืน
๓. เว้นจากการเที่ยวดูการเล่นต่างๆ
๔. เว้นจากการเล่นการพนัน
๕. เว้นจากการคบคนชั่วเป็นมิตร
๖. เว้นจากการเกียจคร้านทำงาน

ทรงแสดงโทษแห่งอบายมุขทั้ง ๖ ประการไว้ดังนี้

๑. ดื่มน้ำเมา มีโทษ ๖ อย่าง คือ

๑. เสียทรัพย์
๒. ก่อการทะเลาะวิวาท
๓. เป็นเหตุให้เกิดโรค
๔. เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง
๕. เป็นเหตุให้ไม่รู้จักอาย
๖. เป็นเหตุทอนกำลังสติปัญญา

๒. เทียวกลางคืน มีโทษ ๖ อย่าง คือ

๑. ชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาตน
๒. ชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาบุตรภรรยา
๓. ชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาทรัพย์สมบัติ
๔. เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย
๕. มักถูกใส่ความ
๖. ย่อมได้รับความทุกข์ยากลำบาก

๓. เทียวดูการเล่น (มหรสพ) มีโทษ ๖ อย่าง คือ

๑. รำที่ไหนไปที่นั่น
๒. ขับร้องที่ไหนไปที่นั่น
๓. ประโคมที่ไหนไปที่นั่น
๔. เสภาที่ไหนไปที่นั่น
๕. เพลงที่ไหนไปที่นั่น
๖. เกิดเท็งที่ไหนไปที่นั่น

๔. การพนัน มีโทษ ๖ อย่าง คือ

๑. ผู้ชนะย่อมก่อเวร
๒. ผู้แพ้ย่อมเสียดายทรัพย์ที่เสียไป
๓. เสื่อมทรัพย์ทันตาเห็น
๔. คนทั้งหลายไม่เชื่อถือถ้อยคำของนักพนัน
๕. เป็นที่ดูหมิ่นของคนทั้งหลาย
๖. ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย เพราะเห็นว่าเป็นคนเลวทรนชาและเลียงดูภรรยาได้ (ถ้าเป็นหญิงก็คงไม่อาจเลี้ยงลูกและเป็นภรรยาที่ดีได้)

๕. การคบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษ ๖ อย่าง คือ

๑. นำให้เป็นนักเลงพนัน
๒. นำให้เป็นนักดื่ม (นักเลงเหล้า)
๓. นำให้เป็นคนเจ้าชู้ (นักเลงผู้หญิง)
๔. นำให้เป็นคนหลงผู้อื่นด้วยของปลอม
๕. นำให้เป็นคนโกงเขาซึ่งหน้า
๖. นำให้เป็นคนหัวไม้ (หัวแข็ง ชอบตีรันฟันแทง)

๖. เกียรติร้ายในการทำงาน มีโทษ ๖ อย่าง คือ ไม่ทำงาน
เพราะอ้างเหตุต่อไปนี้

๑. หนาวนัก
๒. ร้อนนัก
๓. เวลาเช้าอยู่
๔. เวลาเย็นแล้ว
๕. หิวนัก
๖. กระจายนัก

เมื่อเราออกไปด้วยข้ออ้างต่างๆ ผัดเพี้ยนการงานอยู่อย่างนี้
โรคะที่ยังไม่เกิดย่อมไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมสลายไป

ทรงแสดงมิตรเทียม (ไม่ใช่มิตรแท้) ๔ จำพวก คือ

๑. คนปกอลอก
๒. คนดีแต่พูด
๓. คนหัวประจบ
๔. คนชักชวนในทางเสียหาย

๑. คนปกอลอก มีลักษณะ ๔ อย่าง คือ

๑. คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว
๒. เสียให้น้อยคิดเอาให้ได้มาก
๓. ไม่รับทำกิจของเพื่อนในคราวมีภัย^{๑)} (เพื่อนมีภัย)
๔. คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง

๒. คนดีแต่พูด มีลักษณะ ๔ อย่าง คือ

๑. เก็บเอาสิ่งที่ล่วงแล้วมาปราศรัย
๒. อ้างเอาสิ่งที่ยังไม่มาถึงมาปราศรัย
๓. สงเคราะห์ช่วยเหลือด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้
๔. ออกปากฟังไม่ได้

๓. คนหัวประจบ มีลักษณะ ๔ อย่าง คือ

๑. จะทำชั่วก็คล้อยตาม
๒. จะทำดีก็คล้อยตาม
๓. ต่อหน้าสรรเสริญ
- ๔.ลับหลังนินทา

๔. คนชักชวนในทางเสียหาย มีลักษณะ ๔ อย่าง คือ

๑. ชักชวนดื่มสุราเมรัยและของมีเมาเสพติดทั้งหลาย
๒. ชักชวนเที่ยวกลางคืน
๓. ชักชวนให้เมาในการละเล่น
๔. ชักชวนเล่นการพนัน

^{๑)} พยัญชนะว่า ทยสฺส กิจฺจํ น โกรติ ฉบับพม่าและยุโรปไม่มีศัพท์ว่า น จึงเป็น ทยสฺส กิจฺจํ โกรติ แปลว่า เมื่อมีภัย (มาถึงตัว) จึงรับทำกิจของเพื่อน หนังสือ นวโกวิท ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงถือเอานัยหลังนี้

ทรงแสดงมิตรแท้ ๔ จำพวก คือ

๑. มิตรมีอุปการะ
๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์
๓. มิตรแนะประโยชน์
๔. มิตรมีความรักใคร่

๑. มิตรมีอุปการะ มีลักษณะ ๔ อย่าง คือ

๑. รักษาเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
๒. รักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
๓. เมื่อมีภัยถือเป็นที่พักพิงน่านได้
๔. ช่วยออกทรัพย์ช่วยเหลือเกินกว่าที่ออกปากขอความช่วยเหลือ เมื่อมีกิจธุระเกิดขึ้น (ถ้าไม่มีทรัพย์ก็ช่วยอย่างอื่น เช่น ช่วยคิด ช่วยทำ เป็นต้น)

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ ๔ อย่าง คือ

๑. บอกความลับของตนแก่เพื่อน
๒. ปกปิดความลับของเพื่อน ไม่แพร่งพรายความลับของเพื่อน
๓. ไม่ละทิ้งในยามมีอันตราย
๔. แม้ชีวิตก็อาจสละแทนได้

๓. มิตรแนะประโยชน์ มีลักษณะ ๔ อย่าง คือ

๑. ห้ามเพื่อนมิให้ทำความชั่ว
๒. ส่งเสริมให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดี
๓. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๔. บอกทางสวรรค์ให้

๔. มิตรมีความรักใคร่หรือมิตรอนุเคราะห์ (อนุกัมปะกะ) มีลักษณะ๔ อย่าง คือ

๑. ไม่ยินดีต่อความเสื่อมของเพื่อน (ทุกข์ ทุกข์ด้วย)
๒. ยินดีต่อความเจริญของเพื่อน (สุข สุขด้วย)
๓. ห้ามคนที่พูดติเตียนเพื่อน (เมื่อคนพูดติเตียนเพื่อน ก็คัดค้าน)
๔. รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน (เมื่อคนพูดสรรเสริญเพื่อน ก็ช่วยหนุน)

มิตร ๔ จำพวกนี้ เป็นมิตรแท้ ควรคบหาสมาคมสนิทสนมประดุจมารดาบิดาและบุตร อนึ่ง บัณฑิตผู้มีศีลย่อมรุ่งเรืองประหนึ่งกองไฟ บัณฑิตพึงออมโภคทรัพย์เหมือนแมลงผึ้งสะสมน้ำผึ้ง เหมือนตัวปลวก พอกพูนจอมปลวก คุณุทธ์ผู้สามารถ ครั้นสะสมทรัพย์ได้แล้วพึงแบ่งเป็น ๔ ส่วน คือ ใช้เอง ๑ ส่วน แบ่งไว้ประกอบการงานให้เจริญยิ่งขึ้นไป ๒ ส่วน และเก็บไว้ใช้ในยามมีอันตราย (เช่น เจ็บป่วย) ๑ ส่วน^๔

ทิศ ๖

ต่อจากนั้น ทรงแสดงเรื่องทิศ ๖ น้อมมาในทางที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อกันในฐานะต่างๆ อันเป็นปรัชญาสังคมของพระพุทธศาสนา คือ

^๔ เรื่องการใช้ทรัพย์สงเคราะห์ญาติมิตรและทำบุญ เสียภาษี เป็นต้น ทรงแสดงไว้ในที่อื่นมากแล้ว

๑. ทิศเบื้องหน้า คือ มารดาบิดา บุตรพึงปฏิบัติบำรุงท่านด้วยการประพฤติ ๕ อย่าง คือ

๑. ท่านเลี้ยงมาแล้วเลี้ยงท่านตอบ
๒. รับทำกิจของท่าน
๓. ดำรงตระกูล
๔. ปฏิบัติตนให้เป็นคนสมควรรับทรัพย์มรดก
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วช่วยทำบุญอุทิศให้ท่าน

มารดาบิดาย่อมอนุเคราะห์บุตรธิดาด้วยหลัก ๔ อย่าง คือ

๑. ห้ามมิให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร

๒. ทิศเบื้องขวา คือ อาจารย์ ศิษย์พึงปฏิบัติบำรุงท่านด้วยการประพฤติที่ดี ๕ อย่าง คือ

๑. ลูกขึ้นยืนต้อนรับ
๒. เข้าไปยืนคอยรับใช้
๓. เชื่อฟัง
๔. ประนินับดีท่านด้วยความเอื้อเฟื้อ
๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

อาจารย์ยอมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหลัก ๕ ประการ คือ

๑. แนะนำดี
๒. ให้เรียนดี
๓. บอกศิลปวิทยาให้ทั้งหมด ไม่ปิดบังอำพราง
๔. ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อนฝูง
๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย คือ เมื่อศิษย์ไปอยู่ในที่ใดก็ตั้งใจช่วยเหลือตามกำลัง

๓. ทิศเบื้องหลัง คือ ภรรยา สามีพึงปฏิบัติต่อภรรยาด้วยหลัก ๕ ประการ คือ

๑. ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา
๒. ไม่ดูหมิ่น
๓. ไม่ประพาดนอกรใจ (หรือไม่ล่วงเกินข่มขี้ ทำทารุณกรรมต่างๆ)
๔. มอบความเป็นใหญ่ให้ (ให้เป็นใหญ่ในครอบครัวเหนือผู้อื่น ยกเว้นสามี)
๕. ให้เครื่องแต่งตัวหรือเครื่องประดับ

ภรรยาได้รับอนุเคราะห์อย่างนี้แล้ว พึงปฏิบัติต่อสามีด้วยหลัก
๕ ประการ คือ

๑. จัดการงานดี
๒. สงเคราะห์ช่วยเหลือคนข้างเคียงของสามีดี
๓. ไม่ประพฤตินอกใจ
๔. รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้ไว้
๕. ขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง

๔. ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตร บุคคลพึงปฏิบัติต่อมิตรด้วยหลัก ๕
ประการ คือ

๑. ให้แบ่งปันสิ่งของของตน
๒. พุดจาไพเราะอ่อนหวาน
๓. ทำประโยชน์แก่มิตร
๔. วางตนเสมอต้นเสมอปลาย
๕. ไม่แก้งกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความจริง

มิตรผู้ได้รับการปฏิบัติด้วยดีอย่างนี้ ย่อมอนุเคราะห์เพื่อนด้วย
หลัก ๕ ประการ คือ

๑. รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว
๒. รักษาทรัพย์สมบัติของมิตรผู้ประมาทแล้ว
๓. เมื่อมีภัยถือเอาเป็นที่พึ่งพำนักได้
๔. ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ
๕. นับถือตลอดถึงญาติของมิตร

๕. ทิศเบื้องต่ำ คือ บ่าวไพร่ นายพึงปฏิบัติต่อบ่าวไพร่ด้วยหลัก ๕ ประการ คือ

๑. จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
๒. ให้อาหารและค่าจ้างรางวัล
๓. รักษาพยาบาลในคราวเจ็บไข้
๔. แบ่งของที่มีรสแปลกๆ หรือรสชาติให้กินตามสมควร
๕. ให้อภัยงานในสมัยที่ควรให้อภัย (ให้อภัยงานตามวันเวลาอันสมควร หรือในสมัยนักขัตฤกษ์ต่างๆ)

บ่าวไพร่ได้รับอนุเคราะห์อย่างนี้แล้ว ย่อมปฏิบัติชอบต่อนายด้วยหลัก ๕ ประการ คือ

๑. ลุกขึ้นทำการงานก่อนนาย
๒. เลิกงานที่หลังนาย
๓. ถือเอาเฉพาะของที่นายให้
๔. ทำการงานให้ดีขึ้น
๕. นำเอาคุณของนายไปสรรเสริญในที่นั้นๆ

๖. ทิศเบื้องบน คือ สมณพราหมณ์หรือบรรพชิตผู้มีศีล บุคคลพึงปฏิบัติบำรุงท่านด้วยหลัก ๕ ประการ คือ

๑. จะทำอะไรต่อท่านก็ทำด้วยเมตตา คือ ความปรารถนาดี
๒. จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา
๓. จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา
๔. ไม่ปิดประตู คือ ไม่ห้ามไม่ให้เข้าบ้านเรือน
๕. ให้อามิสทาน คือ สิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภค

สมณพราหมณ์ได้รับบำรุงเช่นนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุคคลด้วยหลัก ๖ ประการ คือ

๑. ห้ามมิให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
๔. ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๕. ทำสิ่งที่ฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
๖. บอทางสวรรค์ให้

พระศาสดาทรงสรุปลงว่า ทิศต่างๆ เหล่านี้ เมื่อบุคคลปฏิบัติชอบแล้ว ย่อมเป็นทิศที่เกษมปลอดภัย

เมื่อพระศาสดาตรัสจบลงแล้ว สิ่งกาลกมาณพทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาว่า แจ่มแจ้งจริงๆ เหมือนทรงหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปในที่มืดให้ผู้มีจักขุได้เห็นรูป สิ่งกาลกมาณพปฏิญาณตนเป็นอุบาสกนับถือพระพุทธศาสนาตลอดชีวิต

ตามเรื่องทีกล่าวมานี้ จะเห็นวิธีสอนอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า คือ การตีความใหม่ (Reinterpretation) หรือให้ความหมายใหม่โดยใช้ภาษาเดิมของเขานั้นเอง เช่น การไหว้ทิศ เมื่อเขาจะไหว้ทิศก็ให้ไหว้ต่อไป แต่เป็นทิศแบบใหม่ ซึ่งไหว้หรือปฏิบัติชอบแล้วได้รับประโยชน์ในสังคม ทรงสั่งสอนให้คนในสังคมปฏิบัติต่อกันด้วยดี เช่น ทิศเบื้องหน้า หมายถึง มารดาบิดา ลูกควรปฏิบัติอย่างไรต่อมารดาบิดา มารดาบิดาเองก็มี

หลักสำหรับปฏิบัติต่อลูก ทิศเบื้องขวา หมายถึง ครูบาอาจารย์ ลูกศิษย์ ควรปฏิบัติอย่างไรต่ออาจารย์ และอาจารย์เอง ควรปฏิบัติอย่างไรต่อศิษย์ เป็นต้น

รวมความว่า ทรงแสดงหลักธรรมสำหรับคน ๖ คู่ ๑๒ จำพวกที่จะต้องปฏิบัติชอบต่อกันในสังคม ถ้าคนเหล่านี้ปฏิบัติชอบต่อกันตามหลักที่ทรงแสดงไว้ เชื่อได้ว่าสังคมของเราจะสงบสุข มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างแน่นอน เป็นการปรับปรุงคุณภาพของคนให้ดีขึ้น มีความประณีตทางจิตใจ เมื่อคุณภาพของคนดี สังคมก็ต้องดี เพราะสังคมสร้างขึ้นด้วยบุคคล

🌸 อ่อนน้อมถ่อมตน 🌸

ตามความเป็นจริงแล้ว
โลกนี้ไม่เคยมีใครสำคัญจนขาดเสียมิได้
ในปัจจุบันก็ไม่มี และไม่มีแม้แต่ในอนาคต
คนที่มีสติปัญญา มีความสามารถ
จึงควรเจียมตัวไว้บ้าง เจียมตัวมากยิ่งดี
และตรงตามความเป็นจริงด้วย
จริงในความรู้สึกของผู้อื่น
เพราะในความรู้สึกของคนทั่วไป
ไม่มีใครสำคัญที่สุดสำหรับโลก
อาจจะสำคัญที่สุดสำหรับบางคนเท่านั้น

คุณธรรม^๑

^๑จากหนังสือจริยศาสตร์ ของผู้เขียน

๑. หน้าที่กับคุณธรรม

ได้กล่าวถึงหน้าที่มาพอสมควรแล้วในบทก่อน บทนี้จะกล่าวถึงคุณธรรม ปัญหาประการแรกที่เราควรวินิจฉัยก็คือ คุณธรรมคืออะไร? มีความสัมพันธ์กับหน้าที่อย่างไร?

กล่าวตามหลักจริยศาสตร์ คุณธรรมคือ “อุปนิสัยอันดีงาม ซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน”

คุณธรรมมีความสัมพันธ์กับหน้าที่อย่างมาก เพราะการทำหน้าที่จนเป็นนิสัยนั่นเอง จะกลายเป็นอุปนิสัยอันดีงาม สั่งสมอยู่ในดวงจิต เป็นบารมี เป็นสันดานดี ลักษณะอย่างเดียวกันนี้แหละ ถ้าเป็นฝ่ายชั่ว ท่านเรียกว่า อาสวะ คือกิเลสที่หมักหมมอยู่ในดวงจิต ย่อมจิตใจให้เศร้าหมอง เกรอะกรังไปด้วยความชั่วนานาประการ กลายเป็นสันดานชั่ว ทำให้แก้ไขได้ยาก สอนได้ยาก

คนมีคุณธรรม ก็คือคนที่มีนิสัยอันดีงามในการทำหน้าที่ นิสัยนี้แน่นอนมั่นคง ได้รับมาจากความพยายามและความประพฤติอันติดต่อกันมาเป็นเวลานาน พุดให้สั้นกว่านี้อีกว่า คุณธรรมคือความล้าเลิศแห่งอุปนิสัย ซึ่งเป็นผลของการกระทำหน้าที่จนเป็นนิสัยนั่นเอง อุปนิสัยเป็นส่วนสำคัญยิ่งใหญ่มากภายในของความประพฤติ บุคคลย่อมประพฤติตามอุปนิสัยสันดานของเขา ความประพฤติส่อให้เห็นอุปนิสัยสันดานของคนว่าเขาเป็นอย่างไร

คุณธรรมแสดงออกในหน้าที่ คนมีคุณธรรมเป็นผู้รักษาหน้าที่ของตน และทำหน้าที่อย่างดีที่สุด หน้าที่ที่เขาทำอย่างดีจนเป็นนิสัยนั่นเอง นำไปสู่การสร้างสรรค์คุณธรรมต่อไป และให้สูงส่งยิ่งๆ ขึ้นไป หน้าที่

กับคุณธรรมจึงต้องอาศัยกัน และเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันอย่างแยกไม่ได้ มันเป็นสิ่งเดียวกันที่มี ๒ ด้าน ด้านหนึ่งเป็นหน้าที่ อีกด้านหนึ่งเป็นคุณธรรม คุณธรรมคือความกล้าเลิศแห่งอุปนิสัยภายใน ส่วนหน้าที่คือการแสดงออกภายนอกของอุปนิสัยอันดีงาม เพราะฉะนั้น คุณธรรมก็คือคุณภาพแห่งอุปนิสัยอันแสดงออกให้เห็นโดยการกระทำ

๒. คุณธรรม ความรู้ และนิสัย

ทั้ง ๓ อย่างมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก เพราะคนที่จะสร้างนิสัยอันดีงามให้แก่ตนได้ ก็ต้องมีความรู้แจ่มแจ้งในคุณค่าของนิสัยดีงาม ว่ามีผลแก่ตนและส่วนรวมอย่างไร นิสัยดีอันถาวรมั่นคงจะกลายเป็นอุปนิสัย และคุณธรรมต่างๆ ก็จะแสดงตนออกมาจากอุปนิสัยนั้น เหมือนกระจกเงาย่อมสะท้อนภาพออกมาให้เห็น ภาพจริงเป็นอย่างไรเงาในกระจกก็เป็นอย่างนั้น อุปนิสัยเหมือนตัวภาพจริง นิสัยเหมือนกระจกเงา ส่วนการกระทำเหมือนเงาในกระจก เราเห็นเงาในกระจก เพราะมีกระจก แต่แม้มีกระจกแต่ถ้าไม่มีภาพใดๆ เลย ก็หาจะมีอะไรปรากฏในกระจกเงาไม่ คงเป็นกระจกที่ว่างเปล่า กายและวาจาของคนจึงสะท้อนให้เห็นอุปนิสัยส่วนลึกของเขว่าเป็นอย่างไร

บุคคลจะประกอบกรณียกิจในหน้าที่จนเป็นนิสัยได้ ก็เพราะมีความรู้เกี่ยวกับหน้าที่นั้น และมีความรู้ในความดีอันสูงสุดของตนซึ่งบ่งชี้ไปถึงหน้าที่ ดังนั้น คุณธรรมจึงหมายถึงความรู้หรือปัญญาพร้อมทั้งนิสัย โสเครตีส ปรัชญาเมธีผู้ยิ่งใหญ่ เน้นถึงกับว่า **“คุณธรรมคือความรู้”** เพลโตก็เห็นอย่างนั้นเหมือนกัน ส่วนอริสโตเติลเห็นว่า **“คุณธรรมคือนิสัยอันดีงาม”**

อย่างไรก็ตาม ลำพังแต่ความรู้ในเรื่องความดีและหน้าที่อย่างเดียวนั้น ไม่เพียงพอที่จะสร้างคุณธรรมขึ้นได้ ความรู้จะต้องนำไปสู่การกระทำ ความรู้ในหน้าที่จะต้องนำไปสู่การทำหน้าที่จนเป็นนิสัย คุณธรรมที่ปราศจากการกระทำจึงว่างเปล่า ถ้าจะมีอยู่บ้างก็นับเป็นอัพโพหาริก (มีเหมือนไม่มี เช่น น้ำในก้อนดินแห้งหรือใบไม้แห้ง เกือบดูไม่ออกว่ามี แม้มืออยู่บ้างก็ไม่สำเร็จประโยชน์ในการดื่มหรือใช้สอย)

ดังนั้น แมคเคนซี (Mackenzie) จึงกล่าวว่า “**คุณธรรมคือความรู้และนิสัย**” คนมีคุณธรรมจึงหมายถึงคนที่มีความรู้ในหน้าที่ ซึ่งแสดงออกในรูปการณ์หรือในสถานการณ์จริงอันพอมองเห็นได้

๓. คุณธรรมกับความสุข

เรื่องคุณธรรมกับความสุขนี้ เป็นปัญหาถกเถียงกันมากเรื่องหนึ่งในวงปรัชญาเมธีและนักจริยศาสตร์ ข้อคิดเห็นในเรื่องนี้พอแบ่งออกได้เป็น ๒ พวก คือ พวกหนึ่งเห็นว่า คุณธรรมต้องตามมาด้วยความสุข คุณธรรมเป็นเหตุ ความสุขเป็นผล เรา มีความอดทน มีความเสียสละ อันเป็นคุณธรรม ก็เพื่อให้ได้รับความสุขในบั้นปลาย สุภาจิตไทยก็มีว่า “อดเปรี้ยวไว้กินหวาน” หมายถึง ให้อดทนสร้างสมคุณธรรมเพื่อความสุขในบั้นปลาย คนทั่วไปก็มีความเห็นว่า คนมีคุณธรรมหรือคนดีควรจะมีมีความสุขในชีวิต คนดีต้องมีความเพลิดเพลินในการประกอบกรรมดี และคนดีควรจะได้รับความสุขเป็นสิ่งตอบแทน อริสโตเติล ปรัชญาเมธีผู้ยิ่งใหญ่ของกรีกก็มีความเห็นอย่างนี้ และมีความเห็นว่า ความสุขเป็นความเบิกบานของชีวิต เป็นความสมบูรณ์ของชีวิต แต่**ความสุขนั้นต้องมีมูลฐานมาจากคุณธรรม**

โสเครตีสเองก็มีความเห็นว่า ชีวิตของคนดีเป็นชีวิตที่มีความสุข คนดีไม่มีทางมีความสุขได้เลย ไม่ว่าเขาอยู่ในสถานการณ์ใดๆ ก็ตาม เพราะไม่มีสิ่งใดทำอันตรายแก่คนดีได้

ความเห็นของโสเครตีส อาจไม่ตรงกับความรู้สึกของคนทั่วไป เพราะเท่าที่คนทั่วไปได้เห็นอยู่บ้าง และเห็นอยู่บ่อยๆ คือ คนดีมีคุณธรรมที่ต้องประสบเคราะห์กรรมก็มีอยู่ไม่น้อย ชีวิตที่เปี่ยมด้วยคุณธรรม แต่ต้องผจญกับความทุกข์นานาประการก็มีอยู่

อย่างไรก็ตาม โสเครตีสยังยืนยันว่า โดยธรรมชาติแล้ว คนต้องการความสุข ด้วยเหตุนี้คนจึงทำความดี เพราะความดีเป็นอันเดียวกันกับความสุข

ส่วนเพลโต ดูเหมือนจะเห็นว่า คุณธรรมมีจุดหมายในตัวเอง คือ เราประพฤติความดีเพื่อความดี เราเป็นคนดีมิใช่เพื่อความสุขหรือเพื่อจุดหมายอื่น แต่เพื่อความดีนั่นเอง เพื่อสิ่งที่เราทำนั่นเอง ความเห็นอย่างนี้ค่อนข้างจะแห้งแล้งสักหน่อย เพราะมิได้มุ่งผลแห่งการกระทำไปทางความสุขซึ่งเป็นจุดหมายของคนทั่วไป

อิมมานูเอล คานท์ ยืนยันอย่างมั่นคงว่า คุณธรรมมีจุดหมายในตัวเอง เราทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ มิใช่ทำหน้าที่เพื่อไปสู่จุดหมายอื่น เช่น ความสุข เป็นต้น คนดีไม่จำเป็นจะต้องได้รับความสุขเป็นสิ่งที่ตอบแทน เพราะเขาทำความดีเพื่อความดีนั่นเอง คนดีอาจได้รับความทุกข์ทรมานตลอดชีวิตก็ได้ คนชั่วอาจมีความสุขก็ได้ ตามธรรมชาติของคานท์ คุณธรรมกับความสุขไม่จำเป็นต้องไปด้วยกัน อาจกลมกลืนกันก็ได้ อาจขัดแย้งกันก็ได้ คานท์เห็นว่า คนมีคุณธรรมไม่ควรประพฤติคุณธรรมเพื่อความสุข แต่เขาก็หย่อนไว้ให้หน่อยหนึ่งเหมือนกันว่า ความผาสุกของคนนั้นย่อมรวมเอาความสุขและคุณธรรมเข้าไว้

ด้วยกัน เราควรประพฤติคุณธรรมเพื่อความสุขของผู้อื่น ไม่ใช่เพื่อตัวเราเอง เพราะจะกลายเป็นความเห็นแก่ตัว

เกี่ยวกับความสุขในอนาคตของคนดีมีคุณธรรมนั้น ค่าน้ำโยนให้เป็นความรับผิดชอบของพระเจ้า ค่าน้ำบอกว่า คุณธรรมเป็นสิ่งที่อยู่ในการควบคุมของเรา ส่วนความสุขอยู่นอกเหนือการควบคุมของเรา แต่มันขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกหลายประการ ดังนั้น คุณธรรมจึงไม่รวมเอาความสุขไว้ด้วย และความสุขก็ไม่จำเป็นต้องมีคุณธรรมเป็นเหตุปัจจัย มันไม่ได้มีความสัมพันธ์แบบเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน

พวกสมบูรณนิยมสมัยใหม่ เห็นว่าคุณธรรมต้องมีความสุขตามมา ความสุขเกิดจากความกลมกลืนของความปรารถนาและเหตุผล นั่นคือความรู้สึกเห็นแจ้งตนเอง คุณธรรมคือการควบคุมแรงกระตุ้นต่างๆ และความทะยานอยากไว้ด้วยเหตุผล การเอาเหตุผลมาช่วยเปลี่ยนแปลงควบคุมความกระหายในผัสสะนั้น จะต้องมีความสุขตามมาอย่างแน่นอน ความสุขเช่นนั้นเป็นดัชนีไปสู่ความรู้แจ้งตนเอง

๔. ทรรศนะของนักปราชญ์ต่างๆ

ตามทรรศนะของโสเครตีส “คุณธรรมคือความรู้” (Virtue is Knowledge) เขาพูดเสมอว่า ถ้าบุคคลรู้และเข้าใจถึงธรรมชาติของความดีจริงๆ แล้ว เขาจะไม่พลาดจากการประกอบความดี เขาจะไม่ทำความชั่ว เพราะความไม่รู้นั่นเองทำให้เขาต้องทำความชั่ว ความเขลาเป็นความชั่วร้าย พอๆ กับความรู้เป็นคุณธรรมหรือเป็นความดี ไม่มีใครตั้งใจทำความผิด (No one intentionally does wrong.) ที่เขาทำผิดเพราะเขาไม่รู้

แม้ความเป็นคนพอประมาณโดยไม่รู้ (ว่านั่นคือความพอดี) ก็
เป็นความไม่พอดีอย่างหนึ่ง ความเป็นผู้กล้าหาญโดยไม่รู้จักความกล้า
หาญก็เป็นความพลาดอย่างหนึ่ง ดังนั้น ตามธรรมชาติของโสเครตีส
แล้ว ความรู้ก่อให้เกิดสาระของคุณธรรม บุคคลไม่เคยทำความผิด
ทั้งๆ ที่รู้เลย

คราวนี้ สมมติว่ามีบุคคล ๒ พวก พวกหนึ่งทำความผิดทั้งๆ ที่รู้
อีกพวกหนึ่งทำความผิดโดยไม่รู้ ใน ๒ พวกนี้ โสเครตีสก็ยิ่งยกย่องพวก
ที่ทำผิดทั้งๆ ที่รู้ ว่าดีกว่าพวกทำความผิดเพราะไม่รู้ เพราะแม้ทำผิด
เขาก็ยังรู้ว่าผิด

ตามนัยนี้ โสเครตีสยกย่องความรู้มาก และคนส่วนมากก็สงสัย
ว่า ธรรมชาติของโสเครตีสถูกต้องสมบูรณ์หรือไม่ เพราะเขายืนยัน
อย่างมั่นคงว่า ถ้าบุคคลรู้บุคคลย่อมไม่ทำความผิดหรือความชั่ว แต่
ในโลกแห่งความเป็นจริงเท่าที่เรามีประสบการณ์ มีบุคคลเป็นอันมาก
ที่ทำความชั่วหรือความผิดทั้งๆ ที่รู้ว่าผิดและชั่ว เพราะทนความยั่วยวน
ไม่ได้บ้าง เพราะความจำเป็นบ้าง ความรู้ดี รู้ชั่ว มิใช่จะป้องกันมิให้เขา
ทำชั่วได้เสมอไป ความพอใจในความสุข ความเพลิดเพลินอันยั่วยวน
อยู่เฉพาะหน้าอาจจะเป็นแรงผลักดัน หรือชักจูงให้เขาทำความผิดได้
เรื่องนี้เป็นที่รู้กันโดยทั่วไป

ปัญหาว่า คำว่า “รู้” ที่โสเครตีส หมายถึงนั้น “รู้” แค่ไหน
อย่างไร รู้จริงหรือรู้ไม่จริง โสเครตีสอาจหมายความว่า คนถ้ารู้จริง
อย่างแจ่มแจ้งย่อมไม่ทำความผิด คนส่วนมากเป็นผู้ไม่รู้แต่สำคัญผิด
คิดว่าเป็นผู้รู้ อย่างที่กล่าวไว้ในประวัติของโสเครตีสว่า โสเครตีสเที่ยว
ไปสนทนากับบุคคลต่างๆ ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ฉลาด แต่กลับพบว่า
ไม่มีใครสักคนที่ฉลาดจริง โสเครตีสรู้ว่าตนผิดจากคนเหล่านั้น เพราะ

คนพวกนั้นไม่มีใครเลยสักคนที่ “รู้” แต่คิดว่า ตัวเอง “รู้” แต่โสเครติส พุดอยู่ตลอดเวลา “สิ่งเดียวที่ข้าพเจ้ารู้ คือรู้ว่า ข้าพเจ้าไม่รู้อะไรเลย”

ดังนั้น คำว่า “รู้” ที่โสเครติสหมายถึงอาจลึกซึ้ง กว้างขวางกว่า “รู้” ที่คนทั่วไปเข้าใจก็ได้

ถ้าเราติดตามศึกษาพระพุทธศาสนา จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรง แสดง “ความรู้” ที่เรียกว่า “ปัญญา” หรือ “วิชา” ไว้หลายระดับ คือ ระดับที่รู้แล้วยังละกิเลสไม่ได้ก็มี ระดับนี้แม้รู้ก็ยังทำความชั่วอยู่ ระดับที่รู้แล้วละกิเลสได้ก็มี ระดับนี้รู้แล้วไม่ทำความชั่วหรือความผิดทั้งๆ ที่รู้ อีกเลย ตัวอย่าง พระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกรู้ อริยสัจ ๔ แล้ว ไม่ทำความชั่วอีกเลย แต่บุคคลทั่วไป รู้ อริยสัจ ๔ เหมือนกัน อธิบาย ได้ดีเข้าใจดี แต่ก็ยังทำความชั่วอยู่ ทั้งนี้ อธิบายได้ว่าระดับแห่งความรู้ในอริยสัจไม่เท่าเทียมกัน ท่านพวกแรก รู้เพราะการอบรมตนอย่าง ถึงขนาด (ภาวนามยปัญญา) ส่วนพวกหลัง รู้ด้วยการฟังและการคิด (สุตมยปัญญา และ จินตามยปัญญา)

อย่างไรก็ตาม เรื่องของโสเครติสกับปัญหาเรื่องความรู้และ คุณธรรมหรือความดีนี้ อริสโตเติลผู้เป็นศิษย์ของท่านโสเครติส ได้แก้ไขให้ท่านอาจารย์ว่า โสเครติสรู้สึกจะพลาดไปในเรื่องนี้คือที่ตกลง ใจว่า ผู้รู้ย่อมไม่ทำความผิด ทั้งนี้เพราะท่านเอาคนอื่นมาเปรียบกับตัว ท่านเอง ซึ่งเป็นผู้มีเหตุผลอยู่พร้อม ท่านไม่เคยทำความผิดใดๆ ถ้าท่าน รู้ว่าสิ่งนั้นผิด ท่านควบคุมตนให้อยู่ในเหตุผลและเอาชนะอารมณ์โลก โกรธ หลง แต่อารมณ์มักอยู่เหนือเหตุผล คนทั่วไปส่วนมากจึงทำชั่ว หรือความผิดเพราะอารมณ์ชักจูงไป เพราะเวลานั้นอารมณ์มีอิทธิพล เหนือเหตุผล ตามปกติ อารมณ์ กับ เหตุผล ทะเลาะกันอยู่เสมอ ใน สนานมคือ ดวงจิตของคน

ส่วนข้อที่โสเครติสถือว่า “ความเป็นคนพอประมาณโดยไม่รู้ จัดเป็นความไม่พอดอย่างหนึ่ง ความกล้าหาญโดยไม่รู้ เป็นความขลาดอย่างหนึ่ง” นั้นฟังยาก และดูจะทำลายความจริงในตัวเอง (Objective Truth) เสียด้วย เพราะโสเครติสเกณฑ์ให้คุณธรรมเหล่านี้ไปขึ้นกับความรู้ ถ้าไม่รู้ผลกลับตรงกันข้ามไปเสีย ความจริงแล้ว คุณธรรมย่อมเป็นความจริงในตัวเอง เป็นปรนัยภาพ ไม่ขึ้นกับความรู้หรือความเข้าใจผิดหรือถูกของใคร สมมติว่า คนผู้หนึ่งดื่มยาพิษเข้าไปโดยไม่รู้ว่าเป็นยาพิษ ความไม่รู้นั้นจะช่วยให้ยาพิษกลับกลายเป็นน้ำหวานได้หรือไม่ ในทางกลับกัน บุคคลอีกผู้หนึ่งดื่มวิตามินเข้าไป แต่ไม่รู้ว่าเป็นยาวิตามิน เข้าใจว่าเป็นน้ำธรรมดา ความไม่รู้ของเขาก็หาไปทำลายคุณภาพแห่งยาวิตามินได้ไม่ มั่นคงไม่กลับกลายเป็นยาพิษเพราะ ความไม่รู้ของเขาอย่างแน่นอน

ตามทฤษฎีของอริสโตเติล “คุณธรรมคือนิสัยในการเลือกวิธีสัมพัทธ์ ซึ่งปัญญาชนสามารถตัดสินได้โดยเหตุผล”

“วิธีสัมพัทธ์” หรือ “Relative Mean” นั้นหมายความว่า คุณธรรมขึ้นอยู่กับความเหมาะสมเป็นเรื่องๆ ไป หาได้มีความตายตัวใดๆ ไม่ การปฏิบัติให้เหมาะสมในเรื่องนั้นๆ นั้นเองคือคุณธรรม อะไรเหมาะสมอย่างไร ปัญญาชนย่อมพิจารณาตัดสินได้โดยอาศัยเหตุผล เป็นทางดำเนิน ตามธรรมดาในโลกแห่งความเป็นจริง มีปัญหา ข้อขัดแย้งมากมายในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ความเหมาะสมในการดำเนินนั้นแหละคือ คุณธรรม การกระทำอย่างเดียวกันอาจเป็นคุณหรือโทษก็ได้ สุดแล้วแต่เหตุปัจจัยและสภาวะแวดล้อม หรือความเหมาะสมไม่เหมาะสมอย่างไร มีเหตุผลเพียงพอหรือไม่ในการกระทำนั้น ตัวอย่าง การฆ่าทองคน บุคคลผู้หนึ่งมีเจตนาฆ่าคนให้ตายจึงฆ่าทองเขา ผู้ถูกฆ่า

จะตายหรือไม่ตายก็ตาม แต่การกระทำนั้นไม่เป็นคุณธรรม แต่หมอใช้
มิดเล่มเดียวกัน ใช้ห้องเดียวกัน ผ่าท้องคนด้วยเจตนาจะให้เขาหายจาก
โรคในท้อง เขาจะหายหรือจะตายก็ตาม การกระทำนั้นเป็นคุณธรรม

ขอยให้ละเอียดลงไปอีก หมอคนเดียวกันเองผ่าท้องคนที่มีโรค
ในท้อง ซึ่งสมควรได้รับการผ่าตัดเพื่อความหายโรค การกระทำนั้นเป็น
คุณธรรม แต่ถ้าคนนั้นไม่มีโรคอะไร เขาปกติดีทุกอย่าง หมอผ่าท้อง
เขาเพื่อความสนุกสนานของตน การกระทำนั้นไม่เป็นคุณธรรม เพราะ
ไม่มีเหตุผลสมควร

ในเรื่องอื่นๆ ก็ทำนองเดียวกัน คุณธรรมจึงไม่มีข้อกำหนด
ตายตัว อริสโตเติลถือว่า คุณธรรมคือความพอดีพองาม ไม่เอียงสุดไป
ด้านใดด้านหนึ่ง คือไม่เกินไปกับไม่หย่อนไป เช่น คุณธรรมคือความกล้า
หาญ อยู่ท่ามกลางระหว่างความกล้าจนบ้าบิ่นกับความขลาด คุณธรรม
คือความจริง อยู่ท่ามกลางระหว่างการพูดเกินจริงกับการดูหมิ่นตนเอง
หรือถ่อมตนจนเกินไป คุณธรรมคือความเสียสละ อยู่ท่ามกลางระหว่าง
ความฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่ายกับความตระหนี่เหนียวแน่น

**ความเห็นของอริสโตเติลเข้ากันได้กับความเห็นทางพระพุทธ
ศาสนาเรื่องมัชฌิมาปฏิปทา** (ข้อปฏิบัติสายกลาง ไม่ตึงเกิน ไม่หย่อน
เกิน) ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นตัวอย่างไว้ ๘ ประการ ที่เรียกว่า
อริยมรรคมีองค์ ๘ นอกจาก ๘ ประการนี้แล้ว แม้คุณธรรมอื่นๆ ก็เป็น
มัชฌิมาปฏิปทาเหมือนกัน รวมความว่า ตามทฤษฎีของพระพุทธ
ศาสนา คุณธรรมทุกอย่างเป็นมัชฌิมาปฏิปทา

ตามทฤษฎีของเพลโต มีคุณธรรมสำคัญอยู่ ๔ ประการ เรียก
ว่า Cardinal Virtues เป็นคุณธรรมพื้นฐานซึ่งรองรับคุณธรรมอื่นๆ

ไว้ทั้งหมด ๔ ประการ นั่นคือ

๑. ปัญญา

๒. ความกล้าหาญ

๓. ความพอประมาณ

๔. ความยุติธรรม

เพลโตถือว่าปัญญาสำคัญที่สุด โอบอ้อมเอาคุณธรรมอื่นๆ ไว้ด้วย ทำนองเดียวกับที่พระพุทธเจ้าทรงถือเอาความไม่ประมาทว่าเป็นธรรมสำคัญที่สุด เลิศกว่าธรรมทั้งปวง โอบอ้อมเอาคุณธรรมอื่นๆ ไว้ทั้งหมด

ปัญญาในที่นี้หมายถึงเอาปัญญาญาณทางธรรม หยั่งเห็นหน้าที่และบำเพ็ญกรณียกิจเกี่ยวกับหน้าที่นั้นให้สมบูรณ์ เป็นปัญญาเชิงปฏิบัติ อันกินความไปถึงการกระทำอันเกี่ยวกับศีลธรรมทั้งหมด

ความกล้าหาญและความพอประมาณนั้น เป็นคุณธรรมที่เกี่ยวกับตน ซึ่งก่อให้เกิดผลโดยตรงแก่ชีวิตส่วนบุคคล ความกล้าหาญเป็นอำนาจจิตในการอดกลั้นความทุกข์ทรมาน ส่วนความพอประมาณเป็นอำนาจจิตในการอดกลั้นความหลงใหลมัวเมาในความสุขความเพลิดเพลิน กล่าวให้สั้นก็คือ การควบคุมตนทั้งในด้านทุกข์ด้านสุข

ส่วนความยุติธรรมนั้น เป็นที่เข้าใจดีกันโดยทั่วไปแล้ว กล่าวอย่างสั้น คือการเว้นอคติทั้ง ๔ คือ ลำเอียงเพราะรัก โกรธหรือเกลียดหลง และกลัว ความยุติธรรมจะช่วยให้บุคคลปฏิบัติเที่ยงตรง ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนแล้วโยนความทุกข์ยากลำบากให้ผู้อื่น เป็นคุณธรรมที่เป็นประโยชน์แก่สังคมอย่างที่สุด

คุณธรรมสำคัญ ๔ ประการของเพลโตนั้น ใช้ได้ดีในสังคม คือ สังคมต้องการคุณธรรมเหล่านี้อยู่มาก แต่สังคมก็ยังขาดบุคคลผู้มีคุณธรรมเหล่านี้อยู่ไม่น้อย

ปัญหาเรื่องการจัดคุณธรรมเป็นคุณธรรมส่วนตน คุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น และคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับอุดมคตินั้น ก็เป็นการดิ้นรนที่ทำให้เข้าใจง่าย เหมาะแก่การศึกษาเบื้องต้น เช่น ท่านจัดเอาความพอประมาณ ความเมตตาปราณี ความรักชาติ เป็นคุณธรรมเพื่อผู้อื่นหรือเพื่อสังคม ความรักความจริง ความกระหายในความดี และการอุทิศตนเพื่อความดีงามเป็นคุณธรรมเพื่ออุดมคติ คุณธรรมนี้นำไปสู่การรู้แจ้งตนเอง แต่ในความเป็นจริงแล้ว เป็นการยากเหลือเกิน ที่จะแยกคุณธรรมหรือความดีส่วนตนกับความดีส่วนสังคมได้ เพราะมีความเกี่ยวพันอยู่อย่างไม่สามารถจะแยกจากกันได้ **สิ่งใดเป็นประโยชน์ตน** สิ่งนั้นย่อมเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย **สิ่งใดเป็นประโยชน์แก่สังคม** สิ่งนั้นย่อมเป็นประโยชน์แก่ปัจเจกชนด้วย **จะโดยตรงหรือโดยอ้อมเท่านั้น** แม้คุณธรรมเพื่ออุดมคติก็นับเหมือนกัน ในเบื้องต้นอาจมองเห็นเป็นประโยชน์หรือเป็นความดีส่วนบุคคล แต่ในไม่ช้าความดีนั้นย่อมค่อยๆ แพร่ขยายไปสู่สังคมทีละน้อย จนเป็นความดีทั้งปัจเจกชนและสังคม

คุณธรรมเป็นเรื่องยุ่งยากลำบากแก่การวินิจฉัยเรื่องหนึ่งในวิชาจริยศาสตร์ มีข้อปลีกย่อยละเอียดพิสดารมาก จึงนำมากล่าวในบทนี้พอเป็นแนวทางเท่านั้น

ลองนึกดูเถิด แม้พระพุทธเจ้าที่ท่านไม่รู้รู้อะไรกับเรา แต่เราก็นึกบูชาท่านด้วยดอกไม้ รูป เทียน เป็นเครื่องสักการะ ในฐานะเป็นสิ่งแทนพระพุทธเจ้า จะกล่าวไยกับการบูชาพ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้มีชีวิตอยู่ด้วยปัจจัย ๔ และการดูแลถนอมน้ำใจของลูกหลานและศิษย์ การ

ให้ท่านชื่นใจ ความสุขย่อมย้อนกลับมาหาเราผู้ทำนั่นเอง เพราะพ่อแม่ เป็นบุพพจารย์ เป็นอาหุไนยบุคคล เป็นบุพพเทพ และเป็นพระอรหันต์ ของลูก ลูกผู้คิดเป็นยอมพ้นจากความเป็นพาลคือหาญโง่ ผู้คิดไม่เป็นยอม ต้องเป็นพาลคือยังโง่อยู่ ถ้าโง่ ความทุกข์จะตามมา ถ้าฉลาด ความสุข ก็ตามมา ทำอย่างคนฉลาด ดีกว่าทำอย่างคนโง่

๕. เสรีภาพทางปัญญา

เสรีภาพในการแสดงออกนับเป็นเงื่อนไขเบื้องต้น สำหรับการ พัฒนาบุคคลให้มีความพร้อม เป็นเครื่องมือสร้างสรรค์คุณค่าของ มนุษย์ และทำให้เขามีความสุขความพอใจ

ถ้ามนุษย์เราไม่สามารถคิดและแสดงออกซึ่งความคิดอย่างมี เสรีภาพแล้ว เขาก็จะเป็นอย่างอื่น ซึ่งไม่ใช่คนที่ได้รับการพัฒนาดีแล้ว ความกดดัน ทำให้เขามีความโน้มเอียงไปในทางทำลายบุคลิกภาพของ ตนเอง ตื้อดิ่งหรือตื้อด้น เป็นคนก้าวร้าวหรือหัวรั้น ก่อเรื่องวุ่นวาย หรือมีฉะนั้น ก็จะกลายเป็นคนตรงกันข้าม คือไม่มีความคิดเห็นอะไร เลย รับคำสั่งอย่างเดียว เป็น “yes - men” พร้อมๆ กันนั้น จิตใจ และนิสัยของเขาก็จะเป็นเหมือนทาส

คุณภาพของคนที่แตกต่างกัน เช่นเป็นผู้มีความโน้มเอียงทาง จริยธรรม สนุทริยศาสตร์และอื่นๆ พัฒนาขึ้นได้ในสังคมที่บุคคล สามารถคิดและแสดงออกได้อย่างเสรี (ถ้าไม่มีเสรีภาพ แม้มีเหตุผล ก็แสดงเหตุผลนั้นไม่ได้ ก็เลยกลายเป็นคนไม่มีเหตุผล)

เสรีภาพทางปัญญาเป็นสิ่งจำเป็นในการค้นหาความจริง เพื่อ ความคิดใหม่หรือเพื่อการสร้างสรรค์ใหม่ๆ ถ้าเขาไม่สามารถคิดและ

ประโยชน์สอง

สิ่งใดเป็นประโยชน์ตน
สิ่งนั้นย่อมเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย
สิ่งใดเป็นประโยชน์แก่สังคม
สิ่งนั้นย่อมเป็นประโยชน์แก่ปัจเจกชนด้วย
จะโดยตรงหรือโดยอ้อมเท่านั้น
แม้คุณธรรมเพื่ออุดมคติก็เหมือนกัน
ในเบื้องต้นอาจมองเห็นเป็นประโยชน์
หรือเป็นความดีส่วนบุคคล
แต่ในไม่ช้า ความดีนั้นย่อมค่อยๆ
แพร่ขยายไปสู่สังคมที่ละน้อย
จนเป็นความดีทั้งปัจเจกชนและสังคม

แสดงออกได้แล้ว เขาจะค้นพบได้อย่างไรว่า อะไรจริง อะไรเท็จ ผลต่อมาก็คือ ถ้าเขาไม่รู้ว่าอะไรจริงอะไรเท็จแล้ว เขาจะประพจน์กฏศีลธรรมได้อย่างไร? เราต้องการเสรีภาพ เพราะเราต้องการความคิดใหม่ๆ ซึ่งเป็นสาระสำคัญของความก้าวหน้า

ความคิดและอุดมคติแทบจะทุกอย่างซึ่งเราได้รับอยู่ทุกวันนี้ รวมทั้งความคิดและอุดมคติทางการศึกษาของประชาชนและประชาธิปไตย เป็นสิ่งที่ครั้งหนึ่งเคยถูกถือว่าเป็นสิ่งผิดและอันตรายมาแล้ว

สถาบันที่เรารักเราถนอม เกิดขึ้นได้ก็เพื่อต่อต้านการกระทำบางอย่างที่เห็นว่าไม่ถูกต้อง ผู้ที่ทำงานยิ่งใหญ่เช่นการสร้างชาติ ตั้งศาสนา ล้วนแต่เป็นผู้ที่ใช้เสรีภาพทางสติปัญญา สามารถต่อสู้กับการลุ่มจมทางความคิด ซึ่งบุคคลประเภท “yes - men” ไม่สามารถทำได้ พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นได้ ก็เพราะการต่อสู้ทางความคิดของพระพุทธเจ้ากับลัทธิพราหมณ์ คริสต์ศาสนาเกิดขึ้นเพราะการต่อสู้ของพระเยซูกับศาสนายิวเดิม และเป็นการต่อสู้ทางสติปัญญา ท่านเหล่านี้รักเสรีภาพทางสติปัญญา

เราต้องยอมรับว่า ไม่มีสถาบันใดสมบูรณ์แล้ว ไม่ต้องถูกวิพากษ์วิจารณ์ ไม่ต้องแก้ไข ทุกสถาบันยังมีข้อบกพร่องซึ่งต้องการการแก้ไข การวิพากษ์วิจารณ์ด้วยสติปัญญา เหตุผล และด้วยใจที่เป็นธรรม ด้วยความหวังดี ทำให้สถาบันนั้นสมบูรณ์ขึ้น แม้จะไม่๑๐๐% แต่ก็สมบูรณ์ขึ้น ถ้าคนไม่มีเสรีภาพทางสติปัญญา เขาจะวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างไร พวกเขาถูกปิดหูปิดตา ต้องทำเป็นเหมือนคนตาบอดและหูหนวก เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้มีอำนาจจะใช้อำนาจโดยไม่เป็นธรรม กดขี่ข่มเหงผู้อยู่ใต้ปกครองให้ได้รับความเดือดร้อนกันทั่วหน้า

การต่อต้านเสรีภาพทางจิตใจและทางสติปัญญาของคนนั้น เป็นการต่อต้านวิถีชีวิตของเขาด้วย เพราะทำให้เขาคิดอะไรด้วยตนเองไม่เป็น สุดแล้วแต่ผู้อยู่เหนือจะสั่ง พอจะคิดเองขึ้นมาบ้างก็ไม่รู้จะคิดอย่างไร เพราะไม่เคยหัดคิดมาก่อน เขามีแต่กำลังกายสำหรับทำงานตามสั่ง ความคิดริเริ่มไม่มี เมื่อเป็นเช่นนี้ วิถีชีวิตของเขาจะเป็นอย่างไร เขาสร้างวิถีชีวิตใหม่ไม่ได้ คงดำเนินชีวิตอย่างที่บรรพชนเคยทำมา เท่าไรก็เท่านั้น เหมือนนก หนู ปลา และสัตว์โลกทั่วไป อันเคยอยู่อย่างไร เคยดำเนินชีวิตอย่างไร ก็ทำได้เท่านั้น ไม่มีการพัฒนา

ในหมู่มนุษย์ที่ถูกปิดกั้นสติปัญญา ไม่มีเสรีภาพทางความคิด ทำนองเดียวกัน พวกเขาทำได้แต่เพียงสิ่งที่สืบทอดตามประเพณี (heritage) ไม่ว่าจะมั่นคงจะเป็นภาระอันหนักหน่วง หรือจะเป็นประโยชน์ก็ตาม ถ้าเป็นประโยชน์ก็โชคดีไป ถ้าเป็นภาระอันหนักหน่วงซึ่งเขาจะต้องแบกไปตลอดชีวิต และสืบทอไปถึงรุ่นลูกหลานอีก จะทำอย่างไร

ในสังคมของเรามีภาระอันหนักหน่วงซึ่งสืบทอดเป็นประเพณีกันมาหรือไม่? ซึ่งคนพวกหนึ่งต้องรับภาระอันหนัก แต่คนอีกพวกหนึ่งกลับได้ประโยชน์มหาศาลจากการสืบทอดประเพณีนั้น ผู้รับภาระมีเสรีภาพที่จะคิดที่จะวิพากษ์วิจารณ์หรือไม่? ถ้าเขาไม่มี เขาจะกำหนดวิถีชีวิตที่เขาพอใจได้อย่างไร? หรือว่าเขาจำต้องทนอยู่ภายใต้แอกครอบอันไม่อาจสลัดให้หลุดได้?

เสรีภาพหรือความต้องการเสรีภาพของมนุษย์นั้น เป็นพื้นฐานสำคัญในธรรมชาติแท้ๆ ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เกิดมาพร้อมด้วยเสรีภาพ พัฒนาการต่างๆ นั้น มนุษย์มาสร้างกันขึ้นภายหลัง เสรีภาพนั้นเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคนควรจะได้ และจะต้องได้ เมื่อเขา

มิได้ทำผิดอันสมควรจะถูกลงโทษตามกฎหมายหรือสัญญาประชาคม พวกที่เชื่อพระเจ้าเรียกสิทธิอันนี้ว่า “God - given - right” แปลว่า “สิทธิที่พระเจ้าได้ทรงประทานไว้” มันเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อพัฒนา ศิลธรรม สติปัญญา และจิตใจของมนุษย์ ปราศจากเสรีภาพแล้ว มนุษย์ จะพัฒนาได้อย่างไร วิทยาศาสตร์ ศิลปะ ปรัชญา และศาสนา จะเจริญเติบโตขึ้นเมื่อมนุษย์เป็นเสรีชนและอยู่ในสังคมที่มีเสรีภาพ^๒

๖. ปัญญา : คุณธรรมสูงสุดในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาถือเอาปัญญาเป็นคุณธรรมสูงสุด ซึ่งจะนำไปสู่จุดหมายสูงสุดคือความหลุดพ้น (วิมุตติ) ตัวปัญญาเองมิใช่เป็น จุดมุ่งหมายสูงสุด เป็นเพียงเครื่องมือขั้นสุดท้ายเท่านั้น ในการปฏิบัติ โดยทั่วไปจึงเริ่มต้นจากศีล คือการควบคุมกาย วาจา ให้อยู่ในระเบียบ วินัยอันดี เหมือนต้นไม้ยังเล็ก ต้องมีไม้หรืออุปกรณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ล้อมไว้ก่อน หรืออาจใช้หลักและเชือกผูกติดไว้ เพื่อมิให้ล้มเมื่อลมแรง

เปรียบอีกอย่างหนึ่งเหมือนสัตว์เลี้ยงที่ยังเล็ก ซึ่งเจ้าของจะต้อง ล้อมคอกไว้ก่อน เมื่อต้นไม้หรือสัตว์เติบโตแข็งแรงดีแล้วก็ปล่อยได้ พ้นจากอันตราย คนก็เป็นเช่นเดียวกัน แม้จะมีศีลดีแล้ว ก็ต้องประคับ ประคองตนไว้ด้วยความไม่ประมาท ต้องรักษาจิตด้วยสติอยู่เสมอ เช่น ระวังใจมิให้ติดในสิ่งที่ชวนให้ติด มิให้ขัดเคืองในสิ่งที่ชวนให้ขัดเคือง มิให้ ลุ่มหลงมัวเมาในสิ่งที่ชวนให้ลุ่มหลงมัวเมา

^๒ ถอดความจาก Why intellectual freedom is important ในหนังสือ *Ethics for today* ของ Harold H. Titus หน้า ๒๕๘ - ๒๖๑

เมื่อก้าวเข้ามาสู่แดนแห่งสมาธิ คือ ความสงบมั่นคงแห่งจิต อันเป็นอุปกรณ์สำคัญในการใช้ปัญญา เหมือนการมองดวงวัตถุในน้ำใสหนึ่ง ย่อมเห็นชัดเจน หรือการมองดูสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งอยู่ข้างทางขณะรถวิ่งอยู่ ก็กับการมองดูขณะที่รถหยุดนิ่ง ย่อมมองเห็นชัดเจนได้ไม่เท่ากัน ในการใช้ปัญญาก็ทำนองเดียวกัน ขณะที่จิตฟุ้งซ่าน สับสนวุ่นวาย ย่อมใช้ปัญญาไม่ได้หรือได้ไม่ดีเท่าที่ควร แต่เมื่อจิตบริสุทธิ์ สะอาด สงบ ตั้งมั่น ย่อมใช้ปัญญาได้อย่างดี ปัญญาที่ใช้บ่อยๆ ทำให้เฉียบคมว่องไว พอกพูนมากขึ้น เป็นปัจจัยให้ศีลและสมาธิขึ้นด้วย ทั้ง ๓ อย่างนี้อาศัยกันและกันทำให้จิตบริสุทธิ์

พุทธวิธีในการสอนของพระพุทธเจ้าแก่มวลพุทธบริษัทนั้น ก็เพื่อให้พุทธบริษัทขึ้นถึงยอดแห่งคุณธรรม คือมีปัญญาพิจารณาเห็นแจ้งด้วยตนเอง จนสามารถเป็นที่พึ่งแก่ตัวได้ ไม่ต้องเชื่อถือแม้แต่ถ้อยคำของสมณะ

(น จ ปน สมณวจนเหตุปี คจจติ เล่ม ๒๑ ข้อ ๑๑๗)

ที่ว่า “ไม่ต้องเชื่อถือแม้แต่ถ้อยคำของสมณะ” นั้น หมายความว่า บุคคลโดยทั่วไป ย่อมมีสมณะ นักบวช หรือศาสดาอันเป็นที่เคารพนับถือของตนๆ ท่านพูดอย่างใดย่อมเชื่ออย่างนั้น แต่ผู้ที่ฝึกจิตดีแล้ว มีปัญญาเข้าถึงธรรมหรือความจริงด้วยตนเองแล้ว ย่อมเชื่อมั่นด้วยตนเองว่าอะไรเป็นอะไร ได้เห็นแจ้งด้วยตนเองแล้ว ย่อมไม่ต้องเชื่อตามใคร เพราะการเชื่อผู้อื่นเป็นเพียงศรัทธาในตัวบุคคล ดังนั้น ในกาลามสูตร พระพุทธองค์จึงทรงแสดงไว้เป็นข้อสุดท้ายว่า อย่าได้เชื่อถือเพราะเห็นว่าผู้นี้เป็นสมณะของเรา หรือครูของเรา ศาสดาของเรา (มา สมโณ ครุ) อนึ่ง ผู้อบรมปัญญาถ้าได้เห็นธรรมแม้เพียงขั้นโสดาบัน อันจัดเป็นขั้นต้นแห่งผู้เข้าสู่กระแสธรรม ก็จะมีคุณสมบัติ

อย่างหนึ่งขึ้นมาอีก ไม่ต้องมีผู้อื่นเป็นปัจจัยในคำสอนของพระศาสดา (อปรปจฺจโย สตุถฺ สาสเน)

เพราะฉะนั้น จุดมุ่งหมายที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนพุทธบริษัท ก็เพื่อให้เกิดปัญญาารู้แจ้งเห็นจริง ดังข้อความใน อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เล่ม ๒๐ ข้อ ๕๖๕ ว่า

๑. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น

๒. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดง ธรรมอย่างมีเหตุผล ที่ผู้ฟังอาจตรงตามให้เห็นได้ด้วยตนเอง

๓. ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัครจรรย คือสามารถยังผู้ปฏิบัติ ตาม ให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนๆ และก้าว ขึ้นสู่ระดับสูงเป็นอุดมชีวิต

ข้อที่ว่า ปัญญาเป็นคุณธรรมสูงสุดนั้น มีพุทธศาสนสุภาษิต กล่าวไว้ว่า “ผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวว่าปัญญาประเสริฐที่สุด ดุจ ดวงจันทร์ในหมู่ดาว” และว่า “นักปราชญ์กล่าวว่า ผู้มีชีวิตอยู่ด้วย ปัญญาเป็นชีวิตที่ประเสริฐที่สุด” ดังนี้ เป็นต้น

ศรัทธาเป็นคุณธรรมที่ต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นในเบื้องต้น เพื่อให้ชีวิตมีหลักยึดไว้ก่อน เหมือนเด็กสอนเดินต้องไต่ราวหรือฝาผนังไปก่อน หรือคนเริ่มหัดเขียนหนังสือต้องมีเส้นบรรทัด มิฉะนั้นจะเขียนไม่ตรง ดินยังเหลวอยู่จะให้ป็นรูปใดต้องอาศัยเบ้าก่อน มิฉะนั้นจะละ ไม่เป็น รูปอย่างที่ต้องการ ศรัทธาจึงเป็นคุณธรรมที่ต้องการก่อนเช่นนี้ก็จริง แต่ศรัทธาก็จะถูกแทนที่โดยปัญญาทั้งหมดในขั้นสุดท้าย คือในที่สุด ก็ทิ้งศรัทธาไปได้เลย เมื่อปัญญาเข้ามาแทนที่โดยสมบูรณ์แล้ว เหมือน ช่วงแกะเอาเบ้าทิ้ง เมื่อดินหรือปูนพลาสเตอร์แห้งดีแล้ว เด็กเมื่อ เดินแข็งแรงแล้วก็ไม่ต้องอาศัยราวอีกต่อไป คนเขียนหนังสือชำนาญแล้ว

ก็ไม่ต้องอาศัยเส้นบรรทัดอีก

แม้ในขณะที่ปัญญายังไม่เข้ามาแทนที่ศรัทธาโดยสมบูรณ์ ศรัทธาก็ต้องคุมโดยปัญญา จะเห็นได้ว่าในหมวดธรรมที่ศรัทธาขั้นต้น จะลงท้ายด้วยปัญญาเสมอ แปลว่า ศรัทธาจะต้องถูกควบคุมโดยปัญญาตั้งแต่เริ่มต้นทีเดียว แสดงอย่างชัดเจนว่า พระพุทธศาสนาไม่ต้องการให้บุคคลเชื่อสิ่งใดโดยปราศจากปัญญา ไม่ต้องมอบกายถวายชีวิตต่อสิ่งใดโดยที่ไม่ตรงให้เห็นด้วยปัญญาเสียก่อน

จะเห็นได้อีกว่า จุดมุ่งหมายในการสอนและพุทธวิธีต่างๆ ในการที่ทรงใช้สอนนั้น ล้วนแต่ล้อมไปด้วยปัญญา ให้บุคคลประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง จนสามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนได้ โดยอาศัยพระธรรมเป็นแนวทาง ดังพระพุทธดำรัสว่า “ท่านทั้งหลายจงมีตนและธรรมเป็นที่พึ่ง อย่าได้มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย”

เพื่อการพึ่งตนและพึ่งธรรม พุทธบริษัทควรจะปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม จนสามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนได้ทางจิตใจ ไม่ต้องพึ่งใครทางจิตใจ พุทธบริษัทที่มั่นคงต้องอยู่ในลักษณะนี้ คือ พยายามปรับปรุงจิตใจของตนให้ชื่นชมต่อคุณธรรม มีคุณภาพในหน้าที่การงานที่รับผิดชอบ เมื่อบุคคลมีคุณภาพดี การงานทุกด้านก็จะประสานประโยชน์กัน เป็นผลดีต่อบุคคล ศาสนา และชาติบ้านเมือง โดยส่วนรวมอย่างแน่นอน

แต่ถ้าชาวพุทธส่วนใหญ่ยังสนใจพุทธศาสนา เฉพาะในแง่ที่เป็นพิธีกรรม ไม่ค่อยสนใจพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นเนื้อหาสาระ อันเป็นเครื่องมือช่วยตนในคราวมีทุกข์แล้ว พอความทุกข์เกิดขึ้นก็พะวักพะวนจับอะไรไม่ถูก บางทีก็ต้องตกเป็นเหยื่อของพวกมิจฉาชีพ ที่แฝงตน

เข้ามาในรูปของนักบุญหรือนักบวช พุทธบริษัทเหล่านี้แหละ นำสงสารมาก ทางที่ดีพุทธบริษัทควรจะเชื่อพระพุทธเจ้า คือพยายามมีตนและมีธรรมเป็นที่พึ่งให้ได้ ในการนี้ ปัญญาเป็นตัวสำคัญอย่างยิ่ง เป็นหลักให้ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ยึดเกาะหรือทรงตัวอิงอาศัยอยู่ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า **“สำหรับอริยสาวกผู้มีปัญญา ศรัทธาซึ่งเป็นธรรมคล้อยตามปัญญานั้น ย่อมทรงตัวอยู่ได้ วิริยะ สติ สมาธิ ก็เช่นกัน เป็นธรรมคล้อยตามปัญญา ย่อมทรงตัวอยู่ได้”**

(เล่ม ๑๔/๔๘๔)

ปัญญาจึงเป็นคุณธรรมสูงสุดดังกล่าวมา พระพุทธองค์ทรงสอนธรรม เพื่อให้พุทธบริษัทมีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนและคุ้มครองตนได้ และเพื่อบรรลุจุดหมายทุกระดับทุกขั้นตอน

ส่วนผู้ที่มีศรัทธาอย่างมอบกายถวายตัวต่อผู้ใดผู้หนึ่ง หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมืดบอดมงายไร้ปัญญานั้น เป็นการบอกอยู่แล้วในตัวว่าขาดสัมมาทิฐิ ศรัทธาของเขาเป็นสัทธาญาณวิปยุต (ปราศจากปัญญา) และเป็นอมุลิกาสัทธา (ศรัทธาที่ไม่มีปัญญาเป็นฐานรองรับ) มีแต่อันตราย สะสมอันตรายทั้งแก่ตนและแก่ผู้เกี่ยวข้อง เพราะมันเป็นศรัทธาบ้าคลั่ง (Fanaticism) คนผู้มีศรัทธาเช่นนี้ แทนที่จะเป็นผลดี กลับเป็นอันตรายร้ายแรงต่อสังคม เพราะใครไปแตะต้องสิ่งที่ตนศรัทธาไม่ได้ พวกนี้จะปกป้องสุดชีวิตอย่างไม่รู้ผิดรู้ถูก เขาจะกลายเป็นคนโหดร้ายขึ้นมา พวกแฟนนาติก (Fanatic) จึงเป็นอันตรายทั้งแก่ตนและผู้อื่น เพราะเขาไม่ใช่ปัญญา เขามีแต่ศรัทธาที่บ้าคลั่ง จะเรียกว่า “ศรัทธาอันตราย” ก็ได้

จริงอยู่ในขั้นแรกๆ ศรัทธากับปัญญาคละเคล้ากันอยู่ ท่านจะสังเกตว่า ในองค์มรรคไม่มีชื่อศรัทธาอยู่เลย ในลักษณะนี้ปัญญากับศรัทธาอยู่ด้วยกัน เป็นสหธาญาณสัมปยุต คือศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ความซาบซึ้ง ความเชื่อมั่นที่มีปัญญาควบคุมรองรับ เมื่อสัมมาทิฐิหรือปัญญามีคุณภาพดีที่สุดแล้ว ก็จะเข้ามาแทนที่ศรัทธาทั้งหมด โดยที่ไม่ต้องมีและไม่ต้องใช้ศรัทธาอีกต่อไป พระอรหันต์ผู้มีคุณสมบัติคือ “ปัญญาปริปฐิ” ผู้มีปัญญาเต็มเปี่ยมบริบูรณ์นั้น จึงมีคุณสมบัติอีกประการหนึ่งตามมาคือ “อัสสัทโธ” แปลว่า “เป็นผู้ไม่มีศรัทธาหรือไม่ต้องใช้ศรัทธา” เพราะได้รู้แจ้งประจักษ์ด้วยตนเองแล้วอย่างแท้จริง

การพัฒนาปัญญาหรือเพิ่มพูนปัญญานั้น ให้ดำเนินตามหลักปัญญาวิมุตติธรรม ๔ ประการ คือ

๑. สัมปรีทสังเสาะ คบสัจตบุรุษ คือท่านผู้ประพาสดีดีด้วยกาย วาจา ใจ ได้แก่ คบคนดี เข้าหาคนดีนั่นเอง

๒. สัทธัมมัสสวนะ ฟังคำสั่งสอนของท่านโดยเคารพ ฟังเป็น

๓. โยนิโสมนสิการ คิดโดยแยบคาย คิดเป็น ตริตrongด้วยเหตุ ให้เห็นถ่องแท้

๔. ธัมมานุวัตรปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมซึ่งได้ตรองเห็นแล้ว คือปฏิบัติตนให้เหมาะสมแก่ฐานะของตน ยึดหลักธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เป็นธรรมานุวัตรบุคคล

🌸 ฟั่งตน ฟั่งธรรม 🌸

เพื่อการฟั่งตนและฟั่งธรรม
พุทธบริษัทควรจะปฏิบัติตนให้ถูกต้อง
ตามทำนองคลองธรรม
จนสามารถเป็นที่ฟั่งแก้ตนได้ทางจิตใจ
ไม่ต้องฟั่งใครทางจิตใจ
พุทธบริษัทที่มั่นคงต้องอยู่ในลักษณะนี้
คือ พยายามปรับปรุงจิตใจของตนให้ชื่นชมต่อคุณธรรม
มีคุณภาพในหน้าที่การงานที่รับผิดชอบ
เมื่อบุคคลมีคุณภาพดี
การงานทุกด้านก็จะประสานประโยชน์กัน
เป็นผลดีต่อบุคคล ศาสนา และชาติบ้านเมือง
โดยส่วนรวมอย่างแน่นอน

พุทธจริยศาสตร์

อาจารย์วสัน อินทสระ

ชมรมกัลยาณธรรม
หนังสือดีลำดับที่ ๔๔๘

Pdf file Book

พิมพ์ครั้งที่ ๓ : มีนาคม ๒๕๖๕ : จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม
ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ ท่านอาจารย์วสัน อินทสระ
ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : สิงหาคม ๒๕๔๕ : จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม (สนพ. ธรรมดา)

พิมพ์ครั้งแรก : กรกฎาคม ๒๕๔๑

ตำราเรียน ภาควิชาพุทธศาสตร์ คณะศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

จัดพิมพ์เป็นธรรมทาน : ชมรมกัลยาณธรรม ๑๐๐ ถนนประโคนชัย
ตำบลปากน้ำ อำเภอเมืองฯ จังหวัดสมุทรปราการ ๑๐๒๗๐
โทรศัพท์ ๐- ๒๗๐๒-๗๓๕๓ และ ๐-๒๗๐๒-๕๖๒๔

ออกแบบปก : ชมรมกัลยาณธรรม **ภาพปก :** 123rf.com

ออกแบบรูปเล่ม : Patt Charlie

พิสูจน์อักษร : ทีมงานชมรมกัลยาณธรรม

แยกสี : แคนนากราฟิก โทรศัพท์ ๐๘-๖๓๑๔-๓๖๕๑

จัดพิมพ์โดย : บริษัท ขุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด
โทรศัพท์: ๐-๒๘๘๕-๗๘๗๐-๓

สัพพทานัง อัมมทานัง ชินาติ

การให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง

page อาจารย์วสัน อินทสระ

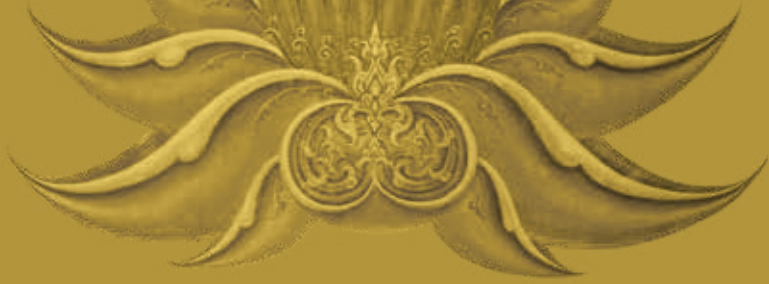
ผลงานหนังสือ
อาจารย์วสัน อินทสระ

เสียงธรรม SoundCloud
อาจารย์วสัน อินทสระ

www.kanlayanatam.com

ภาสเย โชตเย ฌมฺมํ, ปคฺคณฺเห อิลินฺ ฐชฺ;
สุภาสิตทฺฐชา อีสโย, ฌมฺโม หิ อิลินฺ ฐโช ฯ

บุคคลพึงกล่าวธรรม พึงส่งธรรมให้สว่าง
พึงยกธงคือธรรมของพระอริยเจ้าไว้
พระอริยเจ้าทั้งหลายมีสุภาชิตเป็นธง
แท้จริง พระธรรมเป็นธงของพระอริยเจ้าทั้งหลาย.

(สํ. นี. ๑๖/๓๐๘, อัง. จตุกก. ๒๑/๔๘, ขุ. ชา. ๒๘/๓๙๓, มหาสุตฺโตสมชาดก)

เพจอาจารย์วศิน อินทสระ
www.kanlayanatam.com
Facebook : kanlayanatam